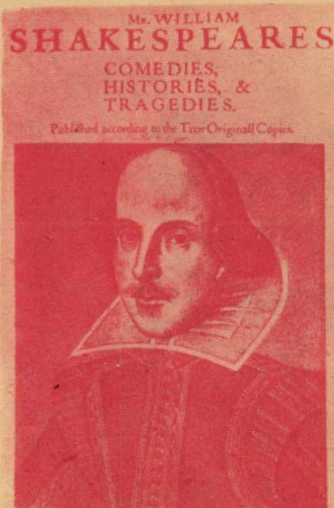
era departe de a putea fi considerat un intrigant. Astfel, el venea foarte rar la curtea regală, nedorind a fi obiectul unor invidii şi al intrigilor ce veneau mai ales din partea reginei Elizabeth şi a susţinătorilor ei.

Am putea spune că a fost chiar un om devotat şi supus. Astfel, în timpul domniei fratelui său mai mare, regele Edward al IV-lea (1460–1470, 1471–1483) s-a arătat un sincer şi apropiat colaborator al acestuia. O dovadă se arată în momentul rebeliunii condusă de Warwick, în înţelegere cu familia Lancaster. Trebuie spus, că între familiile rivale York (căreia îi aparţinea Richard şi fraţii săi) şi Lancaster (şi aceasta cu susţinătorii ei) s-a purtat războiul, cunoscut în istorie ca „Războiul celor două roze" – prima familie avînd simbol heraldic un trandafir alb, iar cealaltă unul roşu. Contele Warwick, despre care se vorbeşte mai sus, era socrul unui frate mijlociu al regelui şi al lui Richard, pe nume Clarence, care la un moment dat întoarce spatele fraţilor săi, luptînd de partea familiei Lancaster. Spunem toate acestea, pentru că acest Clarence îşi are şi el povestea sa, cum se va vedea.

În opera dramatică a lui Shakespeare, Clarence apare a fi o victimă a intrigilor lui Richard, iar moartea lui Clarence în Turnul Londrei (se afirmă că a fost înecat într-o butie cu vin...) i-ar fi apăsat conştiinţa lui Richard. Exista, fireşte, un motiv ca acest Clarence să lupte împotriva fraţilor săi : el era însurat cu o fiică a contelui Warwick [3]). Clarence s-a purtat urît cu Richard, împotrivindu-se ca Richard să ia în căsătorie o altă fiică a contelui Warwick, pe Anne. Motivul ? El nu dorea să-l aibă concurent la averea contelui Warwick. Iată deci o trădare în familie. Clarence îi susţine pe Lancasteri. Regele Edward şi cu Richard sînt nevoiţi să fugă în Franţa, de unde se întorc cu ajutorul dat de ducele Burgundiei pentru a-şi recăpăta, primul – tronul, iar cel de-al doilea – poziţiile pierdute. Iată deci, că acest Clarence nu era, cum s-ar spune, „uşă de biserică", avînd păcatele sale destul de grele şi trimiterea lui în Turnul Londrei îşi avea temeiurile ei. Şi, cu toate acestea, Richard „fiul lui Satan", cum îl numeşte Shakespeare, încearcă să-l salveze, dar fără succes[4]).

Pagina de titlu a primei ediţii a operelor lui W. Shakespeare, apărută în 1623. Portretul e realizat după o gravură de Martin Droeshout, executată după moartea autorului

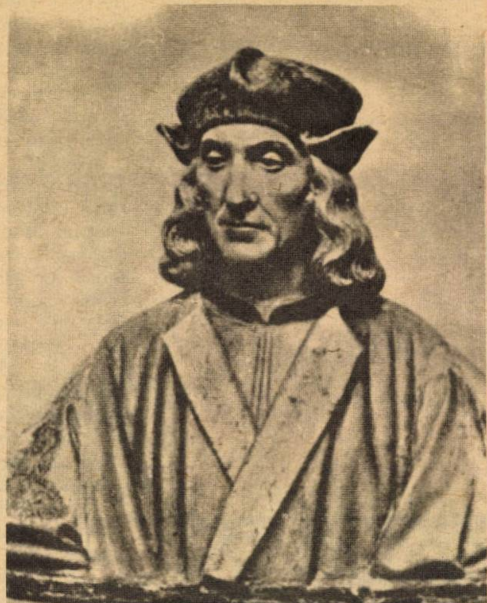
Să vedem mai departe cum s-a desfăşurat ascensiunea sa spre putere, ascensiune care capătă în drama shakespeariană accente tensionante. A fost el chiar atît de vinovat de cele întîmplate ? În anul 1483 moare regele Edward al IV-lea. Trebuie spus că datorită devotamentului şi serviciilor aduse de Richard regelui, aşa cum s-a arătat, acesta l-a propus încă din timpul vieţii a fi lord –protector pînă la majoratul fiului său minor Edward al V-lea. Dar ce s-a întîmplat atunci cînd a intervenit moartea regelui ? Regina Elizabeth şi cei din clanul Woodville au încercat să ascundă de Richard acest eveniment şi să-l excludă de la postul desemnat de rege de lord-protector. Regina intenţiona să devină regentă, după încoronarea regelui, făcută în grabă. Timp de cinci zile n-a ştiut Richard – aflat la un domeniu al său din nordul ţării – de moartea regelui şi de ce se punea la cale, în spatele său. Cînd a aflat din gura lordului Hastings de cele întîmplate, s-a pus în mişcare. Mai întîi a scris două scrisori : una – reginei, în care îşi exprimă regretul faţă de dispariţia regelui, a doua – Consiliului Regal, arătînd că este gata să-şi ia funcţia de lord-protector. Apoi, depune un jurămînt de credinţă noului rege. Şi, în acelaşi timp, în fruntea unor forţe armate ia drumul Londrei, dar fără prea mare grabă.

Pe drum, interceptează un transport regal, tot spre Londra, condus de Richard Grey, un unchi de-al regelui din partea mamei, de lordul Rivers şi de doi curteni. Le face calea întoarsă, îndreptîndu-i, în stare de arest, la unul din domeniile sale din nord.

Ce se întîmpla la Londra în acest răstimp ? Fiul reginei Elizabeth, din prima ei căsătorie, pe nume Dorset, comandantul Turnului Londrei, pune mîna pe Casa monetară, respectiv pe tezaur şi pe alte comori adunate în timpul vieţii de regele defunct. Încoronarea regelui Edward al V-lea este fixată pe data de 4 mai 1483. În documentele oficiale întocmite cu acest prilej, Richard nu figura ca lord-protector.

La Londra se află de mişcarea lui Richard şi capitala intră în panică. Nereuşind să organizeze o rezistenţă armată, regina Elizabeth se refugiază la abaţia din Westminster, împreună cu fiicele şi cu fiul ei cel mai mic.

Dar unde era în acest timp regele-minor ? El nu se afla în capitală, ci la unul din domeniile sale, la Ludlow, de unde trebuia adus la Londra pentru a fi încoronat. Ajuns la Londra, potrivit tradiţiei, înainte de încoronare trebuia să fie adăpostit în Turnul Londrei. Încoronarea a fost fixată pentru data de 22 iunie, dar la 9 iunie are loc Consiliul Regal la Westminster. Ce s-a discutat acolo nu se ştie. Se cunoaşte numai că Richard adresează o scrisoare oraşului York, cerînd să i se trimită trupe, deoarece regina şi cei din jurul ei au intenţia să-l ucidă. La 13 iunie are loc un alt consiliu, de astă dată desfăşurat în Turnul Londrei. Lordul Hastings, pînă atunci apropiat lui Richard, este acuzat de trădare şi exe-

Regele HENRY (Tudor) al VII-lea, fostul conte de Richmond, cel care l-a învins pe Richard al III-lea, în bătălia de la Bosworth Field, în anul 1485. Domnia lui a fost mai tiranică și mai sîngeroasă ca aceea a învinsului său. Regina Elisabeth I a fost nepoata lui. Ea a domnit pe timpul lui Shakespeare

cutat pe loc. Este un moment critic, care îl atrage pe Richard spre soluția încoronării sale ca rege. Ce l-a îndemnat spre aceasta ? Se pare, două fapte : din funcția de lord-protector putea să fie demis într-o zi, ori tocmai acest lucru nu prea ii surîdea lui Richard, și al doilea fapt ce-l îndemna era teamerea populației că un rege minor ar putea ațîța lupta între clanuri rivale, de care țara era sătulă.

La stăruința lui Richard, arhiepiscopul de Canterbury cere reginei de a-l da și pe fiul ei mai mic spre a fi trimis în Turn. Regina acceptă. Se știe, că ambii copii au fost omorîți. Bănuiala asasinatului trebuia să cadă pe Richard.

Dar... Da, firește, există și un dar... Vom vedea îndată despre ce este vorba. Un oarecare doctor rostește o predică în care afirmă, că sînt dovezi (care se confirmă...) cum că cei doi copii ai regelui Edward al IV-lea sînt nelegitimi și deci ei nu pot avea drepturi asupra coroanei. Doctorul Shaw – așa-l chema – susține că regele Edward al IV-lea fusese căsătorit cu o oarecare Eleanor Butler, de care nu s-a despărțit oficial. Cu alte cuvinte, căsătorindu-se cu Elizabeth, era bigam. In această situație, copiii făcuți cu Elizabeth erau nelegitimi.

Concluzia : concurența din partea lor la coroana Angliei era astfel anihilată. Și, în această situație, ce rost mai avea acest asasinat ? O dovadă că nu Richard era autorul poate fi dedusă și din faptul că regina Elizabeth nu s-ar fi împăcat cu asasinul copiilor ei[5]). Dealtfel nici opinia publică nu-i era defavorabilă[6]).

Richard a mai fost acuzat de moartea reginei Anne, soția sa. Dar ea, Anne, era de multă vreme bolnavă de tuberculoză și moartea ei era de așteptat. Deci, încă o acuză la adresa sa dispare. Nu era el „blîndul miel", victima unor mistificări, dar nici „cruntul mistreț" – cum dealtfel îl arată armoria (blazonul) sa și cum îl descriu Thomas Morus și Shakespeare.

Mai trebuie spus ceva. Îi lipsea o calitate, ce este esențială pentru un conducător. E ceea ce numim noi astăzi vigilență. Astfel, lasă să-i scape printre degete, cum se spune, firele unui complot, cum a fost cel din anul 1485, care i-a fost pînă la urmă fatal. Mulți îl părăsesc și fug la Richmond, viitorul rege Henric al VII-lea, care vine cu ajutor francez. In toiul bătăliei care se dă este părăsit, trădat. Luptă însă cu disperare, cu eroism chiar și este ucis pe cîmpul de bătaie[7]). Leșul său a fost expus la vederea și hula mulțimii, fiind îngropat după cîteva zile de niște călugări.

Urmașul său, riga Henric al VII-lea a reunit prin căsătorie cele două familii în dispută, Lancaster și York, punînd capăt „Războiului celor două roze" dar nu și tiraniei, care, se pare, că a fost mai cruntă decît aceea a lui Richard.

Dramatizînd viața și epoca în care a trăit Richard al III-lea, Shakespeare ne-a înfățișat artistic cum arată chipul unui tiran sîngeros, avid de glorie și de putere, cu alte cuvinte – un personaj istoric negativ. Și, s-o recunoaștem, a reușit, avertizînd care este soarta tiranilor. Dar aceasta nu ne împiedică a cunoaște și realitatea istorică, realitate alimentată din limpedele izvor al adevărului.

Eugen Panighianț

[1]) Se afirmă, că în timpul exercițiilor militare și în campanii purta o armură grea de război, mînuia lancea, securea, sabia, buzduganul, — astfel că toate acestea să fi contribuit la o ușoară schimbare a poziției corpului său.

[2]) Intr-o mărturie a unui sol scoțian primit de regele Richard se arată, despre el, „că niciodată natura n-a pus într-un corp mic un suflet atît de mare".

[3]) Anne era fiica cea mai mică a contelui Warwick și a fost inițial măritată cu sila cu fiul regelui Henric al IV-lea și al Margaretei de Anjou, soțul ei însă moare în luptă și la căsătoria ei cu Richard era deci văduvă. Ea a copilărit cu Richard și a fost bucuroasă cînd acesta a cerut-o de soție. Se poate spune că a avut cu Richard o căsătorie fericită.

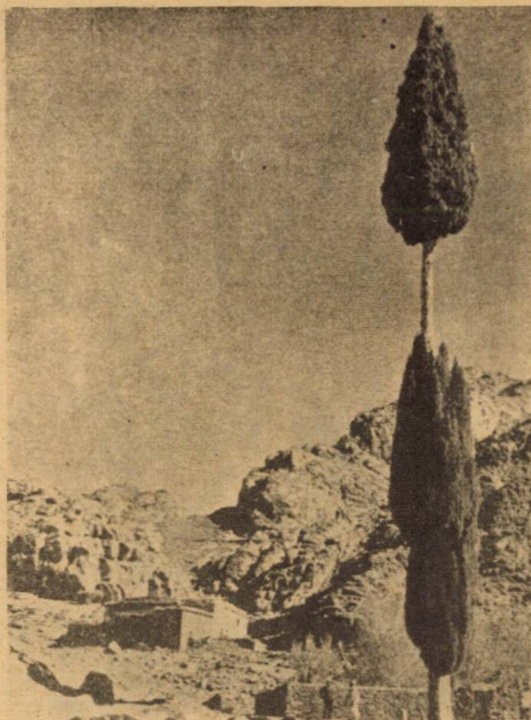
[4]) Intemnițarea în Turn și moartea lui Clarence s-a datorat mai mult intrigilor clanului reginei, care se temea că el ar putea concura la domnie.

[5]) Adevăratul asasin al copiilor a fost contele Bolingbroke, care urmărea să facă o faimă proastă lui Richard, netezind drumul spre putere lui Henry Tudor, conte de Richmond.

[6]) Incă o dovadă că nimeni nu credea într-o astfel de acuzație rezidă și în faptul, că încoronarea lui Richard s-a făcut în prezența întregii nobilimi engleze, a ambasadorilor și poporului Londrei. Toți îl aplaudau cu ardoare.

[7]) Bătălia s-a dat la Bosworth Field, la 22 august 1485. Richard a mînuit securea și l-a înfruntat pe Henry Tudor, care era apărat de garda sa. O duzină de lancieri l-au străpuns pe Richard.

URME VLAHE NECUNOSCUTE

Acum zece ani, cînd am publicat în Londra studiul meu „Călători englezi despre români", cineva din publicul cititor mi-a semnalat pe unul Thomas Herbert din 1626 care vorbea de nişte aşezări valahe în Asia. Aflîndu-mă la Ierusalim, deseori m-am gîndit : Unde vor fi aceşti colonişti ? Şi de curînd, iată că Dl. C. S. Jarvis, guvernatorul peninsulei Sinai, relatează într-o carte a sa: **„Ajutind pe călugări în trebile mînăstirii, e o ciudată rasă de oameni, zişi Gebalié. Nu fac parte din stocul arăbesc, ci sunt urmaşii robilor Valahi, trimişi de Justinian a servi mînăstirii în veacul al VI-lea".** [1])

Am scris autorului întrebînd dacă nu există vreun act documentar în privinţa aserţiunii sale. Mi-a răspuns că n-are nici o altă deslușire, că a luat şi el informaţia dintr'anume călători, pe care cercetîndu-i eu însumi şi mergînd înapoi cu multe veacuri, am găsit că problema coloniştilor se întreţese în chiar faptul întemeierii mînăstirii Sinai, la 536. Întîi Procopius notează că Justinian a ridicat o fortăreaţă militară, spre a nu fi atacată Palestina de sarazini. [2]) Pe urmă Eutichius, patriarhul Alexandriei între anii 933–940 cunoscut arabilor sub numele de Said Ibn-Batric, ne dă întreg istoricul fundaţiei mînăstirii Sinai.

Auzind călugării de evlavia lui Justinian, merseră la el cu rugămintea de a le face o mînăstire. Împăratul trimese pe un legat al său şi-i dete puteri depline să clădească o astfel de mînăstire. Acesta gîndea s-o zidească pe munte; însă, din pricina lipsei de apă, îşi schimbă planul, de o înălţă jos, la poale. Întors la Constantinopol, îi vorbi împăratul :

– De ce n-ai zidit mânăstirea în vîrful muntelui ?

– De-aş fi zidit-o pe vîrf, călugării ar fi rămas fără apă ; şi dacă vreodată ar fi fost împresuraţi, li s-ar fi tăiat apa şi-ar fi murit de sete.

Împăratul zise :

– Cel puţin trebuia să nivelezi muntele spre miază-noapte, ca dintr-acolo să nu-i vateme nimeni.

– De-am fi pus la cheltuială întreg tezaurul Egiptului, Romei şi Siriei, tot n-am fi putut nivela muntele.

Împăratul se mînie foarte şi porunci să i se taie capul. Şi trimise apoi un alt legat şi cu el o sută de sclavi ai Romei cu soţiile şi copiii lor... Şi le zidi case înafara mînăstirii, unde să poată locui şi străjui mînăstirea şi călugării. [3])

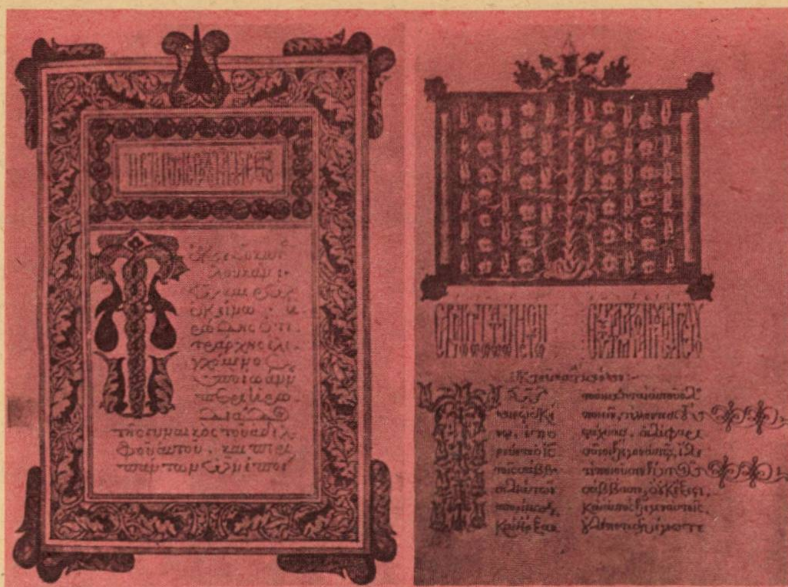
Reţinem cu osebire din acest pasagiu cuvintele subliniate de mine, sclav al Romei, – în textul arab : **abid elrum,** pe cari atît tradiţia cît şi diferiţi călători le socotesc a se referi la valahi.

Manuscrisul scrisorii de mulţumire a unui călugăr de la Sf. Sava către Doamna Ruxandra Lăpuşneanu (probabil o copie) ● Iniţială din evanghelia episcopului Mathei, 1610 ● Scoarţele evangheliei lui Ieremia Movilă (1598)

Pagini din evanghelia episcopului Mathei, 1610 ● Unul din coloniştii zişi Gebalie

În adevăr, John Lewis Burckard, care a vizitat mînăstirea în 1816, ne spune : **„Cînd Justinian a clădit mînăstirea, a trimis un grup de sclavi originari depe ţărmurile Mării Negre... Ei mărturisesc în chip unanim pogorîrea lor din robii creştini, de unde şi-i numesc ceilalţi Beduini ; Fii creştinilor"...** Se căsătoresc numai între dînşii, alcătuind o comunitate aparte de vreo sută şi douăzeci de oameni înarmaţi. Sunt o rasă muncitoare şi robustă, şi fetele lor au faima de superioară frumuseţe asupra tuturor Beduinilor, ceea ce dă naştere la nefericite legături şi iubiri romantice, cînd îndrăgostiţii se întîmplă a ţine de alte triburi. [4])

Edward Robinson ne prezintă la 1841 versiunea oarecum autorizată a persoanei ce se nimerise a fi egumenul mînăstirii pe atunci : **„Justinian, zidind mânăstirea, trimise o sută de prizonieri Valahi... În cursul vremii, cum năvăliseră arabii şi răpiseră mânăstirii multe din posesii, urmaşii acestor vlahi au devenit musulmani şi-au adoptat obiceiurile arabe".**[5])

Profesorul american E. H. Palmer, cunoscut pentru cercetările sale cu privire la **Deşertul Exodului,** întăreşte mai vîrtos spusele înaintaşilor : **„Acest trib se zice a fi de origine europeană, trăgîndu-se dintr-o colonie de prizonieri valahi, aşezaţi de Justinian să păzească mînăstirea. Ei înşişi sînt convinşi că au venit dintr-o ţară numită «Vladi» şi trăsăturile lor osebite de ale obişnuitului tip beduin, par a favoriza presupunerea".** [6])

De asemeni, o lucrare mai recentă, de stăpînit spirit ştiinţific a dnei Lina Eckenstein, asistenta profesorului Flinders Petrie la săpăturile arheologice dela Serabit, pomeneşte de aceiaşi colonişti, **„că sînt consideraţi a fi urmaşii direcţi ai robilor Valahi, pe care împăratul îi aşezase în Peninsulă".** [7])

Porfirios, arhiepiscopul de azi al mînăstirii, mi-a repetat şi mie cele mai sus menţionate, stăruind asupra faptului că se numesc coloniştii Gebalié, adică oameni de munte, dăruindu-mi şi o carte grecească a lui Pericle Grigoriade [8]) care dă o seamă de lămuriri şi amănunte pitoreşti asupra lor. Apoi

i-am cunoscut şi de-a dreptul. Unul din ei mi-a folosit de călăuză : tînăr şi voinic, înfăşurat la cap în broboadă albă, **cămaşă tot albă, cu cingătoare de piele şi opinci,** m-a dus pe toate cărările muntelui şi, la întoarcere, mi-a arătat în grădina mînăstirii colţul unde fusese îngropată **cea din urmă femeie creştină a tribului, 1750.**

Dar, lăsînd acest subiect al coloniştilor, pe care îl aduc drept dovadă istorică a fiinţării poporului român la începutul veacului al VI-lea, vreau să adaog că provinciile de peste Dunăre au întreţinut încă din vechime legături strînse şi continue cu Muntele Sinai unde, din cînd în cînd, găsim şi monahi români. După anul 1530 stăreţise aici Ioachim Vlacul, ocrotit de Petru Rareş. În vederea siguranţei, Petru Şchiopul depusese o sumă de bani la Sinai, unde în vremuri grele plănuia să-şi caute sălaş de retragere. [9]) Între anii 1668–1703 avusese loc şi vizita la Sinai a Spătarului Mihai Cantacuzino, şi în amintirea acestui pelerinaj durase în 1695 schitul dela Sinaia.

Acum, păşind în faimoasa bibliotecă ce adăpostise un Codex Sinaiticus de netegăduit preţ, Arhimandritul Ioachim mi-a pus înainte o seamă de evanghelii vechi :

— Ia, uită-te la ele...

— Aceasta-i moldovenească, am întîmpinat, punînd mîna pe una. Aducea cu altele, pe care le văzusem la Ierusalim: scoarţe grele, de aramă bătută iar jos, stema Moldovei, cu rîndurile în slove capitale greceşti : **Ruga Robului lui Dumnezeu / Ioan Ieremia Moghila Voevod / a Doamnei şi a Fiilor săi. Anul 1598.**

Arhimandritul Ioachim mai trase de undeva un sipet şi împreună am început a răscoli şi cerceta hîrtie de hîrtie, punînd la o parte acelea ce ne priveau : un Hrisov al lui Grigore Ghica, al doilea în ruseşte despre Biserica Sfîntului Gheorghe în Galaţi, al treilea din 1724 al lui Nicolae Mavrocordat... Dar unde vor fi celelalte ? Că şi Vasile Lupu, Mihail Racoviţă, Constantin Brâncoveanu au înzestrat rînd pe rînd cu danii bogate mânăstirea Sinai. Către mărinimia şi evlavia lor s-au întors neîncetat călugării pentru miolostenii, luînd adesea calea pînă la Bucureşti şi Iaşi, şi întotdeauna întorcîndu-se izbînditori în rosturile lor. Şi, pe lîngă bani şi moşii dăruite în mînăstirea Sinai, rămasă aidoma cum era pe vremea lui Justinian, cu poarta de lemn sculptat, cu stîlpii bizantini, cîte din odoare nu vor fi datorate, şi ele, tot nesecatei generozităţi a domnilor noştri ? Cum să le poţi identifica ?

Constantin Brâncoveanu, portret din 1696, găsit de Marcu Beza la Mănăstirea Muntelui Sinai (Inscripţie în stînga : „Constantinus Brankovan Supremus Valachiae Transalpinae Princeps Aetis 42 Ao Dni 1696") ● Iniţială din evanghelia episcopului Mathei

Apoi am intrat într-o încăpere ce cuprindea în pereţi, de jurîmprejur, mai multe portrete şi Porfirios s-a oprit înaintea unuia : obrazul prelung, mustăţile întoarse şi pierdute în barbă, mantia blănită cu hermină, rezămîndu-şi pe o masă dreapta cu inel...

— Îl recunoşti ? Apropie-te şi citeşte !

În marginea de sus era scris : **Constantinus Brankovan, Supremus Valachiae Transalpinae Princeps Aetis 42 Ao Dni 1696.**

Nu-mi venea să cred... Priveam, nu fără simţămîntul unei pioase înfiorări, gîndindu-mă la viteazul neam al valahilor care a lăsat de-a-lungul istoriei atîtea urme şi atîtea peceţi.

Marcu Beza

[1]) Yesterday and To-Day in Sinai, p. 229, London, 1931.

[2]) De Aedificiis, V, 8.

[3]) Eutychii Annales, I, p. 203, Beyrout. 1906.

[4]) Travels in Syria and the Holy Land, p. 562—564, London, 1822.

[5]) Biblical Researches in Palestine, Mount Sinai and Arabia, vol. I, p. 20.

[6]) p. 71, New-York, 1872.

[7]) A History of Siny, p. 189—190, London, 1921.

[8]) Sfânta Mînăstire Sinai, Ierusalim, 1875.

[9]) N. Iorga: Oameni şi fapte din trecutul românesc — Biblioteca pentru toţi, p. 23.

(Reportaj publicat în „Boabe de griu", oct. 1932 şi reprodus parţial)

RÂZBOIUL TROIAN UN RÂZBOI NORD-SUD ?

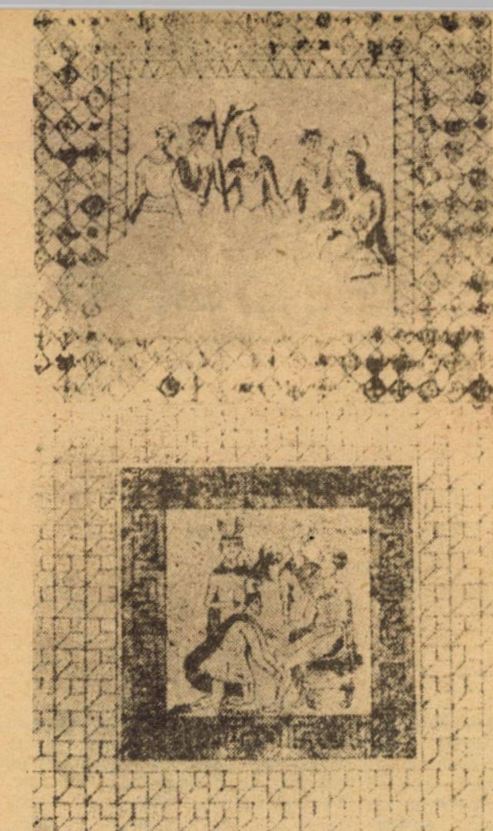
Citim **Iliada** şi **Odiseea** ca pe ceva depărtat în timp și depărtarea în timp este simţită de noi şi ca o depărtare în spaţiu. Cele două epopei au fost consacrate drept capodopere ale geniului vechilor greci, închinate unor evenimente imemoriale ai căror eroi sînt în primul rînd grecii. Lectura **Iliadei** este însă mai puţin exclusivistă decît imaginea ei din manuale. Epopeea foieşte de o mulţime de clanuri şi de eroi de diverse „naţionalităţi". **Iliada** este, de aceea, în egală măsură povestea aheilor, adică a grecilor asediatori, și a troienilor, care sînt asediaţi. Dar cine erau troienii ? Cine sînt popoarele cu care ei se aliază ?

B. P. Haşdeu susţine că eroii neeleni din **Iliada** sînt slăviţi de traci. El găseşte în mozaicurile risipite astăzi, dar păstrate în copii, de la Sarmisegetuza, dovada acestei atitudini. Sînt o parte din eroii **Iliadei** eroi glorificaţi în Balcani şi la nordul Dunării ?

Dăm mai jos scurta însemnare a marelui savant în care acesta avansează incitante concluzii.

B.P. HASDEU

Mozaicele de la Sarmisegetuza

Stampa, înfăţişată aici cetitorilor noştri, reprezintă mozaicele, destăinuite încă în anul 1823 în Ardeal, între zăriştele vechiei capitale a dacilor Zarmizegetuza, cunoscute sub numele slav de Grădişte, iar în timpul romanilor sub numirea de Ulpia Traiana Augusta.

Descoperirea se făcu precum totdeauna în aşa cazuri. Un ţăran, săpînd pămîntul, dezgroapă planul mai multor odăi, din carele două erau podite cu cîte o mozaică, rămase, afară de o parte cam pătată din una, în stare de cea mai bună păstrare.

Odăile erau late ca de 6 m 004 şi lungi ca de 6 m 320. Mozaicele se aflau tocmai în mijloc, avînd : una 1 m 422 în pătrat, iar cealaltă 1 m 896 în lungime şi 1 m 580 în lăţime. Fiecare cuprindea cîte un tablou, închis în cadru de arabesce.

Din neîngrijirea stăpînului locului antichităţile se stricară în curînd, încît pe la 1845 de abia mai rămîneau din ele cîteva singuratice pietricele. Totuşi rezultatul n-a pierit pentru ştiinţă, mulţămită fie baronesei Iosika, ce a fost copiat mozaicele mai de-ndată după dezgropare.

Tabloul întîi reprezintă pe Priam cerînd de la Achil trupul lui Ector. Pălăria frigiană şi iscălitura arată persoana calului troian ; iar pusătura celorlalte figuri, iscălitura lui Automedonte şi cîntul 24 din Eliada, vădesc, fără sminteală celelalte ale scenei.

Tabloul al doilea, deşi lipsit de inscripţiune, totuşi nu este mai puţin clar. Tridentul obliceşte pe Mercuriu ; alăturea vedem un tînăr cu faţa întoarsă şi o mînă întinsă către trei femei, avînd o pălărie frigiană în cap şi-n o mînă un toiag de cioban : aducîndu-şi aminte cîntul 24 din Eliada, Ciprícele, şi altele, cine oare n-ar recunoaşte în această scenă, pe troianul Paris, alegînd din trei zîne ale Olimpului pe Venera şi inmînîndu-i, spre ciuda Junonei şi a Minervei, mărul de aur ?

Deci, fapta pozitivă este că ambe tablourile se raportează la episodul întemeierii Troiei. Această împrejurare poate să verse o nouă lumină asupra unei cestiuni foarte însemnate din vechea noastră istorie.

Războiul troian, sub privinţa elementelor sale constituitive, fu o luptă între naţionalităţile tracă şi elină.

Isprava, deşi nenorocită, totuşi n-a fost mai puţin glorioasă pentru traci decît pentru înşişi elini.

La elini, pînă în timpurile de pe urmă, Achil şi Patroclu, Agamemnon şi Ajax, Nestor şi Odiseu, împodobeau murii templelor, pieţele oraşelor, unghiurile caselor. Au tracii n-au trebuit să păstreze nişte tot aşa simţiminte pentru un Priam, un Ector, un Paris ?

Între apărătorii Troiei, misii, povăţuiţi de Crom, n-au fost cei de pe urmă. Epitetele, ce li hărăzeşte Omer, o arată.

Pînă a nu fi trecut pe ţărmul criviţean al Dunării, dacii erau contopiţi, de-npreună cu cîteva popoare de aceeaşi origine sub numele obştesc de misi, precum o vădesc Atremidor, Strabon, Dion Casius, şi alţii. Războiul de la Troia se presupune în genere a se prilejuit în suta a 12-cea înainte de Crist ; strămutarea dacilor înspre Carpaţi cel puţin cu şapte veacuri mai în urmă, încoace de la timpul lui Herodot.

Deci, mozaicele de la Zarmizegetuza reprezintă scene din istoria naţională a dacilor.

Execuţia demonstră pe însuşi artistul a fi dac : drept probă, cetitorii pot împerechea mozaicele grece şi italice, din operele lui Visconti, Artaud, La Borde, Fowler, şi ale altora.

În acest chip, zisa istoriei lămureşte pe monumentul mut, — monumentul mut întăreşte pe zisa istoriei.

Foaie de istorie română, Iaşi, 1859

B.P. Haşdeu este singurul cercetător al preistoriei româneşti care acordă eroilor homerici un loc în viaţa spirituală a dacilor. Mozaicurile găsite la Sarmisegetuza sînt un argument puternic în această direcţie. Dar dispariţia lor a făcut ca problema să fie uitată. Plecînd de la acest fragment de istorie culturală dacă profilul lor spiritual arată indiscutabil altfel decît ni-l desemnează termenul generic de „barbari“ sub care a încercat să-i scufunde lumea greacă.

Se admite în mod curent importanţa şi capacitatea de radiaţie a culturii greceşti, dar nu se pune problema felului în care această cultură a radiat dincolo de fruntariile ei nordice. A avut cultura elină o răspîndire în zona tracă ? După cum este indiscutabil că un popor de mărimea şi importanţa tracilor trebuia să lase urme asupra grecilor. Cum se manifestă această prezenţă tracă în cultura greacă ?

Întrebări care cer răspunsuri. Unora dintre ele le răspunde Constantin Daniel cercetînd epopeile greceşti.

TROIA, TROIENII ȘI TRACII DUPĂ HOMER

CONSTANTIN DANIEL

Săpăturile începute de genialul autodidact Heinrich Schliemann, negustor și admirator al lui Homer, au descoperit începînd din 1870 pe dealul de la Hissarlik, nu departe de Constantinopole și de Bosfor, ruinele străvechii cetăți Troia, pentru cucerirea căreia grecii aheeni, sub conducerea lui Agamemnon, luptaseră zece ani.

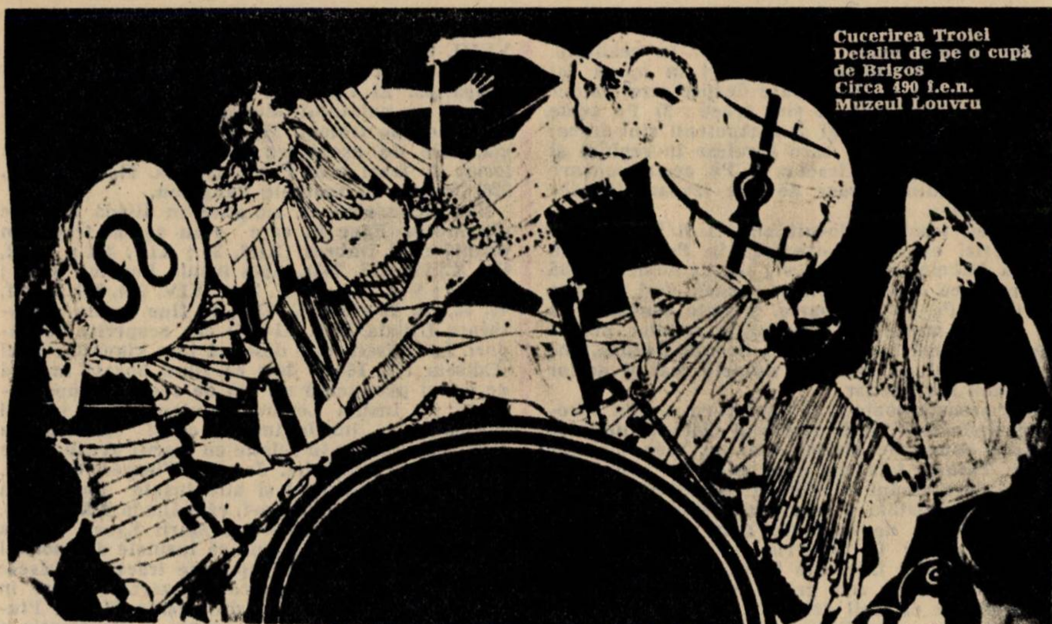
Pînă acum un veac războiul Troii era socotit un mit fabulos cu care începea istoria grecilor, dar descoperirea ruinelor ei a constituit începutul unui reviriment puternic, care a incitat să se acorde credit nu numai vechilor scrieri ale grecilor, dar și celor ale altor popoare din Antichitate și în primul rînd scrierilor sacre ale evreilor, unde s-au putut regăsi menționate două civilizații străvechi necunoscute istoricilor și arheologilor pînă către finele secolului al XIX-lea : civilizația hittită și civilizația sumeriană.

Săpăturile arheologice ale lui Heinrich Schliemann și ale colaboratorului său german, Wilhelm Dörpfeld, au putut descrie nouă straturi suprapuse pe locul unde se înălțase vechea Troie, dar din 1932, o echipă de arheologi americani condusă de C.W. Blegen au descris nu mai puțin de 46 de straturi succesive pe locul unde se aflase Troia. Cetatea Troia, cîntată de Homer în poemele sale, ar corespunde straturilor arheologice descrise de cercetătorii americani sub numele de Troia VII, a, și în acest strat s-a regăsit ceramică miceniană tardivă, atribuită sec. XIV—XIII î.e.n. Cetatea aceasta Troia VII, a, pare să se fi sfîrșit printr-un incendiu imens, aprins poate de cuceritorii aheeni din Iliada. După nimicirea cetății Troia VII, a, n-a mai putut fi reclădită la fel de mare și de grandioasă. Așadar, realitatea istorică a războiului Troii pare a fi sigură, iar că Troia a existat cu adevărat și a fost o cetate mare și puternică, faptul acesta este demonstrat de ruinele ei. Tot așa, textele hittite contemporane cu Troia VI (anterioară cetății Troia VII, a, din răsboiul troian) numesc orașul Truisa și Wilusa corespunzînd celor două apelații grecești ale Troii : Troia și Ilion.

Desigur, Iliada, care descrie cucerirea orașului Troia, nu este un tratat de istorie ce înregistrează amănuntele desfășurării luptelor, și poetul Homer a putut să înfrumusețeze și să desvolte mult substratul istoric pe care s-a înălțat epopeea sa. Sigur este că grecii se înșelau grav cînd afirmau că răsboiul Troii este începutul istoriei lor, fiindcă ei aveau în urma lor multe secole de civilizație miceniană, așa cum s-a putut constata prin descifrarea scrierii lineare B, care exprimă texte grecești anterioare cu secole răsboiului Troii. Relații între grecii micenieni (sau aheeni) și cetatea Troii, care comanda traficul înspre Marea Neagră, au existat deci cu mult înainte de expediția lui Agamemnon, iar Troia era una din marile cetăți din Asia mică, întărită cu ziduri tot atît de puternice ca și Hattušaš, capitala hittiților. (cfr. Emily Vermeule, Greece in the Bronze Age, Chicago, 1964, p. 274). Este probabil că Troia exporta în lumea miceniană aramă, grîne, argint, textile și poate cai, și pare sigur că ea atinsese un grad mare de prosperitate, iar bogățiile ei au stîrnit pisma cuceritorilor aheeni. Prădarea bogățiilor orașului Troia pare să fi constituit incitația majoră a expediției lui Agamemnon, deși răpirea frumoasei Elena de către neastîmpăratul Paris pare să fi constituit motivul aparent al răsboiului.

Cucerirea istorică a Troii ar fi avut loc după calculele învățaților greci între 1334 și 1135 î.e.n., iar Eratosthene făcînd un calcul bazat pe generații stabilește data de 1184 î.e.n. pentru cucerirea Troii, după un asediu care ar fi durat zece ani.

II. Este cu neputință de negat actualmente că există un nucleu de fapte istorice incontestabile, care ne obligă să admitem că Iliada lui Homer descrie locuri, popoare, oameni și evenimente care nu sînt roade ale imaginației, ci realități care trebuiesc analizate și integrate în istoria acelor vremi. De aceea, dincolo de analiza literară a operei lui Homer și a admirației noastre pentru perfecțiunea scrierilor sale, trebuie să ne străduim să punem în valoare datele ce le putem extrage din cele două epopei homerice,

Cucerirea Troiei
Detaliu de pe o cupă de Brigos
Circa 490 î.e.n.
Muzeul Louvru

cu privire la societăți, popoare și oameni care au trăit la sfîrșitul mileniului II și poate la începutul celui dintîi mileniu.

III. În războiul troian, aheenii atacatori, conduși de Agamemnon, sînt după consensul unanim actual grecii micenieni pe care îi cunoaștem bine și îi identificăm prin ceramica lor pe care o exportau în insulele din Egeea, la Troia dar și în Grecia și Anatolia (cf. A. Bonnard, Civilizația greacă, trad. rom. vol. I, Buc., 1967, p. 45 sq). Cei mai mulți aliați ai lui Agamemnon și ai aheenilor sînt greci, în vreme ce grecii din Troia sînt poate eolieni, iar cea mai mare parte a aliaților lor nu sînt seminții grecești, ci străine, și mai cu seamă traci care locuiau, în epoca în care a fost compusă Iliada, de partea europeană a Bosforului în toată peninsula Balcanică și mai departe, dar se aflau foarte numeroși și în Asia Mică, fiind deci vecinii imediați ai cetății Troia, care era înconjurată de așezări ale tracilor.

De fapt este greu să nu căutăm o relație etimologică între apelația de Troia și cea de Traci. Fiindcă forma cea mai veche a numelui Troii este Trós, Tróos și numele Traciei a fost Thrakē sau în forma ei ioniană Thrēikē așa cum este în Herodot, IV, 99 și VI, 33, pe cînd în Iliada este Thrēkē (Iliada, XI, 222). Dar trecerea lui tau în theta este cunoscută în greaca veche și în sanscrită (cfr. Joseph Wright, Comparative Grammar of the Greek Language, London, 1912, § 164, p. 91) dar și în alte limbi indoeuropene, ca de exemplu : lat. tres „trei", sanscrit: tráyah, slava veche : trije, irlandeză veche : tri, au dat în engleză : three, deci tau a devenit theta. Tot așa se poate formula teza că Trós „Troia" a dat Thrakē cu sensul de „țara sau ținutul orașului Troia", dat fiind că sufixul -akos, -akē (Ibidem, p. 125, § 252) poate avea sensul de „aparținînd, fiind în relație cu". Prin urmare Tracia și Tracii sînt respectiv „țara orașului Troia" și „oamenii orașului Troia" sau din „ținutul ce aparține acestui oraș". În această ipoteză, Troia și Tracii sînt intim legați împreună și se înțelege de ce orașul Troia a fost fondat de către seminția tracă a Dardanilor și de ce tracii sînt cu toții alături de troieni în războiul împotriva invadatorilor aheeni. Pare astfel plauzibilă ipoteza reluată astăzi că războiul troian a fost un război al tracilor împotriva grecilor aheeni. (Iosif Constantin Drăgan, Noi, tracii., Craiova, 1976, p. 102, 121—122 și passim).

Astfel, coaliției întemeiată pe Agamemnon i se opune coaliția de seminții aliate ale Troii, și aceasta e formată mai cu seamă din traci locuitori ai Traciei, adică ai ținutului ce este dominat, în relație sau supus Troii. Dar în Iliada sînt enumerate o mare mulțime de triburi, popoare și neamuri aliate Troii, și de cele mai multe ori textul Iliadei nu precizează care seminție sau popor este trac. Herodot V, 3 avea să afirme că tracii sînt poporul cel mai numeros după indieni, dar ei au o multitudine de

nume fiecare după ţinutul său. In realitate, trebuie să considerăm ca traci în opera lui Homer : 1) Pe acele popoare despre care Homer afirmă peremptoriu că sînt trace ; 2) Pe acele seminţii ale căror regi sau căpetenii sînt trace; 3) Pe acele seminţii care locuiesc în regiuni şi locuri stăpînite de traci ; 4) Pe acele popoare care sînt numite trace de alte izvoare istorice decît Homer.

Întrucît tracii au locuit alături şi în mijlocul populaţiei elene (de exemplu în Peloponez, în insula Eubeia) de multe ori textul homeric lasă impresia că o seminţie este greacă, deşi e vorba de traci. Pe de altă parte, trebuie constatat că de foarte multe ori căpeteniile tracilor poartă nume greceşti desigur prin licenţă poetică, întrucît poetul nu mai ştia numele real al acelor căpetenii ale tracilor.

Dar aceasta poate fi şi o mărturie a unui oarecare elenocentrism în Iliada şi Odiseia, unde în genere popoarele străine sînt cu greu menţionate. Totuşi, faţă de traci care au convieţuit secole de-a rîndul în mijlocul şi alături de greci se poate constata o adevărată simbioză traco-elenă, fiindcă de exemplu mari personalităţi trace, cum ar fi Thmyris sau regele Lycurg sau Orfeu, sînt integrate în lumea elenică.

Dar faptul că zeii greci au legături strînse cu tracii şi că unii zei sînt de origine tracă, precum Ares sau Dionysos dovedeşte că între greci şi traci se stabiliseră de mult relaţii culturale, religioase, politice şi economice foarte temeinice, mai intense decît acelea dintre două popoare vecine sau care locuiesc împreună amestecaţi în aceleaşi ţinuturi (cf. Joseph Wiesner, Die Traker, Stuttgart, 1963, p. 5—6).

IV. Ţinuturile locuite de traci nu sînt numite în Iliada cu un nume generic Tracia (Iliada XI, 222) ci aceasta este un ţinut din Europa şi Asia, căci e un nume ce se dă întinderilor din jurul Mării de Marmara în Europa şi Asia Mică. Deci Tracia homerică nu este deloc întreaga peninsulă Balcanică unde locuiesc tracii, ci doar o mică porţiune în jurul Mării de Marmara. Dar în operele lui Homer se enumeră în parte regiunile locuite de traci, în afară de Tracia propriu zisă. Astfel este Paionia (Iliada, XVII, 350; XXI, 154) şi despre ea textul homeric afirmă că are pămîntul foarte rodnic. Tracii locuiesc apoi pe ţărmurile Hellespontului (Marea de Marmara) ce are valuri puternice (Iliada, II, 845). Un alt ţinut în care se găsesc tracii este Ascania, cea îndepărtată scrie textul Iliadei (Iliada II, 862) şi rodnică (Iliada XIII, 793). Ascania, se afla poate lîngă lacul cu acelaşi nume din Bithynia pe ţărmul de nord al Anatoliei. Este menţionată adesea Phrygia, ţară a phrygienilor traci (Iliada III, 184—190 ; XVI, 719 ; XVIII, 291 ; XXIV, 545) care este ţară a podgoriilor de viţă de vie, aşezată pe malurile rîului Sangarios. Ei i-au fost vîndute de către Troia comori ale palatului, atunci cînd Zeus a început să urască pe troieni. Mygdonia, ţinut din Phrygia, este de asemenea numită. Un alt ţinut locuit de traci este Pieria (Iliada, II, 766; XIV, 226) vecină cu muntele Pangaion.

Sînt de asemenea amintite în Iliada insulele din Marea Egee în care s-au aşezat tracii, în primul rînd Imbros (XIII, 33 ; XIV, 281 ; XXI, 43 ; XXIV, 478, 753). Apoi insula Lemnos (I,593 ; II, 722 ; VII, 467 ; VIII, 230 ; XIV, 230, 281 ; XXI, 40, 46, 58, 79 ; XXIV, 753), în fine insula Samothrace (Iliada XIII, 11—12) cea acoperită de păduri. În Odiseia este descrisă ţara kikonilor traci (Odiseia IX, 163 şi 204) ca fiind bogată în viţă de vie şi producînd un vin de cea mai bună calitate. Pe insula Lemnos locuiau tracii numiţi sintieni, iar insula Imbros ca şi Samothrace (al cărui nume e în relaţie cu tracii) aveau şi ele o populaţie tracă (cf. Joseph Wiesner, Op. cit., p. 17 şi 19). Dealtfel şi alte insule din Marea Egee erau locuite de traci, căci Iliada XXIII, 230, numeşte partea de nord a Mării Egee, Marea Tracică, ceea ce înseamnă că insulele din nordul acestei mări aveau o populaţie tracă. Se găsesc numeroase atestări despre aşezarea tracilor în aceste insule (cf. Diodor din Sicilia, V, 50 ; Plutarh, Moralia, II, 352) şi despre o supremaţie a tracilor pe mare după căderea Troii (Diodor din Sicilia, VII, 11).

V. Mai multe rîuri sînt menţionate în Iliada pe malurile cărora locuiesc traci, sau care străbat ori mărginesc ţinuturi ale tracilor. Astfel rîul Sangarios care străbate Phrygia (Iliada III, 187 ; XV, 719) şi se varsă în Marea Neagră trecînd prin Bithynia. Mult mai frecvent este pomenit rîul Axios (actualul Vardar) care străbate Tracia (Iliada II, 849—850 ; XVI, 288 ; XXI, 141—143 ; 157—160), avînd un curs larg, şi undele cele mai frumoase cu putinţă.

VI. Munţii sau dealurile mai înalte în jurul cărora locuiesc tracii sau s-au stabilit în văile lor sînt amintiţi în Iliada. Cel mai frecvent este amintit muntele Ida care nu este cel din Creta, ci cel din nord-vestul Anatoliei în Mysia, munte care avea mii de izvoare (Iliada VIII, 47) pe ale cărui înălţimi sta uneori Zeus (Iliada VIII, 397) care are vîrfuri însemnate (Ibidem, 410, XIV, 332). Dar acest munte e numit şi „mamă a fiarelor" (Iliada XV, 151) pe lîngă apelaţia repetată că mii de izvoare nasc din el (Iliada XV, 151). Muntele Ida este citat şi în Iliada XX, 91 şi 189.

Un alt munte Plakos este menţionat ca acoperit de păduri (Iliada VI, 396, 425) şi se află în Mysia (cf. Iliada XXII, 479).

Iliada menţionează şi muntele Nyseion (Iliada VI, 133) munte sacru, căci pe el locuia Dionysos şi de aici l-a izgonit regele trac Lycurg, alungînd pe doicele (mai exact pe menadele sale), care şi-au aruncat thyrsul la pămînt, fiind îngrozite de ţeapa cu care le urmărea regele trac, în vreme ce Dionysos şi-a aflat ascunzişul în mare. Dar Homer aminteşte şi de lanţurile de munţi acoperite de zăpadă cu vîrfuri foarte înalte ale Tracilor (Iliada XIV, 225), fără să se precizeze despre ce munţi e vorba şi/sau poate se referă la Carpaţi. Alt munte înalt pomenit este Tereies din Mysia (Iliada II, 829).

VII. Tracii clădiseră numeroase oraşe, unele înconjurate de ziduri, despre care Iliada aminteşte. Aşa este oraşul Amydon din Paionia (Iliada II, 849 ; XVI, 288). Acesta se află aşezat pe rîul Axios (Vardarul de azi). Adresteia era un oraş în Mysia (Iliada II, 828) ca şi Kromna oraş în Paphlagonia Iliada II, 855) ca şi oraşul Aigyalos (Ibidem). În Tracia europeană propriu-zisă se afla oraşul Aisyme, (Iliada VIII, 304) ca şi Ainos (Iliada IV, 520) şi Heryse (Iliada I, 37, 100, 390, 428, 487), acesta din urmă un mare centru din Mysia, unde se afla un important templu al lui Apollo, căruia acheenii îi aduc prinoase şi jertfe.

Mai greu de localizat este oraşul Alybe, capitala Alizonilor (Iliada II, 856—857) care locuiesc o ţară unde se naşte argintul, dar care sînt alături de paphlagonieni şi mysienii traci. De asemenea oraşul Kabesos pe care scoliaştii lui Homer îl aşezau în Tracia (Iliada XIII, 363) nu poate fi localizat exact.

În schimb, ştim despre oraşul Ismaros (Odiseia IX, 198) că era capitala tracilor kikoni.

VIII. Pentru un popor de navigatori cum erau acheenii, ale căror corăbii asaltau Troia, vînturile şi regimurile lor erau foarte importante de cunoscut. De aceea, Iliada descrie cele două vînturi principale din sud-estul european şi care suflă deasupra Troii şi ţinuturilor învecinate, adică Zephyrios, vîntul dinspre soare apune, şi este un vînt călduţ (cf. Iliada XXIII, 195, 229—230 şi IX, 4—7) care ţinînd seama de aşezarea Troii vine dinspre vest, dinspre Tracia. El poate fi puternic mai ales în insulele Mării Egee. Vîntul Boreas vine dinspre nord sau din nord-vest şi este deosebit de puternic. Pentru Troia el pare să vină şi el din Tracia unde locuieşte chiar vîntul Boreas (Iliada XXIII, 195, 229, 230 ; IX, 5 cf. Homère, Iliade, tome IV, traducere Paul Mazon, Paris, 1937, p. 105, nota 3).

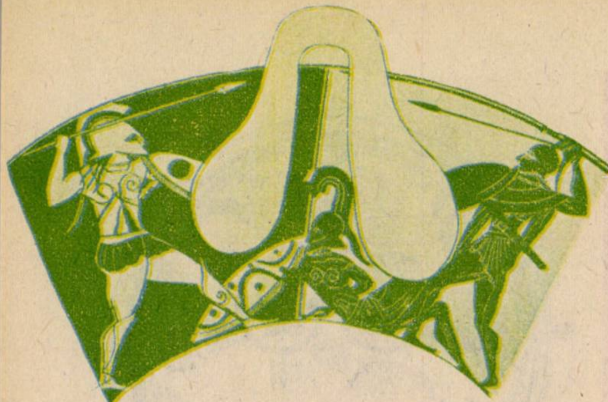
De aceea pentru grecii vechi, care vedeau în Iliada şi Odiseia modele şi fundatii temeinice ale spiritualităţii lor, ceea ce era dincolo de vîntul Boreas, dincolo de Tracia, unde locuia el, adică hiperboreenii se aflau nu în nordul Europei cum s-a putut afirma, ci dincolo de Tracia de unde venea vîntul Boreas. Într-adevăr el sufla din Tracia înspre Troia, considerată ca un centru al lumii fabuloase a Iliadei. De aceea, hiperboreenii trebuie aşezaţi dincolo de Tracia, adică în cîmpia românească sau în Transilvania, şi nu mult mai departe. Aşa se face că celebrii abioi, cei mai drepţi dintre oameni (cf. Iliada XIII, 4—6), care se aflau mai la nord de mysieni, după cum vom arăta mai jos, apar în Herodot IV, 13, 33, 35 înlocuiţi cu hiperboreenii.

Aceştia se află exact în locul unde Iliada îi plasează pe abioi, cei mai drepţi dintre oameni, adică dincolo de mysieni iar hiperboreenii sînt şi ei foarte virtuoşi, după cum reiese pe deplin din textul lui Herodot şi al tuturor mitografilor greci.

IX. Referindu-ne la seminţiile tracilor menţionate în Iliada şi Odiseia trebuie accentuat că traci propriu-zişi Homer îi numeşte pe locuitorii ce vorbesc traca şi sînt stabiliţi în vecinătatea Troii, în Tracia. Pe neamurile tracice „care poartă o multitudine de nume fiecare după ţinutul său" (Herodot, V, 3), epopeile homerice le numeşte cu apelaţii diferite, după regiunea pe care o locuiesc, şi poate după un strămoş eponim. Andron din Halicarnas, mitograf grec, afirmă că Thrake era fiica lui Okeanos deci a marelui fluviu care înconjoară lumea, şi are trei fii : Bithys, Dolonkos şi Treros, din care se vor trage neamul trac al Bithynilor, cel al Dolonkior şi al Treerilor şi prin această genealogie fabuloasă defineşte un teritoriu ocupat de traci. Dar peninsula balcanică în întregime era dimpreună cu spaţiul carpato-danubian ţinutul locuit de traci, adică aşa precum scrie Dionysos Persul, 332 sq tracii locuiau „pămîntul nelimitat". Nu vom căuta să demonstrăm în articolul prezent care sînt toate argumentele ce ne-au împins să considerăm un neam, un trib sau o seminţie drept tracă, ci ne vom călăuzi în parte doar — spre a nu depăşi spaţiul ce ni se poate acorda — şi de aserţiunile lui Joseph Wiesner, Op. cit., Stuttgart, 1963, cu privire la stabilirea identităţii trace a unei seminţii. Considerăm că opera aceasta, recentă, despre traci, este o sinteză relativ bună cu privire la neamurile tracilor răspîndite în Europa şi Asia, şi le vom enumera în ordine alfabetică pe cele din Iliada şi Odiseia:

1. Abantes sînt menţionaţi în Iliada II, 536, 514 sq şi IV, 464, iar textul homeric arată că ei pornesc la luptă plini de furie, impetuoşi, dar şi mărinimoşi. Ei poartă părul lung pe ceafă, deci îşi rădeau partea anterioară a părului deasupra frunţii şi nu lăsau decît un smoc de păr pe creştetul capului. După Plutarh, Theseu, regele Athenei, în tinereţea sa purta acest tip de tăletură a părului (cf. Homer, Iliade, Paris, trad. Paul Mazon, Paris, 1937, vol. I, p. 51, nota 1). Dar abanţii lasă să crească părul lor lung în regiunea occipitală a capului. Ei locuiau în insula Euboia în jurul localităţii Chalkis şi Eretreia şi dominau triburile ce se aflau în această insulă. În războiul troian, abanţii fac parte din armata acheenilor, sînt deci duşmani ai Troiei. Originea abanţilor este discutată de Aristotel, citat de

Strabon (X, 445) care afirmă că abanţii sînt originari din cetatea Abai şi că erau traci care au emigrat mai apoi în insula Euboia. Există abanţi şi în Asia Mică şi pe insulele din Marea Egee, iar Herodot I, 146 arată că multe oraşe ionice au abanţi printre locuitorii lor. După Ion din Chios (Pausanias, VII, 4, 9), abanţii locuiau lingă carieni în Asia Mică.

2. Abioi, sînt menţionaţi o singură dată în Iliada XIII 4—6 şi ei au suscitat multiple comentarii asupra aşezării lor exacte şi a apartenenţei lor etnice încă din antichitate. Textul homeric cu privire la ei este în traducerea noastră literară : „(Zeus) dă roată cu privirea sa scînteietoare departe de ei şi se uită pînă în ţara tracilor, iscusiţi călăreţi, în ţara mysienilor ce ştiu să lupte piept la piept a (acelor oameni) semeţi ce mulg iepele (şi) se hrănesc cu lăpturi şi a abioi-lor cei mai drepţi dintre oameni".

Textul necesită unele explicaţii : „cei ce mulg iepele" sînt numiţi în greceşte glaktophagon, genitiv plural al lui glaktophagos, termen pe care îl întîlnim şi la Hesiod frag. 189. Această lexemă are acelaşi sens cu galaktophagos (cf. Strabon, VII, 311), dar în prima silabă alpha a fost omisă pentru necesităţile versificaţiei, astfel ca glak să fie o singură silabă. Aceşti galaktophagoi lit. „mîncători de lapte" sînt evident cei ce se hrănesc cu produse lactate, ştiut fiind că autorii greci obişnuiesc să numească uneori un popor după felul alimentaţiei lor. De ex : lothophagoi (Odiseia IX, 84) „lotofagi" cei ce se hrănesc cu fructe de lotus. Dar aceşti „mîncători de lapte" se hrăneau cu lapte de cal, mulgînd iepele, căci Homer îi numeşte şi ippemolgon „cei ce mulg iepele" (tot un genitiv plural). Aceste obiceiuri alimentare se mai află şi astăzi în R. P. Mongolă, în unele părţi ale Siberiei şi în R. P. Chineză, dar a existat şi la noi în Dobrogea ca şi în Bugeac (actualmente în R. S. S. Ucraininană) la tătari, care fabricau din laptele de iapă un fel de băutură fermentată ce se numeşte kumiş.

Din antichitate s-a afirmat de unii filozofi neoplatonicieni, care impuneau postul cu alimentaţia vegetală şi interziceau orice carne (Plotin ţinea tot timpul acest post, dar nu mînca decît o dată la două zile) că termenul de abioi „cei mai drepţi dintre oameni" este un adjectiv calificativ al expresiilor hippemolgoi „cei ce mulg iepele" şi glaktophagoi „mîncători de lăpturi". Philon din Alexandria marele gînditor evreu, care a fost esenian, adică făcea parte dintre cei ce au scris Manuscrisele de la Marea Moartă, se referă şi el la: „nobilii hippemolgi, mîncători de lapte şi lipsiţi de resurse personale, cei mai drepţi dintre oameni" (De vita contemplativa, 16—17). Tot aşa interpretează acest pasaj, mai recent şi T. Buffière (Les mythes d'Hòmère et la pensée grecque, Paris, 1956, p. 363) şi de asemenea şi alţi interpreţi moderni, precum şi traducătorii români ai Iliadei Sanda Diamantescu şi Radu Hâncu, în excelenta şi frumoasa redare a textului marelui poem grec, în versuri albe, apărută recent.

Aşadar textul Iliadei afirmă existenţa unui popor vegetarian, care se hrănea cu lactate, creştea cai, şi era cel mai drept dintre toate adică cel mai virtuos şi i se dă calificativul de abioi.

S-au dat multe traduceri acestui cuvînt, care ar însemna pentru unii „cei fără avere" întrucît bios pe lîngă sensul de viaţă, are şi acela de „avere".

Pentru alţii, abioi ar fi „cei străini de plăcerile vieţii" (cf. Izvoare privind Istoria României, vol. I, 1964, p. 227). Întrucît în greacă bios are şi înţelesul de „arc", abioi ar însemna „cei fără de arc" (a iniţial fiind a privativ), deci „cei ce ignoră violenţa, cei non-violenţi". Sau prefixul a din abioi ar putea avea un sens augumentativ şi abioi ar însemna „cei ce au o viaţă îndelungată". Credem că în ultima instanţă „cei fără avere" sînt „cei străini de plăcerile vieţii" şi întrucît averea se căpăta şi se capătă prin violenţă nici sensul de „non-violenţi" nu este prea îndepărtat de cele două anterioare. În orice caz, înţelesul de „săraci de bună voie, lipsiţi de avere în mod voluntar" pare mai aproape de adevăr, fiindcă textul grec accentuează că sînt cei mai drepţi dintre oameni.

Cu privire la originea etnică a acestor abioi, Strabon (VII, III, 2) afirmă categoric că ei erau sciţi, ba chiar îi reproşează lui Homer că nu pomeneşte de sciţi în Iliada (vom vedea de ce mai jos), iar în locul lor plăsmuieşte nişte hippemolgi minunaţi.

Dar sciţii n-au venit pe teritoriul României decît în secolul VI î.e.n. (cf. Istoria Universală, trad. din rusă, vol. I, Buc., 1958, p. 630) iar Iliada relatează evenimente ce au avut loc în secolul XII î.e.n. Chiar dacă admitem, cum afirmă unii cercetători, că poemele homerice au fost scrise în secolul VIII î.e.n., tot existau ele cu două secole înainte de venirea sciţilor pe teritoriile noastre. Aşadar este exclus să fi fost sciţi cum crede Strabon şi cum repetă după el o serie de autori moderni. Nu se poate reţine ipoteza că abioi au fost cimerieni, pentru că cimerienii ca şi sciţii au fost un popor crud, sălbatec, ce a nimicit multe aşezări şi oraşe în Asia mai ales, apoi ei apar în Europa în sec. VIII î.e.n. deci mult timp după căderea Troii şi după ipotetica scriere a Iliadei. Apoi şi cimerienii au fost traci.

Opinia cea mai logică este că abioi au fost traci, căci sciţii nu sînt menţionaţi deloc în Iliada. Dar tracii erau vestiţi în Antichitate ca crescători şi posesori a numeroase herghelii de cai. Pe de altă parte unii dintre geţi sînt numiţi în mod expres „băutori de lapte" galactopotoi, după cum scrie Columella, VII, 2 (citat de V. Pârvan, Getica, Buc. 1826, p. 85).

Desigur pentru a creşte cai erau necesare cîmpii întinse care nu se aflau decît în cîmpia Munteniei.

De fapt din textul Iliadei XIII 4—6 reiese că Zeus îşi ridică privirea din sudul Bulgariei de azi, unde se afla Tracia, spre nord către malul drept al Dunării, unde locuiau mysienii. De aici el trebuie să privească spre o cîmpie unde se aflau crescătorii de cai ce se hrăneau cu lapte de iapă. Or, această cîmpie nu putea fi decît cîmpia Munteniei, singura existentă în această regiune. Dar privirea lui Zeus trece de la mysienii aşezaţi la sud de Dunăre, la poporul abioilor care era deci vecin cu ei.

De fapt pînă la venirea sciţilor în sec. VI î.e.n. nu sînt atestate alte popoare decît cele

...Tracii veniţi de curînd, se află la marginea oastei, / Resos li-i domnul... / Caii văzutu-i-am eu, n-au seamăn de mari şi mîndri...

trace pe teritoriul României. Încă din Antichitate s-a afirmat că abioi erau un popor trac şi faptul acesta e enunţat de Didymos după relatarea lui Stephanos din Bizanţ, (Pauly — Wissowa, I, col. 100). Iar tracii se întindeau pînă în sudul Ucrainei (cf. Vasile Pârvan, Getica, p. 428, 747) şi numai după venirea sciţilor au fost împinşi înspre sud. Astfel că în orice caz privirea lui Zeus ridicîndu-se spre nord de la mysieni nu putea întîlni decît traci.

De aceea ni se pare evident că abioii au fost traci mai cu seamă că în spiritualitatea tracă ascetismul şi austeritatea au fost trăsături constante aşa cum se poate constata la ucenicii lui Zalmoxis, la orfici, discipolii ai tracului Orfeu, şi la mysieni (cf. Strabon, VII, III, 3).

3. Alizonii (Iliada II, 856—857 ; V, 39) sînt un popor destul de enigmatic, şi capitala lor este Alybe, regiune ce produce argint. Dar mine de argint se aflau şi în Macedonia şi în nordul Greciei, dar şi în Asia Mică în regiunea munţilor Taurus unde ele fuseseră exploatate de către hittiţi. Însă alizonii apar ca aliaţi ai Troii, ca şi celelalte neamuri trace, şi se găsesc alături de oştirile tracilor, alături de paphlagonieni şi mysieni. Nu pot fi confundaţi cu chalybii, mari producători de fier în Anatolia. S-a propus ca Alybe capitala acestui neam să fie identificată cu regiunea fluviului Halys în Asia Mică, fluviu ce trecea prin munţii Taurus.

4. Dardani (Iliada II, 819—823) fac parte din armata troiană şi sînt conduşi de Eneas. Numele lor a fost pus în legătură cu albanezul darthe „pară, păr" apoi cu albanezul darthàn „ţăran" lit. „cultivator de pere". Ei locuiesc în bazinul superior al rîului Axios (Vardar) pe lîngă rîul Drilon (actualul Drin alb) pe ambele maluri ale rîului Margus Morava pînă la rîul Naissus (Niş) şi la rîul Timacus (Timoc). Ei erau împărţiţi în două triburi principale : galabrii şi Thunatae (Strabon, VII, 316). Locuiau în bordeie, dar posedau aşezări mai mari. Erau păstori de oi şi brînza făcută de ei era vestită (caseus dardanicus). dar în ţinuturile lor se aflau şi mine. În Iliada XX, 215 sq., eponimul dardanilor, Dardanos este fiu al lui Zeus şi el întemeiază aşezarea Dardania la poalele muntelui Ida (în Asia Mică) înainte de fundarea Troii. El are ca fiu pe Erichthonios cel mai bogat dintre oameni, care posedă ca toţi tracii avuţi mulţi cai, 30 000 de iepe. Erichthonios are ca fiu pe Tros, iar acesta fiind deci nepot al lui Dardanos dă viaţă lui Ilios (Diodor din Sicilia IV, 75) care întemeiază Troia în urma unui oracol. Legendele greceşti cu privire la Dardanos, eroul eponim al dardanilor, sînt diferite : una afirmă că el a venit din Arcadia, alta că a venit din Creta şi se aduce ca argument omonimic asemănarea de nume dintre cele din Creta şi cele din jurul Troii unde locuiau o parte din dardani (Ida, Dikte, Pytna, Pergamos).

Astfel trebuie să distingem pe dardanii care locuiau în peninsula Balcanică în jurul rîurilor al căror nume l-am menţionat mai sus, de dardanii care locuiau în Asia Mică în jurul Troii, şi care conduşi de Eneas au luat parte la războiul Troii în primele rînduri. Este foarte probabil că aceştia din urmă dardani au venit în Anatolia în vremea migraţiei popoarelor.

5. Eneţii locuiesc alături de paphlagonieni, şi Iliada II, 852 scrie că ţara lor este a catîrilor sălbatici. Sînt menţionaţi şi de Pliniu cel Bătrîn (Naturalis Historia, VI, 6).

6. Cauconii (Iliada X, 429 şi XX, 329) sînt un popor ce locuieşte în Paphlagonia şi care par să se fi stabilit acolo după marea migraţie a popoarelor, pentru că anterior au locuit în Peloponezul de vest şi în Arcadia (Pauly-Wissowa, sub voce). Eroul lor eponim Caucon este înmormîntat la Lepreos în Triphylia (Pausanias, V, 5,5 şi Strabon VIII, 345), iar pe mormîntul său este statuia unui om care ţine o liră în mîinile lui. La fondarea oraşului Megalopolis s-au adus jertfe zeiţelor Demeter, Kore şi lui Caucon, deci el era un erou. Caucon are un rol şi în crearea misterelor de la Andania. El ar fi adus aceste ceremonii ale marilor zeiţe Demeter şi Kore de la Eleusis, primelor căpetenii ale statului oraş Mesenia (Pausanias IV, 1, 5 şi 8). De fapt preoţii de aici au locuit între primul şi al doilea război mesenic la Eleusis (Pausanias, IV, 14, 1 ; IV, 15, 7) ceea ce a făcut ca misterele de la Eleusis să fie aduse în Mesenia.

Cauconii emigraţi din Peloponez sau din Arcadia au locuit în Asia Mică în jurul rîului Parthenios, dar pe vremea lui Strabon dispăruseră de aici.

7. Kikonii sînt un popor tracic belicos, amintiţi de Homer (Iliada II, 846—847 şi Iliada XVII, 73), ca aliaţi ai Troii, şi care locuiau pe coasta Mării Egee între vărsarea Hebrului (Mariţa de azi) şi lacul Bistonic. Odiseia (IX, 39—61 în traducerea lui G. Murnu IX, 52 sq) relatează luptele lui Ulisse şi ale însoţitorilor săi cu kikonii,

şi cucerirea cetăţii Ismaros (poate identificată cu Maroneia de mai tîrziu). Kikonii traci reuşesc să-i respingă pe acheenii lui Ulisse şi ucid nu mai puţin de 62 de oameni de pe cele 12 corăbii ale lui Ulisse, cîte 6 de fiecare vas, ceea ce arată că kikonii erau luptători vajnici. Herodot (VII, 59, 108 şi 110) îi citează, de asemenea, ceea ce înseamnă că în secolul VI şi V î.e.n. mai existau încă, deşi Hesychius consideră pe Saii ca fiind vechii kikoni. Strabon (VII, 330, 18) afirmă că Orfeu tracul ar fi fost kikon şi aceeaşi afirmaţie o face şi Diodor din Sicilia (V, 73, 3). Odiseia relatează despre cultul lui Apollo în capitala Ismaros a kikonilor unde oficia un preot Maron care îi va da lui Ulisse vinul îmbătător ce îl va ameţi şi adormi pe uriaşul ciclop Polyphem (Odiseia, IX, 197). Pe teritoriul ciconilor ar mai fi existat un oraş numit Xantheia.

8. Mysienii sînt menţionaţi în Iliada XIII, 5 ca locuind în Europa dar sînt acelaşi popor cu

mysienii ce locuiesc în Asia Mică şi menţionaţi în Iliada II, 858—861, X, 430, căci au emigrat acolo după marea migrare a popoarelor. Dar mysienii locuiesc de o parte şi de alta a Dunării, după Strabon VII, 295—296 iar hippomolgii arătaţi în Iliada XIII, 4—6, sînt dincolo de mysieni (Strabon, VII, 300). În epoca romană apelaţiile traci, geţi sau mysieni sînt sinonime, însă mysienii sînt divizaţi în multe triburi al căror nume se cunoaşte. Dar mysienii din Asia Mică au drept căpetenie un prezicător Ennomos, şi despre el Homer afirmă că sînt mîndri cînd luptă în armata troiană.

În Moesia partea principală a populaţiei era desigur tracă, poate cu amestec de iliri. Însă pe teritoriul actualei Dobroge se stabilesc în sec. V î.e.n. sciţii iar în sud-vestul Moesiei, ţara mysienilor, s-a aşezat o populaţie amestecată a scordiscilor celto-iliri. După ei au venit romanii iar în secolul al III-lea e. n. s-au statornicit germanii : bastarnii şi mai ales goţii, iar în secolul IV e.n. dacii carpi. Dar vechea populaţie a Moesiei au fost mysienii traci şi despre ei este vorba în Iliada.

9. Paionii sînt popor tracic aliat al Troii şi menţionaţi în Iliada II 848—850 ; X, 428 ; XVI, 284—293 ; XXI, 155 şi 205—212.

În timpurile istorice locuiau în nordul Macedoniei, iar un oraş al lor este Amydon (Iliada II, 849 ; XVI, 288) sau Abydon aşezat pe fluviul Axios (Vardar) iar un războinic paionian Asteropolos este nepot al zeului rîului Axios (Iliada XXI, 141) şi fiu al lui Pelegon, care este strămoşul eponim al pelegonilor — trib învecinat. Asteropoios poartă un pumnal tracic frumos (Iliada XXIII, 807), desigur recurbat, care se numea de greci şi de romani sica. Alte oraşe ale paionilor erau în Macedonia, Krestonia şi Mygdonia, capitala fiind Bilazora. Alte oraşe ale paionilor sînt : Aistropaion, Bymazos, Doberos, Stoboi, Alyros şi Galepsos.

Numele paionilor trebuia pus în legătură cu acela al lui Apollo, care se numeşte şi Paian sau Paion. Erau împărţiţi în mai multe triburi : Doberes, Paioplai, Siropaiones şi Agrianes (Herodot, V, 16). Ţara paionilor destul de întinsă era rodnică prin munca neistovită a femeilor lor despre a căror hărnicie relatează şi Herodot V, 12. Căpeteniile paionilor poartă nume trace : Lukkeios (sau Luppeios cu trecere a lui k în p specific pentru tracă — cf. latin aqua, român apă) apoi Bastareus. Paionii sînt consideraţi traci de Homer şi Strabon, şi au ca zeu pe Dyalos (cf. Hesychius, sub voce) care este unul din numele trace ale lui Dionysos, zeu trac prin excelenţă. Dar ei se închină şi discului solar pe care îl poartă pe o hampă. Dar este adorată ca zeiţă şi Bendis (Arthemis regală), după spusele lui Herodot IV, 33, şi femeile îi aduceau jertfe învelite în paie de secară.

10. Paphlagonienii sînt aliaţi de nădejde ai Troii Iliada II, 851—855 ; XIII, 656 şi locuiesc într-un ţinut ce se află pe coasta de nord a Asiei Mici şi rîul Halys delimitează hotarul de răsărit al lui, iar la apus este hotărnicit de rîul Parthenios.

Paphlagonienii au avut un rege Lykos (care are sensul de „lup" în greacă şi se ştie frecvenţa acestui nume la traci, însuşi etnonimul dacilor ar avea sensul de „lupi") al cărui fiu Korambis i-ar fi însoţit pe argonauţi spre Colchida. Un trib al paphlagonienilor sînt eneţii (Iliada II, 852) a căror căpetenie este Pylaimenes. Primul rege care ar fi domnit peste paplagonieni ar fi fost Pelops, dar ei sînt traci care au emigrat din peninsula balcanică în Anatolia pe vremea marii migraţii a popoarelor.

11. Phrygienii se află tot în tabăra troienilor şi sînt menţionaţi în Iliada II, 862—863 ; III, 181—190 şi X, 431. Dar Phrygia, ţinut din Asia Mică, este citat şi mai des, III 184—190, 401 ; XVI, 719 ; XVII, 291 ; XXIV, 545. Regatul Phrygiei cuprindea în secolul al VIII-lea cîmpia Anatoliei cea mai fertilă de la cursul superior al rîului Rhyndalkos şi al Meandrului, pînă la rîul Halys. Phrygienii al căror nume este fonetic apropiat de al tracilor (Phrygia Trake) au fost numiţi şi Brigi, emigrînd pe la 1200 î.e.n., în vremea marii migraţii a popoarelor din peninsula balcanică în Anatolia. Dar nu îşi întemeiază un regat decît în secolul VIII î.e.n. sub un rege Gordios, căci mai înainte erau triburi rătăcitoare care trăiau din prada de război. Ei au trecut Eufratul şi aşezîndu-se în ţinutul Comagene de mai tîrziu, făceau dese incursiuni în Asiria. Numiţi muški de textele asiriene, au fost biruiţi de Tigletpileser I către 1100 î.e.n. şi siliţi să se stabilească pe teritoriul Asiriei.

Dar aliindu-se cu un rege armean din Karkemiş, către 727 î.e.n., se răscoală avînd ca rege

pe Midas (Mita în textele asiriene), iar Sargon al II-lea îi biruie. Mai pe urmă phrygienii devin supuşi ai Lydiei şi ai regelui Cressus.

Phrygienii au jucat un rol însemnat în istoria Asiei Mici.

12. Scaii sînt un trib trac ce fac parte dintre mysienii din Asia Mică. Numele lor a fost dat unor porţi ale oraşului Troia prin care, probabil, trecea drumul către ţinutul unde se stabiliseră (cf. Iliada III, 145, 149, 263 etc.).

13. Sintienii sînt un neam tracic ce locuiesc în insula Lemnos (Iliada I, 594), dar nu par a lua parte la războiul troian. Locuiesc la început în apusul Macedoniei lîngă rîul Strymon (azi Struma) apoi emigrînd trec în insula Lemnos, care e numită în chip poetic după numele lor Synteis (Apollodor, Argonauticele, I, 608) dar numele lor pare să aibă înţelesul de „tîlhari". Totuşi sînt amestecaţi cu grecii fiindcă Hellanikos, Frag. Hist. Gr., I, 112, îi numeşte mixellenes „greci amestecaţi" (cu alt popor).

În Odiseia, VIII, 294 sînt de asemenea menţionaţi ca locuitori ai insulei Lemnos şi se spune despre ei că „au un grai sălbatec", ceea ce înseamnă desigur că era o limbă cu totul diferită de cea a grecilor şi neinteligibilă pentru ei. Controversele care s-au născut asupra originii şi structurii limbii trace vor lua însă în curînd sfîrşit, cînd se vor publica primele texte în limba besă (tracă). Se ştie că în anul 1978 s-a prăbuşit un zid despărţitor al unei încăperi neştiute din mănăstirea Sf. Ecaterina de la muntele Sinai. În această încăpere se păstrau numeroase manuscrise în limba greacă, siriacă şi besă (tracă). Această mănăstire, clădită în sec. al VI-lea de împăratul bizantin Iustinian (527—565 e. n.), a găzduit călugări din toate naţionalităţile imperiului bizantin. Printre aceşti monahi probabil erau şi traci, care foloseau cărţi liturgice în limba lor besă (cu privire la besi cfr. articolul Bessoi în Pauly-Wissowa, Real-Encyklopädie der classischen Altertumswissenschaft, neue Bearb., &-ter Halbband, 1897, col. 330), vorbită în sudul Transilvaniei, în Oltenia şi în Serbia. (cfr. Dumitru Stăniloae, Besii în mănăstirile din Orient, în „Revista Bis. Ort. Română", 1976, vol. V—VI, p. 587—589). Cercetările făcute în ultimele decenii au dovedit că în sec. IV-VII slujba la mormîntul lui Iisus Hristos la Iurusalim se făcea în patru limbi printre care şi cea besă (cfr. Ioanichie Bălan, Vetre de sihăstrie românească, sec. IV—XX, Buc., 1983, p. 372—373). Dar şi la mănăstirea Sinai se slujea în limba besă (tracă), fiindcă existau aici călugări daco-români alături de cei greci şi de sirieni încă din sec. V—VII (Ibidem, p. 381). După descoperirea acestor manuscrise într-o tainiţă, mănăstirea care era sub autoritatea statului Israel a trecut sub stăpînirea statului egiptean. Se pare că monahii greci au strămutat atunci aceste manuscrise la muntele Athos, unde se află şi actualmente. Publicarea textelor în limba besă va clarifica desigur toate problemele legate de substratul limbii române, mai cu seamă fiindcă limba besă a fost vorbită de daci. Cu privire la aceste texte în limba besă trebuie adăugat faptul că însăşi ctitorul acestei mănăstiri Sinai, împăratul Iustinian, era de origine stră-român, fiind dintr-o familie provenită din Dacia. Aşa se explică, poate, faptul că a adus pentru paza mănăstirii nou clădite ostaşi stră-români împreună cu familiile lor. Aceştia îşi dau şi acuma numele de „vlahi", deşi vorbesc araba şi sînt musulmani, dar se pare că în limba lor se pot regăsi unele elemente lexicale latine, poate şi trace. În orice caz este posibil ca toate manuscrisele în limba besă găsite la această mănăstire să fi fost destinate şi ostaşilor strămutaţi de Iustinian din ţările noastre, care mai vorbeau încă limba besă (tracă).

14. Aliaţii traci ai troienilor.

Sînt numiţi „iluştrii aliaţi" de către Hector (Iliada VI, 111), şi tot lor li se adresează într-o cuvîntare plină de furie, Hector care era oarecum posedat de vitejia zeului Ares (Iliada, XVII, 221), şi textul Iliadei îi numeşte iarăşi pe aliaţi „iluştri" (XVII, 212).

X. REGI ŞI CĂPETENII ALE TRACILOR

Seminţiile trace vin în ajutorul Troii conduşi de regi şi căpeteniile lor, şi textul Iliadei le dă numele. Nu trebuie să căutăm adevărul istoric al numelor acestora, căci de cele mai multe ori sînt nume greceşti, dar poate unele sînt traducerea în greacă a numelor lor trace.

Cele mai multe par însă o creaţie poetică a lui Homer.

Enumerăm aceste căpetenii trace menţionate în Iliada.

1. Acamas conduce pe tracii care sînt stabiliţi pe malurile Hellespontului (Marea de Marmara) şi aceştia au doi şefi aşa cum vor avea şi cartaginezii (doi sufetes) şi romanii (doi consuli), fiindcă o altă căpetenie a aceloraşi traci este Piroos.

Acamas, şef trac, trebuie deosebit de fiul lui Antenor, troian acesta (cf. Iliada II 819—823), care poartă acelaşi nume. Spre a da elan oştirilor troiene, zeul Ares ia chipul lui Acamas „impetuosul şef al tracilor" (Iliada II, 462) şi cheamă la luptă împotriva acheenilor.

Ascanios căpetenie a phrygienilor pe care îi conduce asemenea unui zeu (Iliada, II, 862) vine din Ascania.

Chalkodon este rege al abanţilor din insula Euboia şi are drept fiu pe Elaphenor (Iliada II, 541 sq). El este descendent al zeului Ares. Nu apare în războiul troian, ci doar fiul său (Iliada IV, 464).

Kisses rege trac are drept fiică pe Theano, soţia şefului troian Antenor şi mamă a luptăto-

rului troian Iphidamas. Acesta a fost crescut în Tracia în palatul bunicului său Kisses (Iliada XI, 221 sq). Theano, fiica regelui trac Kisses, devine la Troia preoteasă a Minervei (Iliada VI, 299).

Iphidamas se însoară însă cu sora mamei sale : Theano (cf. Iliada II, 226).

Chromis este căpetenie a mysienilor (Iliada II, 858) împreună cu Ennomos, și aici apar doi șefi ai acestei seminții trace.

Dryas este rege trac și are ca fiu pe Lycurg, regele care îl izgonește pe zeul Dionysos (Iliada, VI, 130).

Eioneu este regele trac tată al regelui Rhesos (Iliada X, 435) dar poeții posteriori afirmă că tatăl regelui Rhesos este Strymon și muza Euterpe, mama sa. Aceasta este tradiția ce se regăsește în tragedia Rhesos, 819 sq a lui Euripide. Un alt Eioneu apare în Iliada VII, 11, dar acesta este în tabăra acheenilor.

Elephenor este căpetenie a abanților (Iliada XI, 540), fiu al lui Chalkodon („cel cu dinte de bronz") și descendent al zeului Ares.

Ennomos este căpetenie a mysienilor și în același timp este interpret al semnelor și prin acestea povestește. Este ucis de Achille, neputînd să-și ghicească lui însuși sfîrșitul (Iliada II 858—861 ; XVII, 218).

Euphemos este căpetenie a kikonilor traci și fiu al lui Troizenos (care descinde din zei prin tatăl său (Iliada, II, 847).

Eussoros este tatăl lui Acamas tracul (Iliada VI, 8). El este ucis de Aias, fiul lui Telamon, care îl lovește în casca sa.

Gyrtios este și el o căpetenie a mysienilor traci care este atacat de Aias și rănit de el (Iliada XIV, 513). Are ca fiu pe Hyrtios.

Harpalion este fiul regelui trac din Paphlagonia Pylemons. El este ucis de Merion cu o săgeată de bronz (Iliada, XIII, 650).

Hyrtios este căpetenie a mysienilor, „cu inima feroce" (Iliada XIV, 512) și el este rănit de Aias în luptă în fața Troii.

Ialmenos este căpetenie a mysienilor și el este numit fiu al zeului războiului, Ares (Iliada II 512) și fiu al lui Astyoche, fata lui Actor, regele din Orchomene, fiu el însuși al lui Azeu (Pausanias, IX, 37, 7). Ialmenos conduce și el trupele de gardă de la Troia (Iliada, IX, 80—88).

Imbras, căpetenie tracă, (Iliada, IV, 520) are ca fiu pe Peiroos care sosește la Troia de la Ainos, oraș trac ; Peiroos împreună cu Acamas este conducător al tracilor de la Hellespont (Iliada, II 844).

Keades, căpetenie a kikonilor, e născut din zei și are ca fiu pe Troizenos (Iliada, II, 817) și ca nepot pe Euphemos.

Lycurg, rege al tracilor, este fiu al lui Dryas (Iliada VI, 130), el îl izgonește pe zeul Dionysos de pe muntele sacru Nyseion și urmărește cu țeapa sa pe menadele zeului (textul Iliadei are „doicele"), care își aruncă jos thyrsul lor (pe care îl purtau menadele). Desigur, acțiunea regelui Lycurg arată ostilitatea unor traci față de cultul lui Dionysos cu orgiile lui sexuale și alcoolice. Lycurg este rege al edonilor și poate trebuie deosebit de cel ce este rege al Arcadiei, care ucide pe Areithoos (Iliada, VII, 142—149).

Mentes este căpetenie a kikonilor (Iliada, XVII 74). Zeul Ares ia chipul lui ca să se adreseze lui Hector.

Mygdom rege al Phrygiei (Iliada, III, 186) pe care Priam îl califică drept egal cu zeii, și alături de care a luptat împotriva Amazoanelor.

Otreu rege al Phrygiei (Iliada, III, 186). Priam a luptat în trupele sale în lupta contra Amazoanelor.

Peiroos, căpetenie a tracilor din Hellespont alături de Acamas (Iliada, II, 842). El este fiul lui Imbras (Iliada, IV, 520) și vine la Troia de la Enos (oraș din Tracia).

Peiroos trage cu praștia și rănește pe acheanul Diores (Iliada, IV, 517) apoi îl ucide, dar este la rîndul său doborît de Thoas etolianul.

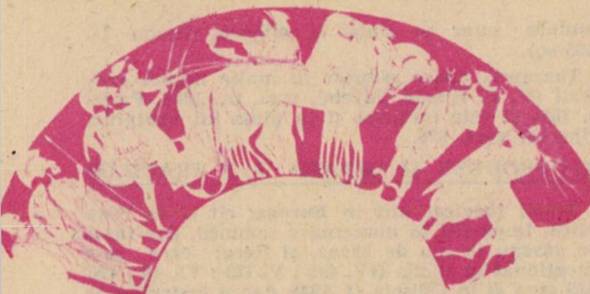
Pelegon, căpetenie a tracilor, este fiu al zeului rîului Axios (Vardar) cu Periboia, fata cea mai mare a lui Akessamenos. Pelegon conduce pe paionieni (Iliada, XXI, 141—143 ; 157—160) și are ca fiu pe Asteripaios care este ucis de Ahile.

Phorkys, căpetenie a phrygienilor împreună cu Ascanios (Iliada, II, 862—863). Și la phrygieni sînt doi conducători ca la multe popoare din Antichitate și la spartani, la greci, sau consulii la romani. Este fiu al lui Phainops. Poate nu trebuie confundat cu alt Phainops care a dat ospitalitate lui Apollo, este îndrăgit de acest zeu și locuiește la Abydos, oraș din Troada pe malurile Hellespontului (Iliada, V, 152—158, XVII, 583—585) deci din vecinătatea Troii. Apollo ia chipul lui ca să se adreseze lui Hector spre a-l stimula.

Pylaimenos este rege al paphlagonienilor (Iliada, II, 851 ; V 576—579). Textul Iliadei spune că el are o inimă bărbătească, vitează. El vine cu ostașii săi din țara Eneților, ținutul catirilor sălbatici. Este ucis de Menelau care îl lovește cu sulița sa în regiunea claviculară. Textul Iliadei scrie despre el că este egal cu zeul Ares. Are ca fiu pe Harpalion (Iliada, XII, 544) care este ucis de Menelau în fața tatălui său (care fusese anterior deja ucis de Menelau cf. V, 576, dar poate este o eroare a copiștilor).

Pyraichmes este conducător al paionilor traci, ce au arcuri curbate (Iliada, II, 848—850). El vine cu ostașii săi din orașul Amydon pe malurile rîului Axios (Vardar) „care revarsă pe pămînt undele cele mai frumoase". Este ucis de Patrocle (Iliada, XVI, 284—293) pe cînd încerca să dea foc corăbiilor acheenilor. Soții săi paionienii, cei „cu care de luptă bune" după ce-și pierd căpetenia fug cu toții, renunțînd la incendierea flotei grecești.

Rhesos, rege trac, este fiul lui Eioneu și are caii cei mai frumoși și cei mai mari, albi ca

zăpada și iuți ca vîntul (Iliada, X, 435—448). Carul său de război este împodobit cu aur și argint, și are arme de luptă mari, așa cum se potrivesc nu pentru muritori, ci pentru zei.

Dar Ulisse împreună cu Diomede intră pe cînd dormeau în tabăra tracilor și îl ucide pe el și pe ostașii lui, furîndu-i caii (Iliada, X, 469—525).

Troizenos căpetenie a kikonilor (Iliada, II, 847) este fiul lui Keas și are ca fiu pe Euphemos.

XI. ALȚI TRACI MENȚIONAȚI ÎN ILIADA

În Iliada, alături de regi traci și de căpetenii, sînt menționați un număr de războinici traci, desigur nobili, din jurul căpeteniilor care au luptat de partea troienilor împotriva acheenilor ca aliați ai Troii. Sau sînt amintiți părinți ori rude trace care nu au luat parte la război.

1. Agastrophos este fiu al lui Paion vraci lecuitor al zeilor, care l-a tămăduit pe și pe Ares (Iliada, V, 401—404 ; V, 899—906). Agastrophos numit „erou" de textul homeric, este rănit de Diomede (Iliada, XI, 338—375).

2. Ainios, războinic paionian ucis de Ahile (Iliada, XXI, 210).

3. Akessamenos, trac peonian, are o fată Periboia, ce naște după conviețuirea cu rîul Axios (Vardar) un fiu Pelagon (Iliada, XXI, 142) care se luptă. Pelagon are un fiu Asteropaios care este ucis de Achile (Iliada, XXI, 179).

4. Apisaon este fiul lui Hippasos, căpetenie a paionilor (Iliada, XVII, 346—351), și este ucis de Lycomedes. El venise din „fertila Paionie" și era cel dintîi la luptă după Asteropaios.

5. Areithoos este scutierul lui Rhigmos, războinic trac (Iliada XX, 487—489) „care venise din Tracia fertilă" și este ucis de Achile, lovindu-l în spate cu sulița sa ascuțită, aruncîndu-l din carul său de luptă.

6. Ascanios, războinic al ascanienilor, venit din Ascania, ținut din Bithynia sau Mysia, regiuni locuite de traci (XIII, 792).

7. Asteropaios, războinic paionian (Iliada XII, 102—104 ; XVII, 217, 352—355). El e numit „cel viteaz" și pare să fie „cel mai curajos dintre toți" după opinia lui Sarpedon. E numit „erou" pentru vitejia lui de textul homeric. Se trage din zeul rîului Axios (Vardar) care unindu-se cu Periboia, fiica lui Akessamenos, a dat naștere lui Pelegon ce este tatăl lui Asteropaios. În lupta cu Achile este ucis de acesta (Iliada XXI, 139—204) și se descrie platoșa lui minunat de frumos lucrată (Iliada XXIII, 560—562).

8. Astypylos este numele unui războinic paionian ucis de Achile (Iliada XXI, 209). Scamandrul, rîul ce trece în preajma Troii, îl înfruntă pe Achile și îi cere socoteală pentru uciderea acestui luptător și a soților lui.

9. Bias este tatăl lui Dardanos și este ucis de Achile (Iliada XX, 460).

10. Dardanos, luptător în oștirea troiană, fiu al lui Bias, este ucis de Achile (XX, 460—472) și doborît de pe carul său de luptă. Numele său îl arată ca fiind dintre dardanienii traci.

11. Hippasos, rege trac din Paionia, are ca fiu pe Apisaon, care este ucis de Lycomedes (Iliada, XVII, 346—351).

12. Hippocoon este consilierul tracilor, văr cu regele trac Rhesos. Este deșteptat de Apollo (Iliada X, 519—525) și vede dispariția cailor lui Rhesos și leșurile tracilor uciși de Ulisse.

13. Iphidamas luptător ce „a crescut în Tracia rodnică maică a mioarelor". A trăit în palatul bunicului său dinspre mamă Kisses, tatăl mamei sale, frumoasa Theano, preoteasă a Athenei, și s-a căsătorit cu sora mamei sale (Iliada XI, 221). Este ucis de Agamemnon (Iliada XI, 240 sq).

14. Koon este și el ca și Iphidamos fiu al lui Antenor, și el este fiul lui Theano și nepot al regelui trac Kisses. (Iliada XI, 248 cq). Este și el ucis de Agamemnon pe care îl rănise ușor mai înainte.

15. Mnesos, războinic paionian ucis de Achile (Iliada XXI, 210).

16. Mydon, războinic paionian ucis de Achile (Iliada XXI, 210).

17. Ophelestes, războinic paionian, ucis de Achile (Iliada XXI, 210).

18. Rigmos fiu al lui Pireos „care a venit din Tracia cea cu pămînt rodnic", este ucis de Achile (Iliada XX, 484—487).

19. Thersilochos, războinic paionian, ucis de Achile (Iliada XXI, 209).

20. Thrasios, războinic paionian ucis de Achile (Iliada XXI, 210).

XII. FEMEI TRACE

1. Periboia este mama tracului Pelegon (XXI, 142). Este fiica cea mai mare a tracului Akessamenos și l-a născut pe Pelegon din însoțirea sa cu rîul Axios. Pelegon are un fiu Asteropaios, ucis de Achile.

2. Theano, tracă, este preoteasă a zeiței Athena, și soție a lui Antenor, fruntaș troian, de unde se vede că existau legături de rudenie și încruscriri între troieni și traci. Ea este fata unui rege trac Kisses în palatul căruia fusese crescut fiul ei Iphidamos. Acesta din urmă fiu al unei căpetenii troiene se căsătorește și el cu o tracă, sora mamei sale Theano (Iliada, XI, 224 ; V, 69 ; VI, 298—302).

XIII. PERSONALITĂȚI APARTE LA TRACI

1. Paion este medic al zeilor și numele său este apropiat de acela al paionilor traci dar și de apelația lui Apollo. Paion „vindecătorul, ajutătorul, doftorul".

Medicul zeilor din Iliada este menționat în V, 401—404 ; V, 899. El îl panseză pe Ares care fusese rănit la umăr și Paion îi pune pulberi calmante și îl vindecă. Apoi Paion îi îngrijește rana zeului Ares a doua oară, cînd este rănit de Diomedes.

2. Maron, fiul lui Euanthes, este preot al zeului Apollo în orașul Ismeros al kikonilor (Odiseea IX, 197).

Ulisse primește de la el șapte talanți de aur apoi un vas de argint și 12 vase de vin „curat și dulce" pe care îl dă lui Polifem Ciclopul, cel care a mîncat pe soții lui Ulisse în peșteră.

3. Thamyris, cîntăreț trac care era lăudăros și se fălea că va birui prin cîntul lui pe muze. Acestea mîniate pe el îi răpesc arta lui, „a cîntului divin" și îl făcură să nu-și mai aducă

aminte cum se cîntă la citheră (Iliada II, 595 sq).

Thamyris apare ulterior în multe mituri grecești (cf. E. Rhode, Psyché, trad. fr., 1926, Paris, p. 255) și este înfățișat și în piesa lui Euripide, Rhesos, vers. 925.

XIV. PRODUSE ȘI CREAȚII ALE TRACILOR

Tracii locuiesc atît în Europa, cît și în Asia Mică, împărțiți în numeroase seminții, dar toate se găseau în era de bronz, și fierul care este menționat în Iliada (IV, 485 ; V, 723 ; VI, 46 ; IX, 386 etc.) și în Odiseia (I, 184), dar și instrumente sau arme de fier sînt numite „fier", sideros („sabie" Iliada XVIII, 34 ; XXIII, 30 ; Odiseia XVI, 294 sau „săgeata" Iliada IV, 123, ori „secure" Iliada IV, 485 ; Odiseia XIX, 587 ; XXI, 97, 114, 127).

Textul homeric nu precizează dacă „sabia mare tracă" a lui Helenos care ucide pe Deipyros (Iliada XIII, 577), a fost de fier, dar pare să fi fost o armă puternică și tare, fiindcă reușește să-i scoată casca din cap celui lovit. Tot astfel Achile se laudă și se fălește cu un „frumos pumnal din Tracia, pe care l-a luat lui Asteropaios (Iliada XXIII, 808). Acest pumnal avea pe el „cuie de argint" argyroelos. De asemenea, Achile dăruiește lui Antilochos cuirasa pe care o luase lui Asteropaios pe care îl ucisese (XXI, 139—204). Dar această cuirasă era de bronz, iar în jurul ei se găsea un strat de cositor strălucitor (Iliada XXIII, 560—562). Pe de altă parte, regele trac Rhesos vine în tabăra Troienilor purtat de caii cei mai mari, mai albi ca zăpada și mai iuți ca vîntul.

Dar armele sale erau de aur și foarte mari (Iliada X, 438—440). Tot un produs făcut de traci, este și „o cupă splendidă, un obiect de preț" care i-a fost dată lui Priam în dar de către traci cînd s-a dus la ei în misiune (Iliada XXIV, 234). Astfel putem trage concluzia cu privire la metalurgia tracilor în vremea cînd a fost compusă Iliada, că ea ajunsese la un înalt nivel de dezvoltare și că operele făurite de făurarii traci erau admirate nespus de mult de către greci, care vorbeau despre ele ca de niște realizări remarcabile. Poate că armele lucrate de traci erau superioare celor ale acheenilor și troienilor, altfel nu se explică de ce se amintește în Iliada despre o sabie tracă sau de pumnalul trac deosebite de celelalte prin calitatea metalului lor și lucrătura lor.

De asemenea, sînt lăudați caii, din Tracia, fiindcă textul homeric atestă că „iepele din Tracia sînt iuți ca vîntul Boreas" (cel de nord). (Iliada XX, 223). Dealtfel, tracii au fost vestiți ca crescători de cai buni și în Iliada XIII, 4—6 se scrie despre abioi pe care am arătat că trebuie să-i considerăm traci, că mulg iepele lor și se hrănesc cu produsele date de laptele iepelor desigur.

Un alt produs în care Tracia, patria lui Dionysos, este bogată este vinul pe care chiar acheenii, vrăjmașii lor, îl aduc din Lemnos, insulă locuită de traci (Iliada VII, 167 sq). Din Tracia propriu-zisă, ținut de pe malurile Hellespontului, acheenii încarcă corăbiile lor cu amfore de vin pe care zilnic le transportă în tabăra lor din fața Troii (Iliada IX, 72).

Dar Tracia propriu-zisă este și un ținut unde se află numeroase turme de oi, și Homer vorbind despre acest ținut spune „Tracia rodnică maică a oilor" (Iliada XI, 221).

Astfel resursele Traciei și ale tracilor în general nu sînt numai agricole, ei au printre ei și artizani foarte iscusiți și probabil mineri care extrag arama necesară armelor ce le făuresc.

XV. SOCIETATEA TRACĂ ÎN VREMEA LUI HOMER

S-a afirmat de mulți helenști că cele două poeme homerice Iliada și Odiseia au fost scrise în secolul al VIII-lea î.e.n., dar nu există un consens unanim asupra datei la care au putut fi compuse cele două epopei, adică așa-zisei „probleme homerice" nu i s-a dat o soluție univocă (cf. Maria Marinescu-Himu și Adelina Pietkowski, Istoria literaturii eline, București, 1972, p. 52 sq).

Dacă admitem că Homer a trăit și a scris în secolul al VIII-lea î.e.n. (epoca ceramicei cu desene geometrice) atunci societatea tracă, ale cărei structuri esențiale le putem schița sumar pe temeiul datelor din Iliada și Odiseia, este cea care a existat în secolul VIII î.e.n.

De fapt societatea tracă, așa cum este înfățișată de Homer, nu este prea deosebită de cea a aheenilor și cea a troienilor, desigur fiindcă poetul a proiectat și asupra tracilor imaginea care o avea despre societatea arhaică greacă. Totuși există deosebiri.

Mai întîi trebuie să observăm că societatea tracă la fel ca și cea aheeană nu era sclavagistă, — de fapt sînt amintiți doar prizonieri de război care evident stau pînă la răscumpărare. Iar termenul grec pentru „sclav" doulos, nici nu există în Homer. Dar existau „slujitori oiketes și prinși de război" reduși la starea de sclavi andrapodon (Iliada VII, 475). Chiar dacă numărul acestora din urmă era puțin numeros (în cadrul sclaviei domestice) producția de bunuri de consum nu era sclavagistă, ci exista probabil orînduirea tributală (sau asiatică). Aceiași orînduire și mod de producție trebuie să fi existat și la traci, așa cum exista la daci (cf. Hadrian Daicoviciu, Studii dacice, Cluj-Napoca, 1981, p. 40 sq).

Spre deosebire de aheeni însă, care erau conduși de un anax, rege și preot în același timp, mai multe seminții ale tracilor aveau două căpetenii precum vor avea spartanii, sau romanii, ori punii. Apoi marele preot pare a fi deosebit de rege, precum este, de pildă, Maron la kikoni (in Odiseia IX, 197 sq). Alt rege trac avea un sfătuitor, un consilier care mergea la război alături de el, cum este cazul regelui Rhesos. În ceea ce privește pe preoți pot fi și preotese cum este Theano, preoteasă a zeiței Athena.

De remarcat este că tracii posedau orașe numeroase. În acestea se aflau foarte iscusiți artizani care fac săbii, arme și cupe ce stîrnesc admirația aheenilor. Atît căpeteniile tracilor, cît și regii lor, precum este Rhesos, luptau în care de luptă ce sînt lucrate de artizani traci desigur, căci carul regelui de mai sus era placat cu aur. Alături de artizani traci, apar în poemele homerice și doftorii traci care îi îngrijesc și îi pansează pe Ares, de pildă. Cei ce luptau în care de război erau nobilii traci alături de căpeteniile lor.

E de remarcat că șefii traci se încuscreau cu căpeteniile din Troia, și că femeile trace erau și frumoase, și foarte muncitoare. În ceea ce privește agricultura, la tracii înfățișați în poemele homerice, ei cultivau vița de vie în condiții mult mai bune decît grecii, căci făceau un vin mai bun și mult mai abundent, pe care îl vindeau aheenilor. Poemele homerice admiră rodnicia pămîntului trac, dar acesta n-ar fi putut da roade bogate dacă n-ar fi fost vrednicia și munca de zi cu zi a tracilor. Aceștia posedă și numeroase turme de oi, căci Tracia e numită „maică a oilor" iar pe de altă parte tracii au foarte mari herghelii și se hrănesc uneori cu lapte de iapă pe lîngă alte produse lactate provenite de la oi desigur.

În ceea ce privește zeii tracilor, sînt menționați în primul rînd Apollo și apoi Dionysos, iar cel dintîi are o pădure sacră în țara kikonilor. Ostilitatea față de cultul orgiastic al lui Dionysos reiese clar din faptele regelui trac Lycurgos care îl izgonește pe zeu și împunge cu o țeapă menadele sale. Aceeași ostilitate vor avea menadele lui Dionysos și față de cîntărețul trac Orfeu, pe care îl ucid, poate pentru rigorismul și austeritatea pe care o promova, condamnînd orgiile lor sexuale și bachice. Vedem deci ostilitatea între cele două mari culte trace, acela al lui Dionysos și cel al lui Apollo.

Dar tracii sînt obiectul laudelor celor mai mari pentru vitejia, elanul și eroismul lor, și ei au luptat cu bărbăție neabătută alături de aliații lor troieni, nedîndu-se în lături de la nici o primejdie. De aceea Homer admiră mult pe războinicii traci și îi numește eroi deseori.

Însemnat ni se pare însă că tracii așa cum sînt prezentați în Iliada și în Odiseia nu sînt cu nimic inferiori grecilor aheeni sau troieni, și par să se afle pe același nivel de civilizație cu aheenii și cu troienii prin produsele lor artizanale, prin structura societății lor și prin cultura lor. Nu putem omite nici admirația lui Homer pentru înalta ținută etică a abioi-ilor traci pe care îi numește „cei mai drepți dintre oameni", recunoscînd astfel virtutea tracilor care este mai presus decît acea a aheenilor și a troienilor, niciodată lăudați pentru virtutea lor.

UN «CONTINENT»

„Nu departe de Napoli, un straniu oraş doarme sub soarele fierbinte al Italiei. Este Pompei. În întreaga lume nu veţi găsi un al doilea oraş ca acesta — populat doar de greieri, gîze şi şopîrle. Pompei este o cetate moartă, nelocuită de nimeni de aproape 2000 de ani !". Robert Silverberg : „Lost cities and vanished civilizations".

În 1962, cînd dădea tiparului cartea sa, scriitorul şi exploratorul american Robert Silverberg era într-adevăr convins că tragedia bizarului oraş — cimitir şi muzeu — Pompei, atît de pitoresc ghemuit în golful napolitan al albastrei mări Tireniene, reprezenta un fenomen unic în lume. Părere împărtăşită şi de „Ente provinciale per il turismo di Napoli, editoarea pliantelor bogat documentate oferite sutelor de mii de turişti din lumea întreagă care se răspîndesc, în fiecare an pe străduţele străvechii aşezări înecate acum 2 000 de ani în lava Vezuviului.

Dar, iată, în 1967, la numai cinci ani după apariţia cărţii lui Silverberg, profesorul Spiridon Marinatos de la Universitatea din Atena, arheolog de prestigiu, avea să înceapă, pe insula egeeană Santorin, din arhipelagul Cycladelor, săpături ale căror rezultate răpeau, curînd, Pompeiului aura originalităţii, dovedind că o tragedie absolut similară ca fenomen geologic — dar, incontestabil, mult mai puternică în intensitate — se petrecuse cu mai bine de 1500 de ani înaintea celei din peninsula italică: erupţia, de neobişnuite proporţii, a unui uriaş vulcan ce existase pe locul actualei insule Santorin. Erupţia determinase nu numai scufundarea în adîncurile Mării Egee, a unei bune părţi din insulă, dar şi îngroparea, sub straturi groase de piatră ponce şi de lavă, a

CARE-ȘI SCHIMBĂ LOCUL

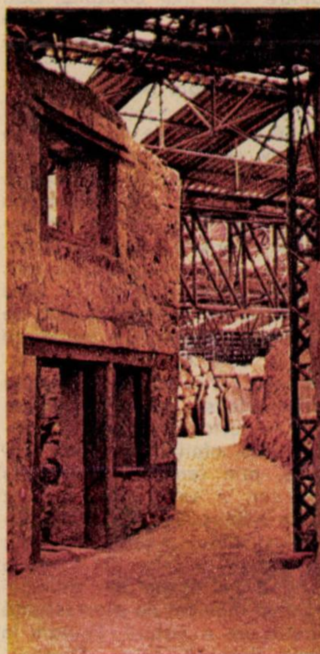
unui întreg oraș preistoric, pare-se de dimensiuni remarcabile — care s-a aflat pe porțiunea de uscat rămasă la suprafața mării, în zona satului Akrotiri de astăzi, în dreptul unuia din cele șapte golfuri santorineze.

În 1973, cu un an înaintea morții sale, petrecută chiar pe șantierul din Akrotiri, profesorul Marinatos publica la Atena cel de-al șaptelea volum de relatări asupra săpăturilor întreprinse („Excavation at Thera", Thera fiind numele grecesc al insulei Santorin). Faptul în sine deschidea un captivant capitol științific. Dar marea senzație — al cărei efect, mărturisesc, l-am resimțit personal cu prisosință — am încercat-o în 1981, cînd, în capitala Greciei, în biroul directorului general de atunci al arheologiei antice din Ministerul Culturii, aveam să fac cunoștință cu succesorul lui Spiridon Marinatos la conducerea lucrărilor pe șantierul din Santorin, prof. Christo Doumas, conservator al antichităților în Serviciul Arheologic Grec, specialist în arheologie preistorică. Vorbindu-mi despre stadiul săpăturilor, prof. Doumas a lăsat să-i scape, ca din întîmplare, informații despre supozițiile că actuala insulă Santorin ar fi o rămășiță a legendarei Atlantide, scufundată în apele mării și pomenită, pentru prima dată în dialogurile lui Platon. Ceea ce mă impresionase cel mai mult a fost faptul că interlocutorul meu — cu tot laconismul său — nu nega posibilitatea ca supoziția să aibă o bază reală. Evident, omul de știință păstra o absolută rezervă.

După doi ani, în aprilie 1983, revista științifică franceză „La Recherche" publica un senzațional articol al arheologului grec Christo Doumas, dedicat controversatei probleme — dacă explozia vulcanului de pe insula Santorin a avut sau nu un rol hotărîtor în dispariția rafinatei civilizații minoice din Creta, insulă aflată la cam

Grupul insulelor Thera și Therassia, născut după scufundarea Atlantidei (după o veche hartă geografică) ● Akrotiri: în „Piața Triunghiulară" a străvechiului oraș

100 de kilometri depărtare. Unul din subtitlurile articolului mi-a captivat însă atenția: „Care e realitatea în ce privește asocierea mitului Atlantidei de insula Santorin? Vis de filosof sau realitate arheologică?"

Șapte luni mai tîrziu, vizitîndu-l în cabinetul său de lucru de la Muzeul Național din Atena, profesorul Doumas relua în convorbirea noastră ideea exprimată în articolul din „La Recherche".

„S-a vorbit mult despre descoperirile făcute la Akrotiri și de legătura lor posibilă cu legenda Atlantidei. Este adevărat că anumite aspecte ale acestor descoperiri concordă perfect cu descrierea făcută de Platon asupra anumitor părți ale Atlantidei. Așa de pildă, impresionantele clădiri cu zidurile din blocuri de piatră vulcanică albe sau brune, scoase la iveală în urma săpăturilor, sînt asemănătoare cu clădirile descrise de Platon.

La fel, arta din orașul dezgropat la Akrotiri, ca și nivelul de viață ridicat pe care aceasta îl reflecta, nu pot să nu te ducă cu gîndul la relatările lui Platon despre Atlanți, — locuitori ai Atlantidei.

În sfîrşit, însăşi data scufundării Atlantidei, către anul 1500 î.e.n. coincide cît se poate de bine, cu cea a erupţiei din Santorin.

— Şi atunci, ce reţineri aveţi în privinţa acestei ipoteze ?

— Cu tot creditul pe care sîntem gata să-l acordăm descrierilor lui Platon, numeroase alte puncte vin să contrazică această ipoteză. În primul rînd, localizarea Atlantidei dincolo de Coloanele lui Hercule nu este comparabilă cu poziţia geografică a insulei Santorin.

Cei doi boxeuri (frescă)

În al doilea rînd, dimensiunile Atlantidei care ,potrivit lui Platon, era superioară în întindere Africii de Nord şi Asiei minore reunite, nu pot fi comparate cu cele ale insuliţei Santorin, care dealtfel se pare că, înainte de erupţia vulcanului, fusese şi mai mică.

...În general, vechiul mit se menţine foarte tenace. Dar există şi o altă interpretare a mitului Atlantidei, şi anume că aceasta ar fi fost insula Creta, iar Santorin metropola ei.

...În fapt, este curios şi interesant de reţinut că nici un alt autor antic nu menţionează Atlantida şi nici nu face vreo aluzie la aceasta.

Dacă am înţeles bine, mi se adresează distinsul interlocutor, intenţionaţi să vizitaţi şantierul de la Akrotiri. Veţi avea toate facilităţile ca să pătrundeţi în miezul problemelor. Şi voi fi bucuros să continuăm, la întoarcere, discuţia noastră. Aştept cu curiozitate să văd ce întrebări îmi veţi pune"...

●

Cursa „Olympic Airways" spre Cyclade. Decolez din Atena cu bucuria că am reuşit să cuceresc, în avion, un loc la fereastră. Pentru că în expediţia în care pornesc, fiecare clipă de cunoaştere va fi preţioasă. Pînă de curînd, în toamnă încă, spre Santorin plecau sute de turişti. În micul avion, la sfîrşit de noiembrie, cîţiva localnici insulari, întorcîndu-se spre casă încărcaţi de cumpărăturile făcute în capitală, abia dacă ocupă jumătate din numărul locurilor.

Senzaţia care mă încerca la decolare era departe de aceea a călătorului obişnuit. Zburam în sfîrşit, nu numai la propriu ci şi la figurat, fermecat de ideea că peste 40 de minute voi coborî în locurile unde, cu aproape 4 000 de ani în urmă, se consumase una dintre cele mai cumplite, dar, fără îndoială, şi dintre cele mai spectaculoase drame geologice. Zburam pe urmele Atlantidei, spre Atlantida.

În soarele uşor voalat al după-amiezei, de la înălţimea relativ mică la care pluteam, ultimele contururi peninsulare ale Aticei cenuşii dispăreau pentru a face loc de jur împrejurul nostru exploziei de albastru, de imens albastru pur: Marea Egee şi cerul cu care aceasta se împreuna, atît de discret încît era cu neputinţă să le interceptezi locul interferenţei. Inevitabilă, perdeaua albă, densă, a norilor, avea să ne estompeze curînd vizibilitatea, oferindu-ne, parcimonios, prin ferestre sui generis de cer, o salbă de insule : Kea, Kytnos, Serifos, Sifnos, Kimolos, Milo, Sikinos, Ios, din lungul şir al celor 111 Cyclade părînd ca ţîşnite din adîncuri într-un moment de efervescenţă creatoare a naturii. Zburam în linie dreaptă, spre Santorin, cea mai sudică dintre ele. Mitul Atlantidei, fascinant enigmatic, mă atrăgea spre zona recentelor şi senzaţionalelor descoperiri arheologice de la Akrotiri.

●

...Şi iată, la capătul celor 40 de minute de zbor, Santorin ni se înfăţişează în forma de semilună, cu sateliţii ei de stîncă — Thirassia, Aspronissi, Palea Kameni şi Nea Kameni — aceasta din urmă gazdă a celebrului vulcan (se numeşte dealtfel şi Volcano), care avea să schimbe total acum patru milenii, nu numai înfăţişarea locurilor, ci şi viaţa de pe aceste meleaguri. Prin unghiul ascuţit al avionului în rotire pieziş spre pista de aterizare, priveam panorama insulei. Încercam să mi-o imaginez : rotundă, rotundă-întreagă, aşa cum o descrisese cîndva Platon. Din Atlantida, prăbuşită în adîncurile mării, sub impetuoasa izbucnire a vulcanului, au rămas omenirii, de fapt, numai semiluna Santorin-ului şi peticele împietrite de uscat, învecinate. Reconstituiam mental insula ca într-un joc de „puzzle".

...Dincolo de aura de legendă a Atlantidei, insula Santorin te copleşeşte cu frumuseţea ei insolită, de-a dreptul sălbatecă, cu căsuţele şi vilele capitalei ei, Fira, înmuiate în albul orbitor, specific grecesc, înfipte pe muchia (localnicii, mai inspiraţi, obişnuiesc să spună „pe sprînceana") unui munte clădit din roci vulcanice roşii, cenuşii şi negre, şi precipitat abrupt în mare, disimulînd în spatele său platoul coborît în pantă lină, pe care am aterizat. Insula oferă, dimpotrivă, călătorilor care sosesc pe mare şi debarcă în minusculul port Ormos din golful Athinios exclusiv imaginea unui perete stîncos, aproape vertical, care se va cere escaladat de-a lungul a 600 de trepte, timp de o oră, cu piciorul sau pe spatele măgăruşilor, al catîrilor, în cazul în care turiştii nu vor prefera funicularul „Santorini's cable car", recent instalat, care-i urcă „în două minute" (cum anunţă prospectul firmei Nomicos, oferit odată cu biletul de drum).

După amiaza înainta ; curînd, penumbra avea să tocească şi să topească conturile. Seara grecească de sfîrşit de noiembrie, aidoma unei adevărate seri de vară la noi, te îndemna ademenitoare, obligîndu-te să iei în primire capitala insulei. Fira îţi oferă, în lung şi-n lat, într-un perimetru restrîns, inspirat confuz, spre accentuarea pitorescului, din multiple planuri, plimbări agale, pe străduţe înguste, întortochiate, calde, pline de pisici, printre clădiri scunde a căror arhitectură variată în ciuda jocului simplu al liniilor este rareori stînjenită de apariţia cîte unui hotel modern. Cel mai nou dintre acestea se numeşte, desigur nu întîmplător, **„Atlantis"**.

În camera hotelului recitesc însemnările din convorbirea cu prof. Christo Doumas.

Abia aştept, în dimineaţa următoare, clipa deschiderii muzeului arheologic din Fira, către al cărui director, arheologul Charalambos Sigalas, am o amabilă recomandare din partea Secretariatului General al Presei şi Informaţiilor de la Atena. Sigalas conduce mai multe şantiere de săpături în diferite puncte de pe insulă conlucrînd strîns cu prof. Doumas, la cel din Akrotiri. Cîteva momente sînt deajuns pentru ca să intru în temă. „Oricît de paradoxal ar părea — îmi arată directorul muzeului — graţie acţiunii malefice a vulcanului săpăturile arheologice scot astăzi la iveală la Akrotiri un oraş admirabil conservat care oferă imaginea reală a unei aşezări din epoca vechii culturi cicladice. Vulcanul acoperind odinioară oraşul cu o pătură de piatră ponce şi cenuşe, înaltă pe alocuri de 10—30 de metri, clădirile, ruinele au fost perfect păstrate rămînînd izolate de acţiunea timpului sau a omului. Cercetătorii au acum prilejul să desgroape aproape intact, unul dintre cele mai vechi oraşe din lume.

– Santorin înseamnă Atlantida ? adresez şi lui Charalambos Sigalas întrebarea care a devenit, pentru mine, în aceste zile, obsedantă.

— Adevărul este că unii cercetători au încercat să identifice Atlantida pe locul insulei Santorin ; Atlantida, bogatul, fericitul stat, dispărut brusc, în condiţii dramatice. Există numeroase teorii care pledează în acest sens. Printre ele şi aceea a seismologului Gallanopoulos, care susţine — cu schiţe şi planuri — că aici este într-adevăr vorba de Atlantida la care s-a referit Platon. Dar, vedeţi, Gallanopoulos este doar un seismolog...

Fresca „Maimuţele albastre", datată 1500 î.e.n. şi „Tînără preoteasă" (Akrotiri)

Recunosc aici dispreţul, contrarirea specialistului faţă de diletantism, deşi, de ce să nu recunoaştem, istoria este plină de fapte mari, memorabile, datorate nu rareori inventivilor geniali, fără patalamale de specialişti în domeniile respective.

— Din punct de vedere ştiinţific există o bază ?

— Da !

Mărturisesc, răspunsul mă unge pe suflet.

●

Cîteva ore mai tîrziu în compania distinsului arheolog santorinez încep fascinanta incursiune în incinta oraşului-enigmă dezgropat la Akrotiri. În perimetrul, cu contur de semilună, al presupusei rămăşiţe a Atlantidei, zona Akrotiri se află în cornul sud-vestic, în imediata apropiere a celui mai ospitalier golf al insulei. Din depărtare, o cîmpie netedă îţi mîngîie privirile, pentru ca, la un moment dat, apropiindu-te, să ai surpriza să constaţi că suprafaţa plană este în realitate un întins acoperiş din material plastic, dur, transparent, aşezat la nivelul solului. El adăposteşte uriaşul şantier arheologic. La cca 12—15 metri sub noi, se află — la nivelul său firesc de odinioară — oraşul-cetate, zăvorît astăzi cu lacăte moderne, încastrate în porţile uriaşe, ca de cetate medievală, ale şantierului.

Date în lături, cu scîrţîitul de rigoare, la venirea oaspeţilor, porţile grele lasă să apară în faţa privirilor noastre o halucinantă panoramă. Totul este aici puternic cenuşiu, de parcă — peste ziduri, peste pietre, peste obiecte — s-au turnat dinadins sute de tone de praf de ciment. Pe întreaga întindere uriaşe eşafodaje metalice susţin imensul plafon. Este

cartierul de 17 case dezgropate pînă acum, al unui oraş încremenit în aceeaşi poziţie din clipa stingerii sale, cu aproape 40 de secole în urmă.

Pătrund uluit, crispat şi emoţionat în această incintă, păşind alături de specialiştii şantierului. Înaintăm pe străduţe înguste, pavate cu dale. Din cînd în cînd, drumul se lărgeşte formîndu-se o piaţetă.

Akrotiri : Fresca „Pescarul"

Îmi amintesc că la Atena profesorul Doumas îmi povestea cum casele oraşului dezgropat se înalţă de ambele părţi ale fiecărei străzi. Case cu două, cu trei şi, după părerea arheologilor, şi cu patru etaje. Observ ziduri construite din piatră şi tencuite. Pe alocuri se poate ghici unde se aflau întăriturile din lemn, căci sistemul constructiv al locuitorilor de acum 4000 de ani ai cetăţii era avansat — sistem antiseismic comun arhitecturii minoice cretane. Pietre uriaşe, cioplite, încadrează porţi, ferestre sau acoperă faţade întregi. Lemnul făcea deseori legătura, folosit ca armătură. Arhitectonic, senzaţia este fantastică. Te afli parcă în faţa unor locuinţe obişnuite, cu ferestre mici la parter, cu ferestre largi la etaj, cu guri de aerisire pentru pivniţe. La parter şi demisol se aflau bucătării, ateliere, depozite de alimente ; la etaj se locuia. Din loc în loc, la fiecare clădire, scări grele din piatră, cu trepte late, sau cu trepte înguste duc de la parter la primul etaj şi de acolo la cele următoare. La un moment dat, zăresc alt şir de trepte foarte groase, tăiate în marmură dar frînte la mijloc, perfect simetric, pe toată întinderea scării, aşa ca foalele unui acordeon. Le-a spintecat, bănuiesc, cutremurul care a anticipat erupţia vulcanului şi au rămas încremenite în această poziţie de-a lungul mileniilor.

La un moment dat gazdele ne atrag atenţia că într-adevăr dezastrul a debutat cu un cutremur, avertizînd locuitorii despre catastrofa care se apropia. După evacuarea caselor, o serie de clădiri s-au ruinat. Dar o scurtă perioadă de calm i-a încurajat pe oameni să revină în oraş. Au început să demoleze zidurile periclitate, să degajeze străzile, să repare casele.

Se pare că de astă dată semne mai concrete — fumul, gazele — i-au avertizat din nou asupra primejdiei. Au depozitat în grabă alimentele (resturi s-au păstrat pînă azi), au luat cu ei bunurile de preţ şi au părăsit oraşul în care nu aveau să se mai întoarcă. Imensa cantitate de piatră ponce, de pămînt şi de lavă zvîrlite de vulcan a acoperit întreaga insulă cu un giulgiu funebru.

— Despre soarta locuitorilor nu se ştie nimic — îmi va povesti la reîntoarcerea mea la Atena profesorul Doumas. Să fi reuşit ei să se urce în corăbii îndepărtîndu-se înainte de catastrofă ? Să fi naufragiat ? Or fi rămas pe insulă fiind îngropaţi sub lavă şi piatră ponce ?

Ceea ce este sigur e că în oraşul care avea să dispară pentru milenii sub jeturile vulcanului, nu a rămas (şi deci n-a fost dezgropat) nici un singur locuitor. Şi nici vreun animal, cu excepţia unui purcel care, pare-se, fusese sacrificat şi pus la păstrare într-o pivniţă.

Materialul zvîrlit de vulcanul în erupţie a acoperit insula din care o bună parte avea să se prăbuşească în adîncurile mării lăsînd la suprafaţă restul Santorin-ului şi insuliţele Therassia, Apronissi şi cele două Kameni.

●

Pe cînd mă aflam încă pe şantier m-am adresat lui Charalambos Sigalas :

— Dacă Pompeiul a stat sub lavă aproape 1700 de ani, oraşul de la Akrotiri a bătut recordul.

— Într-adevăr, aici, drama geologică s-a petrecut în 1500 î.e.n. iar săpăturile pe locul vechiului oraş au început după aproape 3500 de ani. Aveţi dreptate să comparaţi soarta celor două cetăţi. Ambele au fost acoperite de cîte un vulcan, amîndouă ne oferă excelente informaţii datorită bunei lor conservări, datorită, deci, catastrofelor care le-au încercat.

●

Atena. Din nou în cabinetul de lucru al prof. Doumas. Consemnez :

Christo Doumas : Deşi suprafaţa acoperită a şantierului de la Akrotiri nu reprezintă decît o mică parte din suprafaţa de 200 000 mp a întregii aşezări şi deşi cunoştinţele noastre despre societatea care a trăit aici în epoca bronzului sînt limitate, se pot face totuşi unele deducţii pornind de la arhitectură, vestigii de artă şi de viaţă materială.

Aşezarea în curs de dezgropare a fost un centru urban. Ţinînd seama de uneltele şi produsele găsite se poate conchide că fiecare casă, fiecare familie — trăia în mod autarhic. În apartamentele de locuit din fiecare clădire au fost găsite obiecte de uz casnic — vase de mici dimensiuni, pocale, boluri, oale de apă. Turnîndu-se ipsos în alveolele rămase în masa de cenuşă vulcanică din aceste încăperi, în urma descompunerii mobilelor din lemn ce fuseseră acoperite, au putut fi obţinute mulaje ale diferitelor tipuri de mobilă — taburete, scaune, mese, paturi. Războiul de ţesut era o altă piesă de mobilier tipică în aceste încăperi.

— În laboratoarele de pe șantierul de la Akrotiri, am văzut în reconstituire numeroase picturi murale ridicate din locuințele dezgropate.

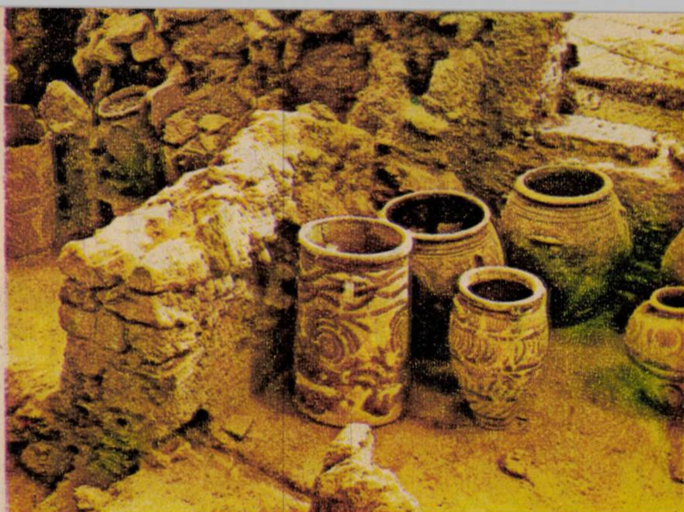
— Sînt cele mai noi relicve din categoria mărturiilor de o mare importanță. Paleta bogată și nuanțată a artiștilor care le-au lucrat cuprinde motive geometrice și abstracte, desene de plante, animale, personaje izolate, peisaje și scene diverse.

— Evocînd un nivel de viață ridicat...

— ...Un trai de-a dreptul rafinat. Diversitatea urmelor descoperite la Akrotiri justifică unele ipoteze cu privire la viața locuitorilor orașului. Vestigiile alimentare ne dau posibilitatea să știm cum se hrăneau. Consumau de pildă în afara diverselor legume, migdale, măsline, produse ale mării, pești, melci, moluște — dar și carne de miel, de capră, de porc și, poate, și de vită.

Picturile murale ne dau o idee despre îndeletnicirile lor — bărbații erau navigatori, pescari, femeile culegeau șofran. Îmbrăcămintea lor era asemănătoare cu cea purtată în zilele respective în Creta: bărbații — pînză în falduri, înnodată în talie, femeile — fuste lungi, largi, corsaje decoltate, cu mîneci scurte. Îndeletnicirea țesutului și a vopsitului sînt confirmate de prezența în locuințe a războaielor de țesut. Femeile se îmbrăcau cu eleganță și este vădit că le plăceau podoabele, dacă ținem seama de colierele, brățările și cerceii din picturile murale.

Avem deocamdată puține informații cu privire la viața publică a cetății. Toate picturile ne conving că avem de a face cu o societate de comercianți și navigatori — ceea ce este explicabil pentru că Santorinul, insulă săracă, stîncoasă, nu

Un original depozit de alimente

putea încuraja practicarea agriculturii.

●

În avionul care mă aduce în țară mai găsesc timp să depăn fragmente ale benzilor de magnetofon pe care înregistrasem convorbiri, să răsfoiesc carnete de note, baza concluziilor investigației reporterIcești care trebuia să-mi clarifice răspunsul : m-am aflat sau nu pe urmele Atlantidei ?

Departe de mine intenția de a da un răspuns hazardat.

Locurile, civilizația cu care am venit în contact în zilele de neuitat ale căutării Atlantidei mi-au întărit totuși convingerea că relatările lui Platon despre continentul dispărut și despre locuitorii săi se suprapun în mare măsură datelor găsite la fața locului.

Rezerva oamenilor de știință avizați este explicabilă. Răspunsul lor nu poate fi dictat de altă rațiune decît certitudinea. Iar cercetările de la Akrotiri desfășurate cu pasiune — în condițiile materiale remarcabile asigurate de factorii de răspundere din Grecia de astăzi — sînt încă foarte apropiate de început. Investigarea întregului perimetru al orașului îngropat de aproape 4000 de ani sub piatră ponce și lavă, este apreciată a dura de acum înainte cel puțin un secol...

Și totuși, de-a lungul timpului, dîndu-se frîu liber imaginației, Atlantida a fost amplasată, mutată de-a lungul și de-a latul globului, — în Oceanul Atlantic — cînd în dreptul strîmtorii Gibraltar, cînd la vest de Irlanda ; mai apoi, în America Centrală, dar și la Capul Spitzberg, sau în Australia și în Suedia, și pe coastele de sud ale Africii, ba chiar și în Extremul Orient și în India.

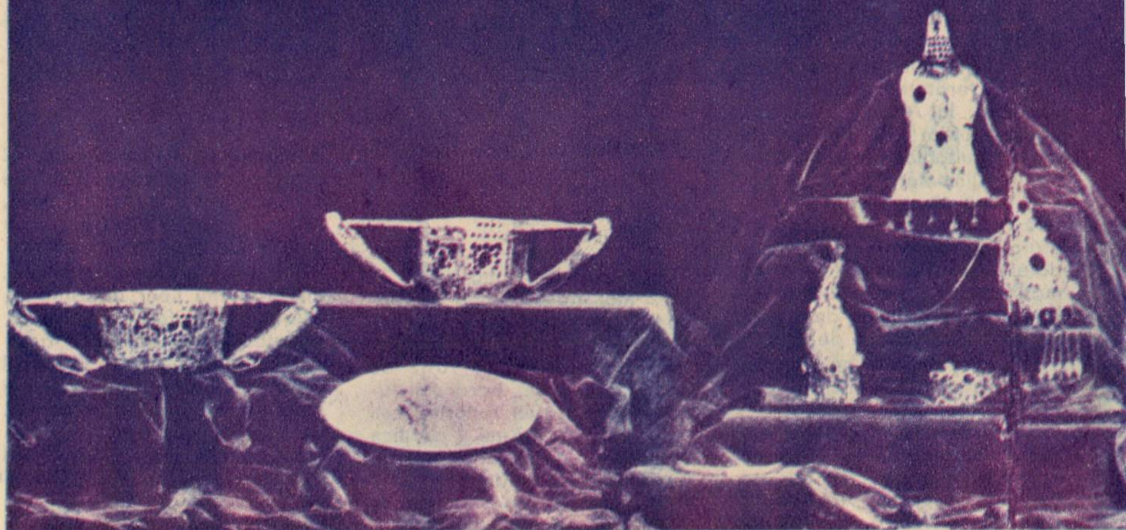
Supozițiile au circulat și continuă să circule din abundență. Prea des, oamenii de știință avizați nu s-au lăsat antrenați. Dar, nimeni pînă în 1967, cînd s-a deschis șantierul Akrotiri de pe insula Santorin, nu și-a pus problema căutării Atlantidei ceva mai acasă, în spațiul mai la îndemîna locuitorilor vechii Elade. Oare logica nu ar putea fi invocată în acest caz ? Mai ales că, confruntată cu scrierile lui Platon, Atlantida, pe urmele căreia am alergat, s-ar putea să se afle foarte aproape...

Marius Ralian

A.I. ZĂINESCU

BLESTEMUL CLOȘTII CU PUII DE AUR

I. Ca o amintire

„În luna lui martie sau aprilie a anului 1837, cîtva timp înainte de Paști, doi locuitori din satul Pietroasa, Ion Lemnaru și Stan Avram, socrul lui, lucrînd a scoate din muntele Istrița piatră pentru clădirea seminarului episcopiei din Buzău deteră fără veste peste o bogată colecțiune de vase și podoabe de aur. Atît prin greutatea lor, cît și prin valoarea lor artistică, aceste obiecte formau un adevărat tezaur".

Concizia și naturalețea limbajului ne-ar face să ne gîndim mai degrabă la o informație de presă elaborată după toate canoanele genului și nu la un studiu pe care îl realiza un mare artist : Odobescu. Așa și începea de fapt — savantul și nu scriitorul — monumentala sa operă „Le Trésor de Pétrossa". Cu o informație de presă. Dar cuprinzînd aproape toate coordonatele — loc, timp, subiect, scop și acțiune — prin care cunoști și comunici un adevăr. Demersul creator nu-i mai puțin străin de toate acestea. Și adevărul e că, cel puțin pentru o bună perioadă, între viața scriitorului și întîmplările — să le spunem istoria de la suprafață a tezaurului — se stabilește o indisolubilă legătură.

În luna lui martie sau aprilie a anului 1837, așadar, tezaurul ieșea la lumină. Urma să străbată un lung periplu pentru identificarea sa istorică sau mai bine zis pentru o cît mai deplină datare a sa. Proces greu, anevoios, marcat de peripeții (în contemporaneitatea imediată descoperirii), luminat de enigme și fisurat (la propriu) împărțit și disputat, refăcut și întors pe calea judecății științifice dar și a aceleia pe care o impun legendele și miturile ca și supozițiile care, orice am face, dau uneori chiar și adevărului o aură de mister. În jurul tezaurului s-a strîns pînă azi o imensă bibliografie de referință, procesul clarificării este încheiat sau aproape încheiat. Punctul de pornire rămîne Odobescu, el a străbătut, cel dintîi, cu mintea și pasul acele locuri atît de aride văzute de departe dar atît de pline de suflet și de mister cînd te apropii și le respiri aerul, contopindu-te cu tot ce auzi și vezi.

Priceperea nu-mi îngăduie nici o apreciere cu privire la tezaur, coroborarea datelor sau deducțiile nu fac altceva decît să mă întoarcă într-un timp pe care îl simt ca pe o casă undeva, într-o legendă, într-un șir de legende și atunci realitatea pe care o simt și o văd mă umple de o atît de nostalgică și lentă bucurie încît aproape totul e o amintire, coexistă totul aici și trecut și prezent și viitor. Umbra tezaurului scos din pămînt plutește peste pămînt. Este o enigmă el însuși, o acumulare de enigme care, date la o parte, lasă să se vadă o altă față a lucrurilor, legendele și întîmplările care i-au fost martore sau i-au urmat la orizont, într-o

istorie paralelă şi formînd într-un fel o altă memorie a sa. Sîntem astfel într-un punct indecis, realitatea precede enigmele sau acestea îi dau un contur şi mai exact ? Ori coexistă şi numai împrejurările le despart ?

II. Focuri pe gheaţă

Nimic nu-l supără mai mult pe podgorean decît să fie luat drept altcineva decît este. Un simţ al proprietăţii muncii stăpîneşte şi pămînt şi lumină şi tot ea, proprietatea, ideea de proprietate ca atare intră mai degrabă în sfera unei cerebralităţi de extracţie aproape geologică, laică pînă în cel din urmă amănunt. Pămîntul s-a rupt ,a alunecat mereu ,aşa că statornic n-a fost decît sentimentul acesta continuu al muncii, el a rămas şi a făcut faţă locului multor împrejurări. Forţa braţelor şi puterea vie, iscoditoare, a minţii l-au ridicat pe podgorean peste toate rupturile din adînc, geologice, ca un vulcan care se revărsa şi ardea doar în el. A izgonit pînă şi bisericile din sat, şi cimitirele, pentru ca nimic să nu-i aducă aminte de moarte şi nimic să nu-l împiedice să se lovească de viaţă. Le-a urcat tocmai pe dealuri ,sus, departe de inima satului, fără nici o aşezare şi nici o întîmplare în jur, decît munca la viţa de vie, şi timpul, timpul în accepţia şi desfăşurarea lui naturală ca drum din toate părţile intersectat. Stau singuratice şi interogative ca nişte stranii unelte părăsite acolo şi drumul către ele este un continuu urcuş. Sau un continuu popas. Proprietatea muncii şi proprietatea ca atare a vieţii l-au făcut pe podgorean să se separe într-un anume fel de propriul său sfîrşit şi să epuizeze, dacă se poate spune aşa, satul de tot ce i l-ar fi amintit. În schimb, terasele de viţă de vie şi zidurile care le întăresc şi care urcă scoborînd, înclinîndu-se spre înălţime, îl apropie de cer. Nu cu ochii, sau nu numai cu ochii, ci cu pasul, cu mîna care se atinge de cer.

Stelele au miini în cîntecele străvechi ale locului sau steaua este în formă de mînă, ea are cinci degete, cerul ţine în milioane şi milioane de miini nişte lumini care izvorăsc de aici de pe pămînt. Şi niciodată parcă nu mi-a fost mai apropiată şi mai clară această imagine ca acum, într-o seară, cînd lumina de zi nu se sfîrşise încă şi se suprapunea cu lumina rotundă, de gresie, a unei luni rotunde şi pline care abia răsărise şi era deja invadată, cucerită parcă de greieri. Coboram de pe dealuri, de la treburile celor bătrîni, cele ale culesului, şi prin văi vedeam ochiuri de apă arzînd. Ţîşneau pur şi simplu largi pale de foc, falii albe de piatră prin aer despicate şi iarăşi sudate de magma lor, într-un tremur de uriaşi fluturi albi către lună şi de ierburi care se împleteau. Focuri albe, de gheaţă şi, în răsucirea lor, iată, întreaga podgorie cuprinsă de o laică întoarcere şi încremenire în sine, de un fast al reculegerii şi al reîntemeierii, al înrădăcinării parcă în clipa echinocţiului de toamnă. În noaptea aceea în podgorie nu se doarme, oamenii sînt pe la vii — se spune că atunci se aud strugurii cum se coc — vînătorii nu vînează — stau sub interdicţia luminii de lună — privesc vietăţile pădurii cum fac dragoste prin poene ori acestea se uită hipnotizate în ochiurile de apă vii care ard. Echinocţiul a rămas şi rămîne o lege a podgoriei şi, uite, prin aceasta, sau cel puţin prin aceasta, podgoreanul nu poate fi luat drept altcineva decît el. În obiceiuri, în tradiţii şi-a renovat însăşi viaţa, dar în temeiurile şi îndatoririle ei mai noi el a deplasat şi ceva din statornicia şi proprietatea de început a lucrurilor, astfel încît el îşi trăieşte uneori cu detaşare destinul şi asistă la propria sa geneză.

III. În linie dreaptă

Cum spuneam, nimic nu-l supără mai mult pe podgorean decît să fie luat drept altcineva decît e. Acceptă că viaţa lui s-a modificat şi că sufletul său este o adevărată geografie a acelor locuri, nişte punţi, de altfel, peste care, acum, în lumina curată de toamnă stelele nu mai apun şi le apucă ziua ca pe nişte minus-

Pictură de H. Trenk reprezentînd tezaurul de la Pietroasa

cule focuri de gheață. Venite din care amintire, sau din care răstimp al memoriei, din care ceas, devreme ce îndărătul lor se mișcă aceleași dealuri și aceleași inimi, aceleași vieți care prin dunga de clopote au trecut poate în seama ori spre speranța sau deznădejdea altcuiva ?

Nu, nimic din tot ce-i trecător nu întrece pămîntul aici. El alunecă, se zbate și numai pe sufletul lor, al podgorenilor, întîlnești acel prag al statorniciei ce se întoarce, se reclădește parcă, urcă din nou spre gura de sus a pădurii și numai frunza, doar ea se mai face cîmpie, doar iarba atita timp cît mai cîntă și ea. Încolo totul e deal. Și pădure, și rîu, om și casă și tot. Ceva mitic, bolovănos, aproape de crepuscul și totuși în stare de reverie a unui continuu și obsedant răsărit.

Am observat că dimineața, paradoxal, estul se mută în nord, soarele răsare ca într-un străfund de vale și de acolo razele sale țîșnesc în sus tunzînd dealurile și se aștern pentru o clipă pe culmi. Instinctiv, oamenii se întorc cu fața spre nord și de acolo urmăresc firul razei pînă ce, în sfîrșit, se arată și astrul, o mișcare așadar nu de la cauză ci de la efect. Niște pragmatici ,într-adevăr, podgorenii și-au făcut din aceasta un fel de ceasornic al muncii și vieții lor. O filozofie a toleranței de fapt și a fermității, a anulării, prin raționament și observație, a oricărei erori. Într-o parte a satului de azi, pe Dealul Gruiului au viețuit dacii, iar în cealaltă, la sud, romanii. În linie dreaptă, între cele două civilizații, nu era cale decît preț de o jumătate de ceas. În linie dreaptă, în istorie, între ele au viețuit neamurile goților și s-au auzit tropotele de cai ale hunilor. Deseori cînd se sapă azi pentru o temelie de casă se găsește o altă temelie, numai din dale și cuburi de piatră scoase de pe dinăuntru din dealul de sub cetățuie. Cotloanele săpate acolo șuieră și azi la adierea vîntului ca niște tuburi de orgă în care viețuiește un sunet ciudat. De aceea, fascinația istoriei, care n-a încetat nici o clipă, ar putea fi numită mai degrabă fascinația vieții aici și a miracolului unei dăinuiri fără întrerupere.

Peste acest deal se aștern razele soarelui dimineața, mai înainte ca el să se arate și totul e parcă în sarcina unui ritual evident al naturii dar și al istoriei care, așa cum spuneam, a cunoscut aici vecinătatea și pînă la urmă contopirea a două dintre cele mai vechi și mai rotunde civilizații. Tot între ele, în linie dreaptă, s-a găsit mai tîrziu și imensul tezaur Cloșca cu puii de aur.

IV. Strigătul pămîntului

Dacă ar fi fost bătuți în țăruși, la pămînt, și tot s-ar mai fi desprins, ar mai fi fugit spre păduri cîte unul sau ar fi luat drumul spre cîmp unde primăvara ștersese și svîntase bine ogoarele iar praful se ridica în trombe pe cer, aducînd un miros curat de sălcii și stuf dinspre bălți. Brebeneii și steluțele împînziseră văile, crescuse leurda prin crîng iar griușorul podise malurile mai puțin ridicate ale rîurilor, bărzăunii forau lungile lor galerii prin tufele uscate iar cîrtițele făcuseră ochi, parcă, și se uitau amețite din pămînt. Niște ciudate și reci, mișcătoare mușuroaie pestrițe puteau fi văzute cît ține ziua de lungă pe dealuri, înșirîndu-se de colo pînă colo și însorindu-se, trăgîndu-se parcă unele din altele, ghemuindu-se cît se poate mai mult și opintindu-se, revărsîndu-se deodată în valuri sau încremenind în așteptarea unui sunet ori a unei tresăriri de altundeva. Niște cîrtițe la suprafață — asta sînt și erau podgorenii, asta făcea din ei munca la vița de vie, o strivire înaltă la pămînt și un fel de ridicare, o întoarcere a lui pe toate părțile, ca și cum ar avea suflet sau ar vorbi.

Și dacă-ar vorbi, ce-ar putea să spună ?

— Aur !

Aurul era un cuvînt care se rostea și făcea să crape buzele mai abitir decît pietrele prinse de cîte un fir de pămînt sau uscate de cum le atingea și le rodea pe la colțuri vîntul, aurul era drumul cumplit care umbla și orb, și ursit, dezlegat pe sub pămînt, aurul era o rază pe care o puteai auzi și uneori, cu puțin noroc, puteai să dai de ea și să o prinzi în mîini. Aurul care, de cînd se descoperise tezaurul și de cînd se dovedise că el era, și nu altul, nu adică

o aramă ţigănească şi de făcut oale, cum se crezuse, nu numai că chema, înfierbînta minţi şi punea cruci sub conştiinţe, dar şi răcea, tăia în sudori acele umbre şi muşuroaie adînci, ghemuite pe dealuri, încît credeai că din sate şi din case nu oameni sau arătări de oameni au ieşit, ci nişte cîrtiţe cu chip de om şi nişte nori de asemenea care se tîrau sau îngenuncheau cînd şi cînd şi se făcea că cerul îşi leapădă o imensă cochilie de melc.

Aurul, ideea de aur, îi dezbrăca şi-i îmbrăca la loc, trufaşă şi ameninţătoare. Toţi voiau să pună viţă de vie, să desfunde pămîntul pînă la un metru şi ceva adîncime şi să-l întoarcă bulgăr cu bulgăr la suprafaţă, ajutîndu-se, care cu ce avea, de un tîrnăcop şi-o cazma. Unii le scoteau pe cele vechi — viile — le reîmprospătau cu altoi nou, alţii puneau acum prima oară butuci noi şi de rasă, iar alţii care nu aveau pămînt munceau la ceilalţi, cu ziua, nimeni nu mai rămînea în sat decît noaptea sau cînd ploua, dar şi atunci ei se visau şi umblau tot într-un gînd şi tot într-o febră pe dealuri şi se întîlneau, fără să-şi dea de urmă şi fără să se vadă, acolo, toţi, ca într-un cerc şi promis, şi proscris totodată şi zidit, făcut turn de către marele tezaur, un destin fără ieşire şi, deci, ca o credinţă sfîrşind cu fatalitate în evlavie, o iluzie care în cele din urmă se transformă în blestem. Căci, ne dăm seama, pentru ei, podgoreni din moşi-strămoşi, viţa de vie acum nu era decît un pretext. Sau un privilegiu, oricum, o şansă de-a se ascunde şi-a le înşela pe autorităţi. Căci se dăduse ordin prin care arheologia trebuia practicată numai sub autorizaţie şi aceasta, după cum vorbesc documentele vremii, doar sub o asistenţă care, chiar dacă — înţelegem noi — n-ar fi fost de specialitate, trebuia neapărat să ţină de înalta curte domnească şi, ca atare, şi de biserică.

Cu sau fără autorizaţie, podgorenii din Pietroasele s-au apucat să schimbe viţa de vie şi să facă arheologie în felul lor. Şi umblau toată ziua ca bătuţi în ţăruşi peste dealuri şi nimeni nu-i mai putea dezlipi de un sunet pe care îl căutau şi-l vedeau parcă ieşind ca un horn din pămînt şi aburind, fumegînd roşu pe cer, cînd dedesubt dădeau numai de pietre şi var uneori, iar alteori doar de oase şi doar de cîte un mormînt.

V. Umbrele toamnei

— Aşadar, tava, colanul cu inscripţie, colanul simplu, colanul cu balama, cana-oenochae (ibric), patera, fibula mare, două fibule mijlocii, fibula mică, două coşuleţe (dodecagonal şi octogonal) în total 12 piese, aur — 18,7975 kg. Acesta-i tezaurul, dar, în 1837, din mărturiile celor ce l-au descoperit, el arăta altfel, adică şi mai bogat şi mai nuanţat în piese. Se cunoaşte drama lui: desfigurat, vîndut, recuperat, furat, iarăşi refăcut, expus la Bucureşti, Paris şi Londra, a urmat calea unei adevărate migraţii — de data aceasta de ordin cultural-ştiinţific, şi nu totdeauna astfel! Cum tot pe calea migraţiei fusese adunat şi constrîns poate la o îngropare rituală, la Pietroasele. A născut legende, iar legendele au forat în destine făcînd să se nască iluzii şi poveşti adevărate.

Coastă calcaroasă la Pietroasele, sub locul numit în vechime Via Ardelenilor

La scurt timp după ce mocanii Sibiului trecuseră cu turmele lor prin vii şi au coborît încet către bălţi tocmai pe culmea dealurilor, sus, putea fi văzut un om călare pe doi cai. Aşa se arăta el în amurg, privit de jos, de pe uliţele satului şi aproape că chiar aşa şi era. Un om călare pe doi cai, asta nu se mai auzise şi nu se mai văzuse niciodată. Pe măsură ce soarele se lăsa şi călăreţul lua cu prudenţă drumul la vale, aproape pipăindu-l cu picioarele cailor şi ocolind spărturile pietrelor, lumea putea vedea însă că el nu călărea decît un cal, iar celălalt mergea atît de strîns şi lipit alături încît uneori părea ca sudat. Şi, pe măsură ce tot cobora şi se apropia de sat, lumea mai putea să vadă că, între cai, mai era şi o oişte groasă de lemn, bine legată şi petrecută printre inelele hamurilor de parcă animalele ar fi tras în urma lor de o uriaşă şi nevăzută căruţă. Sau, cine ştie, în opintirea lor peste creste, s-au smuls cu oişte cu tot şi căruţa s-a rostogolit cît colo în văi. Poate că s-a mai salvat doar el, călăreţul, şi uite-l că acum chiar se apropie şi intră în sat, fără să se uite decît peste urechile cailor şi doar peste gîtul lor încordat înainte, cu un calm sau o tristeţe care îi făcea şi pe copii să se dea la o parte iar cîinii, prin bătături, doar să mîrîie-n lanţ, ca izbiţi de-o arătare şi un miros necunoscut. Nu se grăbea de loc, ba, dimpotrivă, privindu-l aşa cît de încet şi străin îşi mîna caii, ai fi zis că mai repede stă decît merge şi ar putea chiar încremeni deodată sau, sfîrşit de oboseală, ar putea adormi cu animale cu tot. Nici nu i se vedeau ochii de sub o căciulă rotundă şi brumărie, turtită pe cap. Nişte sprîncene mari şi stufoase i-o săltau cînd şi cînd, cînd copitele cailor se izbeau de cîte o piatră şi mersul lor lent încetinea. O mustaţă grea îi acoperea nu numai gura, ci şi adînciturile feţei osoase, pînă aproape sub urechi, unde se pierdea sub un desiş de plete lucioase. Avea haine ţigăneşti pe el, înflorate, dar omul se vedea cît de colo că e altceva.

Putea fi un mocan dintre aceia care abia trecuseră spre bălți, se mai întîmpla deseori ca vreunul din ei rătăcit să le ia urma sau să pornească dinadins mai tîrziu ca să le țină socotelile la tot ce au făcut și-au risipit prin podgorie. Fiindcă se știa, cîteva zile mocanii nu mai ieșeau din circiumă și oile umblau de nebune singure prin vie, păzite doar de ciini și de cîte un băiat care își arvunea și el cîte un miel pe o ploscă de vin. Așa că foarte lesne omul acela putea fi o rudă de-a lor dacă nu chiar un șef. A trecut podul de lemn, tot călare, și s-a uitat crunt în dreapta la o casă mai înaltă și zidită în formă de vagon, cu o scară care cobora de-a dreptul în drum. Sub un tei erau întinse mese de lemn și canapele cu țăruși tari bătuți în pămînt. A cirmit caii intr-acolo și după ce s-a asigurat că dinăuntru se aud voci, a descălecat tot așa de încet și parcă și mai migălos și mai trist la intrare, după care, cu un lanț ce-l avea înfășurat în capătul oiștii, și-a legat caii la scară și a urcat sărind cîte două-trei trepte deodată și făcîndu-le să scîrțiie sub el, gata să se rupă. De data aceasta era foarte grăbit. Ușa de deasupra scării s-a deschis aproape singură, niște clopoței au zvicnit și s-au prelins cu sunetele lor pe pereții afumați și scorojiți ai unui uriaș salon. În mijloc era o masă grea de biliard, două bile pe ea, una roșie și alta albă. Popicele împrăștiate iar tacurile rezemate de pereți. Și niște bărbați ghemuiți de pe margini, cu cîte-o sticlă lingă ei, aproape adormiți. Nu l-au băgat în seamă. Pe o ușă din fund a apărut stăpinul, un bătrîn cu un șorț alb de piele și o bundă cam veche care nu se mai putea încheia. Ducea în miini o lampă, căci tocmai se insera.

— Merg afacerile, jupîne?, l-a întrebat călărețul și în clipa aceea s-a făcut brusc întuneric, bătrînul a scăpat lampa din miini, a mirosit a gaz și a sticlă afumată prin aer, iar pe podea o dîră subțire de flacără a șerpuit dureros și s-a stins apoi lingă picioarele mesei de biliard. Oamenii de lingă pereți au rupt-o la fugă și abia afară, pe scări, vocea unuia s-a auzit speriată: doamne, doamne ferește, zicea. Caii se odihneau nemișcați în picioare și rezemați amîndoi de oiștea care nu trăgea nici o căruță. Dar se vedea că-i atita de grea că le aplecase grumazul și-i făcuse pieziși, gata să-i răstoarne. Cine era acel om și ce vroia el, vom vedea, umbra tezaurului scotea și morții din morminte cîteodată și-i făcea pe cei vii ca să-și aducă aminte de ei chiar mai repede și mai mult decît se putea.

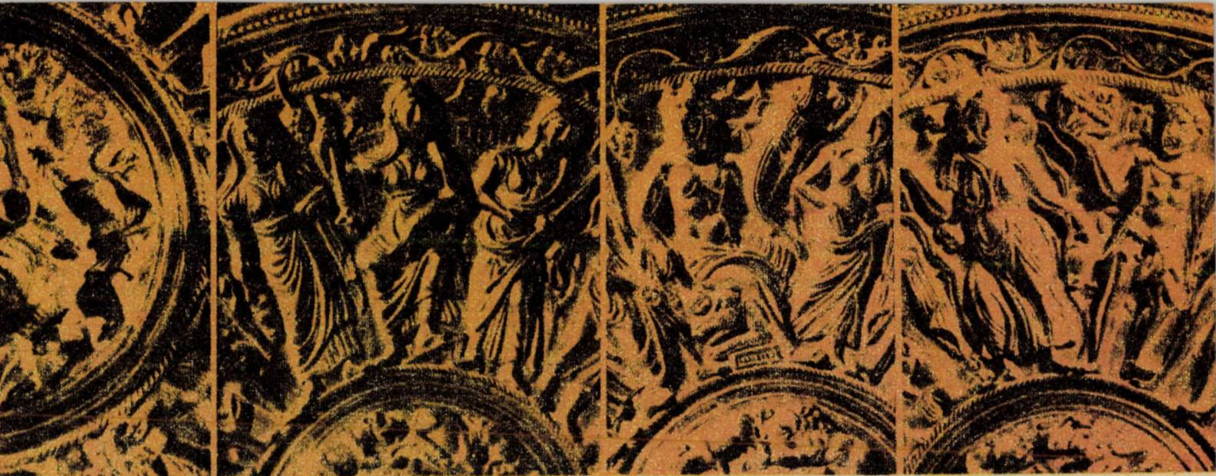
VI. Întîlnirea

Cine era călărețul, ce căuta el în sat și mai ales de ce se oprise, de ce alesese el casa aceea înaltă și lunguiață, construită în formă de vagon și pusă pe scări în față, așezată parcă pe niște roți, gata să pornească ori să-i fie puși chiar doi cai înainte și să tragă de ea, s-o mute în alt loc? Călărețul și caii sosiseră, caii se rezemau de oiștea grea dintre ei, iar călărețul, tot în deprinderea și oboseala sa, încălecase o margine a mesei de biliard din salonul cel mare și se uita cum bătrînul prăvălier aduna de pe jos cioburile lămpii sparte și își ștergea miinile pătate de gaz. Între timp afară începuse să dea spic de zăpadă, iar dinspre păduri săreau așchii de nori. Bătrînul a aprins un petromax și l-a agățat în mijlocul tavanului. De un cîrlig mai atîrnau franjuri lungi de hîrtie subțire și colorată, niște benzi reci și cleioase de prins muște, niște ghirlande, în felul lor, care au și început să foșnească atinse de cei dintîi aburi ai luminii. Bătrînul și-a tras un scaun lingă călăreț și s-a așezat greu, cu prudență sau cu sfială, ca și cum n-ar fi vrut să alunece și să cadă așa la podea. Și-a pus o palmă pe genunchi, iar cu cealaltă și-a dat parcă aerul din fața ochilor mai la o parte, a privit adînc, fără să clipească, l-a măsurat din cap pînă-n picioare pe ciudatul călăreț — da, e mai bătrîn decît mine, nenorocitul, cîte-o fi pătimit, și-a zis, parcă a ieșit din mormint — și, cînd gura îi secase, se îneca, aproape că a poruncit:

— Ia spune, fiule, așa-i că tu ești?! M-au sărăcit hoții și mama s-a dus dintre noi fără să te mai vadă, cică te visa numai printre țigani, așa e?

— Eu am fost, tată, de trei ori și tot de atîtea ori era să mă nimerești cu glonțul, odată era cît pe-aci să mă omori. Mă țințeai numai pe mine, dar odată altcineva mi-a luat locul și l-am cărat în spinare pînă la căruțe, șatra, știi, după aceea, era să-ți dea foc.

Fusese unul dintre cei mai mari circiumari din podgorie acest bătrîn, cunoștea și nu amesteca vinurile și nu le vindea decît după ce erau puse la învechit. Avea via sa, un deal întreg și mai avea și-o prăvălie cu mărunțișuri, iar în spatele acesteia ridicase un salon pentru hore și nunți. Cumpărase și o masă de biliard, asta nu se mai pomenise în podgorie, zicea lumea că făcuse sală de joc ca la Buzău. Jucau

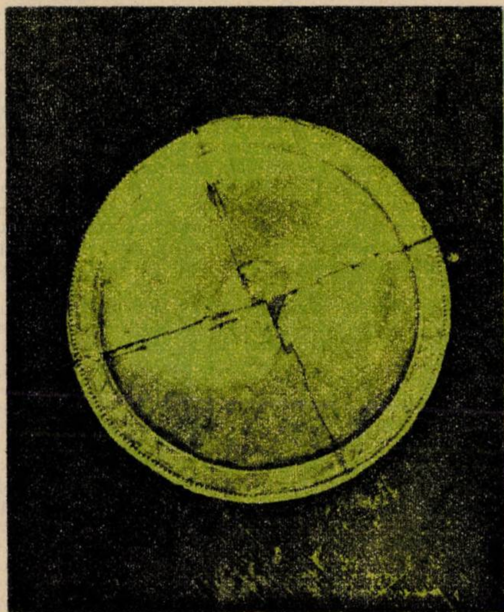
țăranii iarna biliard și lingă biliard consumau vin, unii își mai aduceau de-acasă, dar nu prea erau lăsați și nici cei care veneau gata băuți nu aveau voie să intre. Nu se admitea decit consumul casei, bătrinul spunea că de-aia a făcut scările inalte, ca să aibă de pe ce să arunce pe cite unul.

Fiul său era un fel de paznic și, la o ceartă dintr-asta, a înfipt cuțitul în cineva, l-a lăsat mort, aruncat în zăpadă. De frica furiei satului și a legii a dispărut, s-a pripășit intr-o șatră de zlătari și dus a fost timp de cincisprezece ani. Poate c-a și murit pe-acolo, se mai spunea, altfel nu se poate, intre oamenii aceia pletoși și tuciurii cuțitele scinteiază repede și se făcea moarte de om cît ai clipi. Chiar bătrinul său tată l-a dat mort și i-a făcut parastas de pomenire într-o vineri. Știa el ce știa.

Iar acum ședea in fața lui năucit și tot nu-i venea să-și creadă ochilor, tot mai dădea aerul din fața lui la o parte și ceea ce vedea îi silea și mai tare, se ineca parcă și întreba :

— Ia spune, fiule, așa-i că tu ești, nu e așa?

Aproape în șoaptă, aproape delirind, se auzea numai el sau poate că nici atît.

VII. Reîntîlnirea

Uneori, bietele vremi, căci timpul nu se mai așează parcă și stă așa suspendat ca un clopot prin aer, pe undeva pe aproape de unde cere și gură, și suflet de om. Mai ales că, în situația aceea in care se afla, nici bătrinul prăvălier nu trăgea prea mult spre sănătate, chit că arăta o față mereu proaspătă și roșie, că, dacă-l înțepai — se spunea prin sat — avea să curgă nu singe, ci vin. Ceea ce nu era deloc adevărat, fiindcă el de fapt nu bea. Altceva era cu fiul său, cel ce fugise, și care după toate semnele îi dăduse și prima lovitură. Acesta da, el bea. Însă el fusese dat mort, se probase asta și la o comisie militară, pentru că se decretase mobilizare generală, primul contingent din podgorie și pornise deja pe front, iar la scara prăvăliei bătrinul îi pusese și o cruce și cu asta aproape că și certificase totul, dar mai rezolvase și altceva, bețivii cînd ieșeau noaptea să se ușureze n-o mai făceau chiar așa fără jenă acolo și se duceau ceva mai departe, peste drum. Fusese prădat, așadar, i se luase tot aurul și el se ținea acum numai din vinzare de vin și din negustorie de mărunțișuri. În cițiva ani se refăcu, dar ideea că fiul său totuși poate trăiește și că el e cel care îl prădase îl năpădea ca o buruiană și-n somn. Își făcea tot felul de socoteli iar de multe ori îi lua chiar apărarea. Se gindea: dacă m-a furat înseamnă că nu-i mort. Și dacă nu-i mort eu am păcătuit, că i-am făcut cruce și l-am și înmormintat. Îi părea rău alteori că în umbra aceea pe care a văzut-o sărind gardul n-a putut să ochească și să tragă mai bine și s-o lase lată la pămînt, chiar dacă ar fi fost el, barem așa s-ar fi convins.

Aproape că mai aștepta un semn. Și nici a doua oară cînd i s-au adunat toate lucrurile din casă și i s-au luat chiar și plapuma de pe el, și papucii de sub pat, și pușca pe care o ținea rezemată la cap — lumea zicea că fusese descintat ca să nu se trezească — nici a doua oară, deci, nu a fost mai descumpănit sau mai împăcat în ideea sa fixă că soarta îl pune totuși față în față nu cu altcineva, ci chiar cu fiul său. Și popicele de masă de biliard din salonul cel mare semănau cîteodată cu cel ce fugise, dintr-o izbitură cîte unul sărea proiectat direct în tavan și de acolo, pocnind, se pierdea te miri cum în dușumea, în cîte o crăpătură pe care nici n-o văzuseși pînă atunci. Se intimplase tot așa și în noaptea aceea, auzise

o umbră prin salon și umbra aceea iarăși se împărțise așa în două, una o luase spre pivniță și alta spre camera în care dormea el. Parcă a auzit și clanța de la ușă, dar i s-a părut c-a visat. A alunecat și plapuma, îi era frig, dar tot așa, poate că vîntul afară se întețise și teiul la geam viscolea scîrțîind.

— N-am avut încotro, tată, eu am fost și prima și a doua oară, eu am fost și a treia oară, trebuia să dau niște probe, altfel mă tăiau.

Fuma pipă și ședea călare pe marginea mesei de biliard dar se vedea că nu-și prea găsește locul, își trăgea sub el cînd un picior, cînd o mînă, pînă cînd s-a așezat cel mai bine, turcește, părea un popic mare și negru în mijlocul suprafeței de joc, gata să fie nimerit și aruncat în tavan. Se covîrșise tot, peste lulea. Și în jurul lui parcă se auzeau tresărind și năduşind vetre sure de focuri, niște tuciuri adînci agățate deasupra și apoi niște aburi gălbui și fierbinți de mămăligă răsturnată pe cîte-un capăt de scîndură și o liotă, un foșnet întreg de guri care se repezeau și le mestecau încă din aer și le dumicau rînd pe rînd.

După cincisprezece ani fiul își privea în sfîrșit tatăl și, vă mai aduceți aminte cum sosise, cum intrase el în sat, cum se arătase pe deal: călare pe doi cai. Tîrau o oiște grea între ei, o oiște între doi cai și fără căruță ca și cum cineva le-ar fi smuls-o sau ar fi prăpădit-o chiar ei, cine știe, în ce opintire prin văi.

Între timp se înnoptase de-a binelea, caii legați în fața prăvăliei au nechezat scurt și-au bătut scînteind din copite, frecîndu-și greabănul de crucea aceea de piatră care nu mai avea nici un rost acum și care, așa cum era cu bratele cuprinse între ei, părea un om care lucrează, meșterește ceva la hățuri și-i înhamă pe cai sau îi ține, îi liniștește să nu sară speriați de ceva.

— Mi-ai adus cai? — l-a întrebat bătrînul și fiul a dat din cap că da. Și-a scuturat luleaua în palmă, a coborît de pe masa de biliard și,

cu lampa în mînă, i-a făcut semn să-l urmeze. A desfăcut oiștea, a apucat-o de-un capăt și-a împins-o încet, greu de tot și asudînd, mai mult tîrînd-o aproape și ferind-o să nu se izbească de scări, pînă cînd a izbutit s-o așeze în mijlocul prăvăliei, la podea. Era toată căptușită pe dinăuntru cu aur. A dus caii în grajd, i-a bătut părintește și complice cu palma pe spinare, iar lui taică-său, care se uita la el ca la un strigoi, i-a zis să le dea ceva de mîncare, niște grăunțe, pentru că o să-i spună, o să-i povestească el pe unde și cît drum lung au făcut.

VIII. Mărturisirea

Odată întors, a trebuit să mărturisească.

A pribegit prin multe locuri, satul său fusese o lume de corturi și de căruțe pînă acum și se muta de colo-colo stîrnind nori de praf și tunet de copite pe drum, adăpostindu-se cînd pe sub poale de codru, cînd pe lîngă vetre de rîu. Din instinct, oamenii aceia care îl adoptaseră parcă nu se mai opreau niciodată și erau veșnic în goană după ceva. Cîteodată își strîngeau așa din senin toate lucrurile, cădeau stropi mari și fierbinți de ploaie și ei se și aruncau cît se poate de mulți și gălăgioși în căruțe, dădeau bice la cai și nu se mai opreau decît dincolo de nori și fulgere, pe cîte o cîmpie care înverzea și răsufla caldă sub curcubeu. Cel mai mult îi plăcea cînd toate acestea se întîmplau în amurg. Și mai ales atunci cînd în sfîrșit se dădea semn de odihnă și într-o clipă se înfiripau multe focuri iar cerul se sprijinea pe lungi dîre de fum. Poposise și colindase așa pînă departe, aproape de Caucaz și mai apoi pe firul apelor în jos, spre Balcani, în Bulgaria, Turcia și Grecia de unde se întorcea pe la sîrbi și intra iarăși în țară. Așa s-a întîmplat și atunci cînd a trebuit să îndeplinească și prima poruncă și să dea și cea dintîi probă de fidelitate față de șatră și să-și fure părinții. De aceea i se și înscenase moartea aceea și cineva fusese pus să scrie celor ai săi și să-i convingă cum că el nu mai e pe lumea aceasta și să fie iertat. Ceea ce într-un fel nici nu era neadevărat. Însă de la acest gest și pînă la durerea cumplită pe care i-o provocase bătrînului prăvălier, jocul era și laș, și inadmisibil — se gîndea acum, dar tot el : ce era să fac, ăia băgau cuțitul în mine, n-aveam încotro.

Și-apoi, cînd intri într-o pădure !...

— Ce e, ce-i cu pădurea, a tresărit bătrînul, că-i și venea să-l ia la palme, păcat că nu te-am împușcat atunci cînd ai sărit gardul, noaptea, s-a mai gîndit el — și trase de scaun mutîndu-se mai încolo, ce-i cu pădurea ?

I-a înșirat o poveste, adică mai multe, cu-o nuntă care a avut loc într-o poiană, a fost însurat cu o fată ca o viespe și a fost bătut mai apoi și pus să jure că o să facă rost de bani și o să-și plătească nevasta, că la ei totul se cumpără chiar dacă-i iubire la mijloc, femeia costă și dragoste, și bani. Te-ai însurat, nenorocitule, poate că ai și copii, te pomenești că mi-i aduci și pe ăia aici, nu ? — s-a întors bătrînul către el — da, ăsta era taică-său, umbla puțin adus de spate, părea gîrbovit dar cînd se enerva devenea deodată drept, parcă nu mai încăpea în odaie, ieșea prin tavan — și apoi sec, tremurînd și aproape cerșindu-i iertare : bine mă, eu ți-am făcut cruce aici, c-am crezut că ești mort și tu-mi vii cu copii ?

...Din Grecia, unde ne aflam am închiriat un vapor, de fapt un șlep, pe care am încărcat și cai și căruțe, că pe uscat nu se mai putea trece, era războiul și ei se temeau de gloanțe mai al dracului decît de cuțit. Acum, pe vapor era altceva. Caii erau împiedicați și legați cu oiștea între ei, ca să nu sară. Am mers așa pînă la gurile Dunării dar acolo ne-au luat în primire cu foc. Primul lucru pe care l-a făcut fiecare a fost să se repeadă la cai, să le taie piedicile și să-i arunce în mare. Pînă la uscat nu mai era mult. Cine a scăpat de foc a sărit în apă și cine nu s-a înecat a ajuns la mal. Cîțiva cai, tîrînd hamurile și oiștea la mijloc au ajuns și ei. Eu mi i-am luat pe-ai mei, adică erau ai mei de-acum, și era să arunc oiștea cînd am văzut-o

cît e de grea, c-abia o tirai, ce dracu e, mi-am zis, că doar n-o fi luat atita apă. Mă uit mai bine, o cercetez, o cîntăresc eu din ochi și ce văd : că în capătul din față, acolo sub cîrligul de ham e un șurub cu o floare de fier mare și roșie, vopsită așa ca și clapele de la ochii cailor, se putea deșuruba. Oiștea era găurită și înăuntru se afla aur. M-au apucat dîrdîielile, iar pe urmă tot eu mi-am dat seama, n-avea cine s-o mai caute, era oiștea de la caii și căruța bulibașei, pe el îl înghițiseră apele iar cine-o mai fi scăpat dacă-o fi scăpat cineva n-are de unde ști. Tot prin păduri, tot pe cîmp, iată am venit.

Oiștea — a dat să murmure bătrînul prăvălier, da, oiștea, a încuviințat din cap fiul său care părea și mai bătrîn acum, și pe fața măslinie, osoasă, îi străluceau niște boabe albe de sare ca și niște coji de scoici de parcă chiar atunci în clipa aceea ar fi ieșit cu cai și cu oiște cu tot din mare și i-ar fi zis : uite, tată, eu din tot ce ți-am furat ți-am adus aici partea ta cît ți se cuvine și încă ceva pe deasupra, ceva chiar mai mult ca să pot să mă răscumpăr și să mă poți învia. Singura problemă a bătrînului era cum o să facă el asta în ochii satului și ce-o să spună lumea cînd o afla. Nu mai era nevoie căci deja prin case se și vorbea. I-a venit mortul, se zicea, dar cu ce a venit el, asta rămînea mai secret decît un mormînt.

IX. Patera sau Cybele la Pietroasele

„Publicarea cărții mele a avut pînă acum peripețiile cele mai felurite... S-ar zice că blestemul cloștii cu puii de aur se ține mereu de dînsa și mereu pune piedici la a ei terminare. Sînt peste douăzeci și cinci de ani de cînd mă ocup de dînsa fără a o putea duce la capăt". Odobescu. Dare de seamă despre lucrarea operei „Le trésor de Pétrossa", rostită în ședința publică din 22 martie 1887, a Academiei Române.

Supralicita sau scuza încetineli inerente unui asemenea vast proiect ? S-a spus despre Odobescu, savantul, că era adesea derutat de artistul din el. Un romantic pe ruinele unor străvechi civilizațiii, ce trebuia să facă, să cînte ori să studieze ? ! Tentația specialistului față în față cu muzele care de data aceasta erau Cybele, Perphena, Isis. Ținea în față frumoasa pateră și se întreba ce enigme ascunde, la ce încrucișări de istorie se situează, de unde vine? Aurelian restrînge granițele imperiului ca să facă loc goților federați, goții sînt împinși de huni și se retrag în Caucaland, adică unde ? Misterioasă așezare, rostire ciudată. A fost în zona de azi a Pietroaselor sau în altă parte ? Incertitudinile au dus la identificări separate iar probabilitatea continuă. Și enigma. În bibliografiile de referință Caucalandul ființează la Pietroasele trecut în paranteze. În vecinătate, actualul sat Suringa s-a denumit mai demult Coca. Și astăzi oamenilor de aici li se spune cocani. Sus era cetatea traco-dacică de pe Gruiul Dării, în dreapta cum cobori era castrul roman iar la mijloc, iată, în 1837, s-a descoperit tezaurul. Pentru a-l descifra, Odobescu desfăcea rafturile celor mai de seamă biblioteci europene, înainta anevoios, elabora greu. Proiectul creștea monumental pe măsură ce intra în studiul propriu-zis și în lectura pieselor descoperite. Încetineli editoriale la Paris, schimbări de atitudine în țară și pe deasupra și strîmtorat financiar. Își făcuse din această carte o cauză a vieții. Intuia bine existența Caucalandului în perimetrul sau vecinătatea tezaurului. Ceea ce-l îngrijora era inscripția de pe colan, iar Cybele din mijlocul paterei nu-l ajuta decît mută. Legendele între timp își lărgeau aria și se împleteau cu întîmplări care veneau parcă de pe alt tărîm. Se scriau două cărți astfel, un studiu pe care-l semna Odobescu și o mitologie a locurilor care irumpeau geologic în suflet de om. Disperații, se știe, n-au făcut niciodată istorie, dar au lăsat în urma lor o memorie incredibilă. Iată o parte a acestei memorii.

X. Coliba din vii

O vară întreagă dealurile au purtat urmele acelea grele, apăsate, ale bărbatului care tăia o pîrtie parcă prin ploaie și întorcea cînd și cînd capul către femeia care îl urma. O vară întreagă florile aruncate pe urmele lui au crescut și s-au înmulțit, amintindu-i pe amîndoi și ascunzîndu-i parcă, dar mai ales pe ea care era foarte frumoasă și după care scăpărau mulți ochi. Avea un rîs sănătos, mușca mere parcă și molipsea scăpărător în jur, nimeni nu putea fi tăcut sau supărat. Cum cobora așa pe deal și arunca răsadul de flori pe urmele bărbatului, un fulger a scînteiat deasupra și i-a dezvelit fierbinte pîntecul care se contracta. Durerile naşterii o amețeau. Nu mai putea să ajungă acasă iar prin împrejurimi nici țipenie de om, numai o colibă de pază la vii, și aceea dărăpănată, abia ținîndu-se în pereți. Oricum, era un adăpost. Acolo bărbatul i-a fost și moașă și doctor și tot el i-a fost și ultima lumină pe care a mai văzut-o și a simțit-o ea. Ploua și mai tare, tuna de se cutremura. Iar bărbatul urla. Copilul scîncea, l-a văzut cum respiră dar atunci el a simțit negru înaintea ochilor și ar fi vrut să se deschidă pămîntul și să-l înghită cu tot. Cu pumnul acela de carne în sîn sărea cîte două-trei rînduri de vie deodată și se apropia ca o vijelie de sat, numai urlete și tunete înaintea și

înapoia sa, un fulger nebun şi pletos, răsucit ca o funie în orbite şi răcnind ca să se cutremure lumea, să se spargă în ţăndări şi ferestre, şi praguri, şi uşi. A intrat în prima casă şi l-a lepădat unei bătrîne, după care, tot într-o fugă şi tot într-un ţipăt, s-a dus. Ploaia se schimbase în grindină acum, troznea. Curgeau pe răzoare şi pe drum bile grele de gheaţă, sunau seci şi se stivuiau ca nişte stînci. Le sărea, azvîrlea cu noroi şi da cu piciorul în ele, rupea crengile la copaci, îşi sfîşiase desculţe tălpile, sîngera.

A ajuns la colibă, şi-a luat în braţe nevasta şi i-a spus, hai acasă, femeie, de ce stai, ce mai faci tu aici?

XI. Poveste adevărată

Iar altădată, iarna, o veste a cutremurat toate satele : nişte nişcoveni care coborau cu căruţele cu lemne au anunţat că azi-noapte, în pădure, lupii au mîncat un om. Cine-o fi fost, ce-o fi căutat el pe-acolo, s-a rătăcit şi l-o fi prins viscolul, nenorocitul, a îngheţat şi l-or fi sfîşiat haitele. Zăpada e roşie, bătătorită în jur şi muşcată de lupi. Se vede că pe urmă s-au bătut între ei. Aşa se întîmplă cînd dau de sînge, iar din omul acela n-au mai rămas decît nişte zdrenţe şi cîteva oase, atît cît au putut ei să vadă, nişcovenii, că era noapte — cu lună, ce-i drept — boii de la căruţe au pufnit însă repede, au simţit miros de lup şi n-a mai fost cu putinţă să-i ţii în loc. E adevărat, nici ei nu s-au apropiat că li s-a făcut părul măciucă şi ceva cald le-a foşnit parcă şi li s-a lipit de spinare, tot ce-au putut să vadă a fost în treacăt dar e sigur că lupii acolo l-au prins, în poiana aceea de lîngă drum, pentru că acolo se zăreau şi urme de bocanci prin zăpadă, cît o fi alergat bietul om şi cît s-o fi sucit pînă-a căzut. Povesteau şi se închinau. Nişcovenii şi-au văzut mai departe de drum către nişte sate de cîmp unde vindeau lemne iar vînători din deal şi-au luat puştile şi au urcat spre păduri. Au sunat pe ţevi chemarea şi cine a auzit ştia semnul şi ştia locul de întîlnire. La locul cu răchiţi era primul popas unde aveau şi o colibă pe care o împărţeau cu pădurarul. Aveau şi cîteva pături acolo şi ceva de-al gurii — nişte mălai, murături şi slănină — o sobă oarbă, făcută de unul dintre ei, un bidon cu gaz, o lampă şi cîteva luminări. Pînă spre prînz s-au strîns de-o bătaie, cum spun ei, adică vreo zece-doisprezece înşi care se împart cu schimbul cînd în hăitaşi şi gonaci, cînd în vînători. Şi fac cercuri-cercuri, bucată cu bucată prin pădure pînă-o cutreieră toată şi stîrnesc vietăţile. O bătaie de asta durează cîteva ore. Pînă seara au făcut două. Urme de lup au găsit, dar lupi nu. O porniseră mai de departe, din josul poienii cu nenorocirea şi căutau să strîngă cercul spre nord, acolo unde erau şi nişte rărituri de fag şi făcuseră ei bine socoteala că fiarele nu mai au cum să le scape. Iar urmele de pe zăpadă — unele abureau încă, semn că animalul simţise şi se înfierbîntase de furie, deci nu era aşa de departe — urmele acestea le dădeau parcă şi mai multă dreptate. Vînătorii strîmtau cercul, îl desfăceau şi apoi iar se mutau mai înainte unde aşteptau. Din mijloc îşi făceau datoria gonacii care băteau în lemne şi strigau. Unul avea o căţeluşă cu el, cu dungi galbene-arămii la ochi şi spinarea lucioasă de culoarea prafului de puşcă, se băga peste tot prin mărăcinişuri şi scheuna. La un moment dat a venit cu coada între picioare şi dîrdîind lîngă ei, i se lipea stăpînului de cizme, nu se mai mişca. Cum tresărea acesta, cum încerca să umble, tresărea şi ea. Nu i se mai deslipea de picior şi parcă plîngea, i se uita în ochi, nici nu clipea. Era clar, spaimă de ciine — miros de lup. Lupul e pe-aproape. Şi, cu puştile în cumpănire, vînătorii s-au strîns. Au deschis cercul, au lăsat loc de ieşire pe undeva şi, la un semn, o parte dintre ei au tras salve repetate în aer. Ceilalţi chiuiau, urlau, ţipau. De pe copaci cădeau pale de zăpadă urmate de pocnet de crengi uscate şi îngheţate. Şi-o bufnitură apoi, un răpăit ca de buştean împins şi absorbit pe gheaţă — lupul care a ţîşnit din vizuină şi a luat-o drept prin deschizătura cercului. Din părţi şi din urmă vînătorii au tras. Dacă tot era învăţat la carne de om nu se putea risca doar cu un singur foc. Şi locul unde a căzut a mai zvîcnit o clipă, s-a umplut de abur şi s-a răcit apoi, a îngheţat. Unii dintre vînători au plecat spre colibă, tîrînd prada după ei, alţii spre poiană, să vadă cum s-a întîmplat. Şi într-adevăr, ce era acolo, jaf. Numai bulgări de gheaţă înroşiţi, sînge peste tot şi un om, sau mai bine zis o jumătate de om, ce mai rămăsese din el, stătea ţeapăn, înfipt parcă în aer, cu dîre de gheare şi zgîrieturi pe el, muşcat, hăcuit din toate părţile şi mai cu seamă la pîntec unde se vedea bine că fiara îşi înfipsese botul, şi-l răsucise spre măruntaie. Şi în toată cruzimea, în toată groaza asta care te puteau face să şi încărunţeşti, vînătorii ce-au găsit ei să facă decît să izbucnească în rîs. Dar ce în rîs, o nebunie ! — hohote, rupere de fălci. Unii se aşezaseră pe vine, nu mai puteau sta în picioare, alţii se ţineau cu mîinile de burtă, îşi aruncau puştile în zăpadă. E omul nostru, nu ? — a zis careva şi hohotele n-au mai contenit, da, e omul nostru a confirmat careva, l-au mîncat lupii — a strigat, s-a văitat şi pădurea, doar ea a plîns parcă, lupii — a răspuns ea, fidelă omului şi vocii, tînguirii sale. L-au mîncat lupii pe omul nostru de zăpadă; a mai adăugat cineva şi s-au potolit.

...Pentru că într-o zi cînd nu vînaseră ei decît un biet iepure, ce s-au hotărît : îl jupuim, facem un foc, îl frigem şi-l mîncăm aici. Şi cît preparau ei, cîţiva, iepurele, ceilalţi au făcut un om înalt de zăpadă. I-au pus măruntaiele iepurelui în pîntec iar pielea i-au răsucit-o pe cap drept căciulă. Într-o noapte, lupul a venit şi a dărîmat omul de zăpadă şi-a mîncat şi el ce mai rămăsese din iepure. Şi aşa, pe urmă, au trecut şi nişcovenii aceia pe-acolo, şi aşa au urcat apoi şi vînătorii care... dar să n-o luăm de la capăt.

CELEBRITATEA POSTBELICĂ A LACULUI TOEPLITZ

Lacul Toeplitz... Cine ar spune că apele lui...

CE A RĂMAS SUB APĂ?

I. OPT CRIME NEELUCIDATE

1. Începutul listei...

În ziua de 8 februarie a acestui an, întreaga Austrie, dar mai ales ținutul Salzburg, căzuse pradă zăpezii. La altitudinea de 700 metri între lacurile Altaus și Kamers era practic imposibil de umblat. Greu cu mașinile, greu cu piciorul. Haine groase nu se prea găseau așa că cel ce n-avea treabă pe afară se dovedea mai înțelept dacă rămînea în casă.

De plecat în munți nici vorbă.

Totuși... Doi au fost oamenii care s-au încumetat să plece : inginerii Ludwig Pischler și Hermann Mayr, amîndoi din Linz. Au asupra lor un cort, schiuri, provizii de conserve și tot ce le trebuie pentru a urca pînă la 1 878 m, la punctul Loser.

La 700 m, deasupra satului Altaus, se află o cabană, loc de odihnă pentru turiști. Aici, cei doi ingineri erau așteptați de șoferul Peter Haslinger. Cei trei încep apoi să urce în direcția nord-vest, spre vîrful Brauningalpe, situat la doi kilometri buni de cabană. O furtună puternică îl obligă pe Haslinger să se întoarcă la cabană, în vreme ce ceilalți doi își continuă, cu greu, drumul.

De la această dată trecuseră șapte săptămîni fără ca cineva să mai fi primit vreo veste de la inginerii Pischler și Mayr. Li se pierde cu desăvîrșire urma, în ciuda faptului că serviciul de căutări montane cercetase în amănunțime împrejurimile.

În sfîrșit, la 31 martie, în apropierea lacului Wilden cineva zări vîrfurile unor schiuri ieșind din stratul de zăpadă.

Oamenii din serviciile salvamontului sînt, de regulă, niște indivizi trecuți prin ciur și sită, nu se pierd ușor cu firea. Ceea ce văzuseră însă, de data aceasta, nu li se mai arătase niciodată pînă atunci în fața ochilor : în zăpadă, zăcea inginerul Mayr cu pîntecele spintecat, cu organele interne împrăștiate jur-împrejur ! Inginerul Pischler era și el mort, fără însă ca pe corpul lui să se observe urme de violență. Atîta doar că degetele mîinilor îi erau toate tăiate.

Poliția austriacă nu reuși să afle cum se petrecuseră lucrurile. Un fapt era însă cît se poate de clar : asasinul sau asasinii lui Mayr căutaseră în intestinele acestuia ceva ce el înghițise, poate chiar în văzul lor. Pentru a liniști opinia publică, poliția a declarat că Mayr a fost atacat de... vulpi ! În zona respectivă vulpile se aflau, e adevărat, în majoritate absolută...

Sigur că nimeni n-a crezut o iotă. În această situație, procurorul general al Austriei a găsit o altă „explicație" : mutilarea lui Mayr este „opera" lui Pischler, aflat într-o stare avansată de nebunie.

...1950

La zece kilometri sud de lacul Wilden se află un alt lac — Grundlsee. Pe malurile lui se găsesc cabane, pensioane,

restaurante. La nord de lac se întinde muntele Totes Gebirge, ale cărui vîrfuri ating aproape 2 000 metri.

În sătulețul Gössl, situat între lacurile Grundlsee și Toeplitz se coboară inginerii Keller și Gehrens, amîndoi din Hamburg, în dorința de a-și vizita un camarad cu care făcuseră războiul. Într-o bună zi, cei doi au părăsit așezarea îndreptîndu-se spre Reichenstein, un pisc cu totul neînsemnat pentru alpiniști, dar de pe care se deschide o perspectivă tulburătoare asupra lacului Toeplitz. După cîteva ore, Keller a revenit singur în sat. La poliție el a declarat că prietenul său a căzut într-o prăpastie...

...1952

Într-una din zilele acestui an, pe drumul care duce de la așezarea Gössl spre lacul Toeplitz au răsunat cîteva împușcături. Ceva mai tîrziu, poliția descoperi pe malul lacului cadavrele a doi bărbați.

Procedînd la identificare, poliția a descoperit că cei doi făcuseră parte, pînă în 1945, dintr-o organizație teroristă S.S.

2. Continuarea ei

...1955

Citim în numărul din 9 decembrie al cotidianului „Der Arbend" :

„Individul găsit cu capul într-o baltă în luna august curent a fost identificat drept inginerul Maier din Frankfurt pe Main. Aceasta s-a întîmplat la poalele vîrfului Gamsstelle, care se înalță de lîngă lacul Altaus. Un accident aparte. Dar nu cumva s-au petrecut prea multe astfel de accidente speciale în ultimii ani în această regiune ? Locuitorii sînt neliniștiți, iar versiunile poliției nu sînt nici de departe demne de crezare.

De altfel, drumul spre vîrful Gamsstelle nu este cunoscut bine, nici de localnici. El nu este trecut pe nici o hartă și este folosit doar de un număr foarte restrîns de pădurari și tăietori de lemne. Atunci cum de-l găsise inginerul Maier — care nu era nici pădurar, nici tăietor de lemne ? Potrivit părerii oamenilor din împrejurimi, mai mult ca sigur că el dispunea de o hartă specială sau de un plan.

La autopsie s-a dovedit că Maier nu avea apă în plămîni, așadar nu s-a înecat în mlaștina unde fusese găsit. Avea niște mici răni pe bărbie, însă nu s-au găsit urme de sînge în apa mlaștinii.

După descoperirea cadavrului, cîțiva locuitori din Altaus au declarat că într-o noapte au zărit semnale luminoase în zona respectivă.

Într-adevăr, cercetînd împrejurimile, poliția a descoperit locurile unde fuseseră făcute trei focuri...

3. ...Și finalul

...1963. Octombrie

Perioada vacanțelor se terminase de mult iar nopțile erau tot mai reci la Salzburg. Nimeni nu se mai gîndește la scăldat sau la scufundări, mai ales că vara se încălzește doar apa de la suprafață, în vreme ce la adîncime ea rămîne de gheață.

În seara zilei de 5 octombrie în comuna Gössl opri un Mercedes cu număr de înmatriculare de München. Geamantane multe, pesemne că noii sosiți nu veniseră pentru a admira frumusețile naturii, ale munților și ale lacului. În geamantane se găseau măști pentru scufundare, costume speciale, precum și cîteva butelii de oxigen.

Ajuns lîngă apa lacului Toeplitz, a cărui suprafață a examinat-o cu un reflector, Alfred Egner, un scufundător de numai nouăsprezece ani, își îmbracă în grabă costumul de scafandru. În acest timp, ceilalți doi tovarăși ai săi, pregătesc barca de cauciuc.

Ultimul consiliu.

Este îndeobște cunoscut că lacul acesta este deosebit de periculos. La numai cîțiva metri de mal apa atinge brusc peste o sută de metri și este atît de rece, încît nu se poate rămîne mult timp în ea chiar îmbrăcat în costumul de scafandru.

La unu și jumătate din noapte Egner și Karl Heinz Schmidt, stomatolog din Köln, pluteau pe suprafața apei în barca de cauciuc. După zece metri erau pierduți deja în întuneric.

Șeful grupului, doctorul Freiberger din orașul vest-german Starnberg, îi observă de pe mal. Misiunea lui era să încerce să abată atenția unor posibili observatori, știut fiind faptul că scufundarea în lacul Toeplitz era interzisă.

Barca se opri la o distanță de 70 metri de malul de nord al lacului. Schmidt prinse la cureaua lui un cablu lung de aproape o sută de metri, de care era legat Egner. Acesta din urmă se aruncă în apă. O clipă de ezitare. Apoi scufundătorul dispăru în adînc.

Ce a urmat pe urmă știe numai doctorul Schmidt. El a explicat asta doi ani mai tîrziu, în fața tribunalului : după ce Egner s-a scufundat el a observat în jurul bărcii bule de oxigen. După asta și-a dat seama că Egner atinsese fundul lacului pe care se plimba în voie. Peste aproximativ zece minute bulele dispăruseră.

Se-nțelege că Schmidt a încercat să-l readucă la suprafață, chiar l-a tras cîteva zeci de metri. Apoi a simțit o rezistență care nu i-a mai permis scoaterea la suprafață a lui Egner.

A continuat — depunînd eforturi — să-l tragă pe Egner din adînc, apoi, complet epuizat, a vîslit spre mal, ținînd tot timpul cablul legat de barcă. Cînd a atins malul, cablul, s-a rupt din motive necunoscute.

Freiberger și Schmidt au mai așteptat puțin, apoi i-a cuprins panica. Au sărit în mașină și au pornit-o în direcția Bad Ischl, Salzburg, München. Reușesc să fugă din Austria. Abia după ce au ajuns la München și-au dat seama că ar trebui să-i anunțe pe părinții lui Egner despre nenorocirea întîmplată.

Și iată-i din nou în mașină : Salzburg, Bad Ischl, Grundlsee. Ajunși aici au informat poliția, dar de la dispariția lui Egner trecuseră de-acum mai mult de douăzeci și patru de ore.

Cadavrul lui Alfred Egner a fost găsit la 31 octombrie. Zăcea pe fundul apei, la adîncimea de 69 metri. Împotriva tuturor explicațiilor date și posibile, expertiza criminalistică a fost categorică : cablul de legătură dintre el și barcă nu a funcționat, acesta fiind perforat...

4. Punct și de la capăt

Pischler, Mayr, Gehrens, doi SS-iști, Maier, tînărul Egner și încă un soldat american, acesta din urmă mort în 1946, opt oameni uciși în împrejurimile Salzburgului în circumstanțe cît se poate de stranii.

Ce urmăreau acești oameni ? Au avut ei un numitor comun ? Ce căutau atît de aprig încît au fost în stare să umble pe cărări nemaiumblate, să

îndure furtuni sau răceala de gheață a apei ?

Pentru găsirea unui răspuns plauzibil la aceste întrebări dar și la încă multe altele, trebuie să ne întoarcem în primăvara lui 1945, în ultimele săptămîni ale celui de-al doilea război mondial.

Așadar...

În noaptea de 29 aprilie 1945 țăranul Hermann Steinegger din așezarea Gössl a fost trezit pe neașteptate din somn. Cineva, care pînă atunci bătuse cu patul puștii în ușă strigă : „Deschide, deschide imediat !"

Somnoros, Steinegger își luă o haină pe el și se duse să deschidă. Rămase stană de piatră : în fața îi apărură cîțiva oameni în uniforme cu capul de mort la chipiu și cu însemnele SS la gulerul hainei.

— Mișcă ! i-a ordonat unul dintre ei. Mișcă și înhamă !

Steinegger n-a mai găsit răgazul pentru a lua ceva mai călduros pe el. În fața casei lui văzu două camioane cu obloanele rabatate.

— Mișcă, pune boii la jug !

SS-iștii apropiară carul de camioane și începură să încarce în el lăzi grele.

— Și acum, pînă spre lacul Toeplitz !

A urmat o noapte cumplită pentru țăranul din Gössl. A trebuit să se întoarcă de douăsprezece ori pentru a transporta toate lăzile. Acestea au fost încărcate pe o barcă ce pleca în largul lacului de unde revenea, de fiecare dată, goală...

II. ACȚIUNEA BERNHARD

1. „Veți deveni purtătorii unui mare secret..."

— „Eu ?

Cineva mă prinse de umeri și mă zgîlții pentru a mă trezi din apatie.

— Eu ?

Am reușit cu mare greutate să-mi întorc capul spre vecinul meu. Cel care mă ținuse atunci cînd, în culmea disperării, am încercat să mă arunc în sîrma ghimpată străbătută de curent de înaltă tensiune, el, deci, mă trăgea acum, din rînd și mă ducea în fața gestapoviștilor. De ce ? Și ce pot eu să cred despre una ca asta ?

...Lîngă ofițerul SS se găsea translatorul, deținut și el.

— Ce ocupație ai ? întreabă el într-o poloneză aproximativă.

— Jestem artysta, malarzem, am răspuns tot în poloneză.

— Artysta malarz, repetă translatorul. E artist plastic, pictor, domnule sturmbannfuhrer.

— Artist plastic. Ia te uită ! am auzit eu glasul liniștit al sturmbannfuhrerului. Nu-mi dădeam seama ce urmărea. Întreabă-l unde a studiat, nu cumva a inventat...

— Am studiat grafica și pictura la Berlin.

— Vorbești nemțește ? zise sturmbannfuhrerul venind mai aproape de mine. Și de ce n-ai spus ? Ești german ?

— Nu sînt considerat drept german...

Mă întrebă apoi dacă mă pricep să scriu cu litere mici. Apoi scoase de la brîu un model și-mi arătă.

— Să zicem mai mici ca astea.

— Cred că da..."

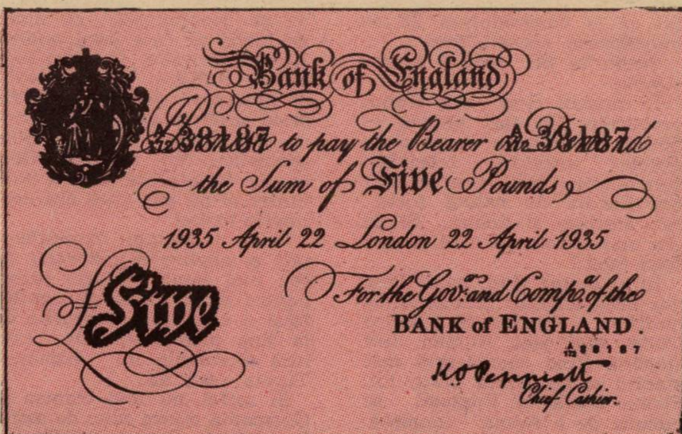
Acest dialog a avut loc în lagărul de concentrare de la Osvetim (Oswiecim) în sudul Poloniei. Artistul plastic era Peter Edel, neamț care a acționat în mișcarea antifascistă, fapt pentru care a fost internat în 1942. În perioada acestui dialog, în anul 1944, el arăta mai degrabă a schelet decît a om și își dorea moartea ca pe un dar de preț.

Interlocutorul lui era sturmbannfuhrerul SS Bernhard Kruger, care venise de la Berlin și era membru al R.S.H.A.

Ce a urmat după discuția de mai sus i s-a părut lui Edel și încă cîtorva deținuți un vis. La Osvetim fuseseră duși în vagoane pentru vite, acum — spre Berlin —, într-un tren de persoane. De la Berlin, drumul continua spre nord, la Oranienburg, apoi în lagărul de concentrare de la Sachsenhausen.

Aici, blocurile 18 și 19 se află chiar în apropierea comandamentului lagărului.

— Ascultați, oameni buni, — se adresează el grupului de deținuți zicîndu-le oameni, să fie foarte limpede de la început. Veți deveni purtătorii unui mare secret iar din această clipă sînteți subordonați direct R.S.H.A. Sarcinile pe care le avem de îndeplinit împreună sînt foarte importante și ele trebuie făcute ca și cînd ar fi ceva personal. Este vorba — continuă sturmbannfuhrerul — despre faptul că aici se tipăresc lirele sterline care nu se deosebesc cu nimic de cele adevărate. Se mai confecționează și alte diferite documente ca de exemplu pașapoarte. Fabrica se află deja în funcțiune, iar voi sînteți specialiștii ei. Acum puteți arăta tot ce știți...

Mostră de liră falsă fabricată în lagărul de concentrare de la Sachsenhausen, în cadrul „Operațiunii Bernhard"

2. Made in Sachsenhausen

Diabolică idee !

În anul 1940 se născuse ideea de a grăbi sfîrșitul războiului cu ajutorul lirelor sterline false care vor fi confecționate de naziști. Nu au fost puțini cei care s-au întrebat : cum este posibil să se cîștige un război cu ajutorul banilor falși ?!

Ce importanță avea faptul că unii își puneau această întrebare ? Important era fap-

tul că la comenduirea SS se îmbrățișase această idee...

Planurile SS erau foarte simple.

- În primul rînd vor trebui procurate din țări neutre — Suedia, Elveția, — materialele absolut necesare fabricării bancnotelor. Iar pentru asta era nevoie de valută forte : lire sterline și dolari... Și ce era mai simplu decît să fabrici bani falși ?

În al doilea rînd, banii falși vor crea enorme probleme financiare Angliei și Statelor Unite, mai ales Angliei, lira sterlină fiind considerată mai stabilă și acceptată peste tot. Firma **Bank of England** se bucura de o faimă unanimă. Dacă se va reuși ca falsele lire englezești să fie introduse in circulație s-ar reuși o puternică destabilizare a economiei britanice precum și a aliaților.

În fine, în al treilea rînd, serviciul german de spionaj avea peste hotarele țării un număr însemnat de agenți și spioni a căror plată reprezenta pentru Germania hitleristă, săracă în valută, o veșnică problemă.

Unul dintre cei mai zeloși susținători ai ideii banilor falși era și tînărul nazist Wilhelm Hottl din Viena. Acesta devenise, încă din anii studenției, agent secret al C.C., organizație interzisă în Austria.

În anul 1940, Hottl activa în cadrul filialei din Viena a S.D., Serviciul de securitate. Aici primise misiuni speciale de la însuși Reinhard Heydrich, șeful S.D.-ului. Misiunile pe care el le primea erau atît de secrete, încît Hottl trebuia să depună, la primirea fiecărei noi misiuni, un jurămînt special. Una dintre acestea era de a analiza în mod științific toate canalele prin care banii falși pot fi puși în circulație. Berlinul era extrem de interesat de găsirea unor căi cît mai sigure prin care banii falși puteau ajunge în mîinile oamenilor, cum pot ei fi schimbați pe unii adevărați și care ar fi greșelile pe care Germania n-ar trebui să le facă în acest domeniu.

În timp ce Hottl își începu activitatea, la Berlin se făceau pregătirile necesare începerii fabricării banilor falși. Această sarcină fusese încredințată R.S.H.A., Secția a VI-a grupa F 40.

Cele mai mari probleme le-a creat falsificatorilor procurarea hîrtiei care trebuia să reziste și celor mai exigente analize de laborator și care să nu se deosebească cu nimic de hîrtia pe care erau tipărite lirele adevărate. În acest scop S.D. a înființat la Eberswald, în apropiere de Berlin, o fabrică proprie de hîrtie, unde au fost aduși cei mai buni specialiști din întreaga Germanie. Se-nțelege că nici unul dintre ei nu știa care era destinația hîrtiei.

După îndelungi experimentări și analize s-a dovedit că cea mai bună materie primă pentru hîrtia necesară banilor falși o constituie deșeurile de la lîna pieptănată. De care însă Germania nu dispunea. Turcia însă da.

Și astfel, au fost trimise în Germania cîteva tone de astfel de materie primă. Calitatea hîrtiei nu era însă cea așteptată. Structura și culoarea corespundeau pe deplin, dar luciul era departe de a fi cel așteptat. În cele din urmă, s-a ajuns la concluzia că englezii folosesc la fabricarea hîrtiei pentru bani zdreanța de lînă...

Și iată-l pe Heydrich, la sfîrșitul anului 1940, admirînd primele lire sterline made in... Sachsenhausen ! Se declară mulțumit de ele.

Verificarea lor s-a făcut în Elveția de către S.D. A fost trimis, la Geneva, un agent care avea o mare sumă în cont, deci se bucura și de încredere. Agentul predă directorului băncii o mare cantitate de lire sterline odată cu rugămintea oficialităților germane de a examina foarte atent calitatea și autenticitatea acestora.

Examinarea a durat două zile și a fost realizată de cei mai buni specialiști elvețieni în materie.

— Absolut autentice, a fost răspunsul băncii elvețiene.

S.D. nu s-a mulțumit însă cu atît. Prin intermediul unei bănci elvețiene el s-a adresat iarăși lui **Bank of England.** Totul a ieșit perfect și de această dată. Adică **Bank of England** a certificat autenticitatea a milioane și milioane de lire sterline. Dar acești bani englezești erau falși !

În această situație, singurul pericol care-i păștea pe falsificatori și diriguitorii lor era ca banii adevărați și cei falși să ajungă în același timp în mîna cuiva care ar putea, eventual, să descopere falsul.

Puține, foarte puține șanse, însă...

Pînă în anul 1942, „florile" — așa numeau falsificatorii noile bancnote — au fost realizate numai pe cale meșteșugărească, dacă putem spune așa.

Noul șef al serviciului, pentru falsificarea banilor, a devenit în acest an Kruger, ajuns acum obersturmbannfuhrer, și însărcinat cu fabricarea în serie a lirelor. Prima măsură a noului șef a fost să schimbe numele acțiunii — inițial **Andreas** — cu **Bernhard !**

3. De ceea ce te temi nu scapi niciodată

Primele lire... sachsenhausenești au fost scoase în lume la începutul anului 1943. Și inevitabilul s-a produs.

Comunistul Kurt Lewinsky care lucra la secția lui Kruger a luat într-o bună zi două bancnote false pe care le-a trimis la blocul „mare", comandantului mișcării de rezistență din lagăr, Uhrig.

Categoric, activitatea de falsificare a lirelor nu putea fi tăinuită așa cum ar fi dorit Kruger și ai lui. Deținutul ceh Oskar Skala a ascuns — riscîndu-și viața — date exacte despre numărul și seriile lirelor falsificate, care urmau să fie puse la dispoziția aliaților cu prima ocazie.

Deținuții începură să saboteze activitățile de falsificare a banilor mai ales din anul 1944 cînd a început falsificarea dolarilor americani.

Sub conducerea ofițerului ostatec olandez Abraham Jakobson, șeful sectorului de fototipie, deținuții sabotau sistematic „acțiunea Bernhard" ascunzîndu-se în spatele așa zisei „precizii germane". Într-o zi, cînd Kruger veni în control îl găsi pe Jakobson explicîndu-i cu răbdare unui lucrător-deținut că este necesar să îmbunătățească aspectul bancnotei. Evident, scopul lui Jakobson era întîrzierea lansării pe piață a noii cantități de falsuri. De altfel, Kruger, era atît de convins de devotamentul, pregătirea și seriozitatea lui Jakobson, încît n-ar fi crezut că olandezul îl duce de nas, nici dacă cineva i-ar fi demonstrat acest lucru.

Așa se explică faptul că primii dolari falși, au fost gata la sfîrșitul anului 1945, după ce Germania nazistă suferise marele ei infarct, binevenit și prea îndelung așteptat.

La Sachsenhausen s-au fabricat, în total, 8,9 milioane bancnote false, a căror valoare nominală depășea 134,6 milioane lire sterline. Conform cursului valutar de atunci, această sumă reprezenta 5,4 miliarde mărci germane.

Bancnotele false sînt aduse la suprafaţă de pe fundul lacului Toeplitz

III. SE CAUTĂ OMUL POTRIVIT

1. Un geniu care călătorește

Dar cum să pui în circulaţie atîta bănet, şi cum să obţii pentru el aur şi argint adevărat ? Această problemă căzu în seama doctorului Wilhelm Hottl, însărcinat cu rezolvarea ei încă din anul 1944.

Şi trebuie spus că el n-a lenevit.

Anul 1941. Acţiunea Bernhard începuse să dea primele roade. Din momentul în care Kruger a preluat conducerea acţiunii Bernhard totul a mers ca pe bandă rulantă, mai puţin plasarea şi introducerea în circulaţie a noilor bancnote. Deocamdată lipsea omul care să facă acest lucru.

Într-o zi, Hottl ridică receptorul şi avu plăcerea să audă glasul centralistei spunîndu-i : „Roma vă cheamă !" La celălalt capăt al firului se afla şi şeful filialei din Roma al S.D. Acesta intră direct în subiect.

— Willi, ultima dată mi-ai spus că ai nevoie de un expert în finanţe.

Hottl răspunse afirmativ.

— Ei, află, zise Grobl, că aş avea unul. Ca să zic aşa, este un geniu în materie. Şi ca toate geniile îşi are şi el ciudăţeniile lui. Cunoaşte jumătate din lumea întreagă, are relaţii, lucrează în stil mare Te interesează ?

— Da, categoric !

— Bine, cu primul curier îţi voi trimite toate datele. Altfel, ce mai e pe la Berlin ?

Hottl ar fi vrut să-i răspundă că piloţii englezi sînt tot mai insistenţi, dar n-o făcu dîndu-şi seama că telefonul era ascultat. S-a mulţumit să spună că în ultima vreme plouă cam mult.

— Înţeleg, spuse Grobl, dar nu numai apă, nu ?

După două zile, Hottl primi datele promise. Geniul se numea Schwend şi era născut la 6 noiembrie 1906. Om şcolit. Specialist a-ntîia, umblat prin toată lumea, cu date ale serviciului german de spionaj în buzunare.

Hottl aprinse veioza şi începu să facă cîteva legături. Care anume ? De pildă, că Goering îl cunoştea personal pe Schwend. În anul 1933 acesta elaborase concepţia comerţului exterior al Germaniei, după care a plecat în Statele Unite unde cîştigul era mult mai suculent. Nu împlinise încă 30 de ani cînd reuşi să frîngă inima milionăresei americane Bunge, proprietăreasa unei firme de cereale.

După aceea, el a revenit în Europa, stabilindu-se la Roma, ca expert comercial şi ca agent al... gestapoului.

Hottl fu mulţumit, Schwend era omul potrivit. Plecă cu primul avion la Roma şi-i găsi pe Grobl şi Schwend la restaurantul Ulpia. După o convorbire cu acesta din urmă, Hottl fu încredinţat că Schwend este omul pe care-l căuta.

2. Un castel supravegheat

Schwend este introdus oficial în acţiunea Bernhard în anul 1942. Hottl îl recomandă cu căldură pe aventurierul Schwend lui Kaltenbrunner şi şefului Secţiei a VI-a a R.S.H.A. Sub numele codificat „dr. Wendig", Schwend ajunge sturmbannfuhrer în Secţia a VI-a. Obţine astfel toate actele care-i permiteau să se mişte liber oriunde şi oricînd ar fi avut nevoie.

Şi iată-l în posesia primului geamantan conţinînd lire sterline false în valoare de 10 milioane mărci germane.

Fritz Schwend ceru însă un capital mai mare. O asemenea afacere se cerea făcută pe picior mare, nu ? Şefii lui îi acceptară cererea. Ce nu făceau ei pentru omul care le plasa milioanele de lire false...

A doua zi, Schwend s-a urcat în Lancia lui şi pleacă. Se opri într-un loc cu munţii cei mai frumoşi, cu vinul cel mai bun şi — lucru important — cît mai departe de canonada frontului : la castelul Luber din sudul Tirolului. Nu după multă vreme la cele patru colţuri ale castelului apărură patru soldaţi SS înarmaţi, iar tăbliţa fixată pe poarta castelului „Comandamentul special al corpului III german de tancuri" — fu de natură să-i alarmeze pe paşnicii locuitori ai acestor locuri.

Oricine se apropia de castel era urmărit cu stricteţe.

Ciudat însă, cu toate că tăblița se referea la o mare unitate militară, în fața ei nu trăgeau mașini militare ci limuzinele cele mai luxoase, din care nu coborau oameni în uniforme, ci doar civili îmbrăcați deosebit de elegant. Între ei se aflau directori de hoteluri, bancheri și multe alte categorii de oameni capabili să pună rapid în circulație „florile de Sachsenhausen".

Condițiile ? Foarte clare de la bun început : Schwend lasă intermediarilor săi 25 la sută din suma totală, el își oprește numai 8,3 la sută iar restul de 66,7 la sută sînt puși în circulație. Trebuie spus că cele numai 8,3 la sută lire i-au adus lui Schwend 20 milioane mărci germane anual.

Geniul e geniu, chiar dacă are bizareriile lui...

Rețeaua lui se întinde ca o pînză de păianjen : Olanda, Belgia, nordul Franței. Și peste tot nu se urmărea decît schimbarea lirelor adevărate cu cele falsificate sau procurarea — cu lire false — de obiecte de valoare.

Mussolini și ministrul său de externe, Ciano, îi înlesnesc pătrunderea pe piața latinoamericană. Și astfel, prin intermediul băncilor argentiniene lirele sterline false ajung monedă de plată...

A venit apoi rîndul nordului Africii, aflată în perioada respectivă, sub ocupație britanică.

IV. TRIUNGHIUL SALZBURG, LINZ, STYRIA

1. Fortăreață sau insulă a comorilor ?

Martie 1945.

Pe malul Oderului, armata sovietică este pregătită pentru declanșarea atacului hotărîtor asupra Berlinului. Americanii forțaseră deja Rinul.

Sfîrșitul războiului era palpabil.

Conducerea Germaniei naziste dă ordin după ordin : să se reziste pînă la ultimul om, pînă la ultimul cartuș. Cei care nu împărtășesc acest fanatism sînt împușcați pe loc. Au de suferit și membrii familiilor acestora.

Prefigurîndu-se tot mai limpede marele infarct hitlerist căpeteniile naziste lansează o nouă lozincă : „Fortăreața din Alpi". Ea urma să fie alcătuită din Alpii austrieci, cuprinși în triunghiul format din Salzburg, Linz și Styria. În centrul triunghiului trebuia să se găsească Salzburg. Aici urmau să fie dislocate cîteva unități militare, o divizie de parașutiști, nucleul Armatei a 6-a, atunci creată, și 2 000 de esesiști, care au jurat că vor lupta pînă la moarte și că nu vor recunoaște nici un ordin de capitulare.

Aici urmau să se strîngă, sub protecția acestor unități — toate personalitățile fasciste din Europa, împreună cu cele ce vor fi reușit să fugă din țările pe care le-au pus la picioarele celui de al III-lea Reich.

Printre primii care s-au mutat aici a fost Wilhelm Hottl cu familia. Iar acolo unde se afla Hottl trebuiau să se afle și ceilalți colaboratori la „Operațiunea Bernhard". Chiar și Schwend s-a refugiat în „fortăreață", după ce, bineînțeles, și-a îngropat aurul. Și, în timp ce Ferry Manser și Friedrich Karmtz se străduiau să plaseze lirele false pe piața elvețiană, în „fortăreață" și-a făcut apariția însuși oberstambannfuhrerul SS Bernhard Kruger, conducătorul „Operațiunii Bernhard".

Acestora li se adaugă în scurtă vreme și obergruppenfuhrerul Ernst Kaltenbrunner, șeful RSHA. (Vi-l amintiți din filmul sovietic de spionaj **„Șaptesprezece clipe ale unei primăveri" ?**). Acum, cînd soarta Germaniei era pecetluită, unii dintre conducătorii ei și-au luat picioarele la spinare și au fugit „să lupte" în fortăreața din Alpi... Ei însă n-au venit cu mîna goală : aveau asupra lor și cele mai secrete documente ale RSHA !

Aceștia se temeau de trecutul lor, oglindit în bogate dosare, de faptul că au comis atîtea și atîtea crime odioase, de faptul că nu-i mai aștepta decît închisoarea pe viață sau pedeapsa capitală.

Nu le rămînea decît un singur lucru : să facă să dispară aceste arhive secrete și să-și umple buzunarele pentru anii de după război. Și în timp ce soldații germani încă mai mureau ori sîngerau pe fronturile războiului, căpeteniile naziste își puneau la adăpost comorile. Și astfel, „fortăreața din Alpi" devenea mai degrabă o insulă a comorilor decît o bază militară.

De pildă, generalul Fabiunke, cel care urma să comande Armata a 6-a, a adus cu el nici mai mult nici mai puțin decît 4,3 milioane mărci germane. Ca să nu mai vorbim de faptul că bagajul lui conținea 20 de lăzi cu aur furat din țările balcanice ; Standartenfuhrerii Eichmann și Becker n-au venit nici ei cu cîte o carte în mînă. Eichmann, de exemplu era însoțit de 22 lăzi cu obiecte de valoare de peste 8 milioane mărci.

În fostele mine de sare de la Badhussen a dispărut încărcătura a opt vagoane precum și șapte lăzi cu obiecte de preț furate de prin biserici, toate aduse în Austria de o unitate SS. Alți doi soldați SS au înecat în lacul Altaus, în mai 1945, șapte lăzi cu aur curat.

Standartenfuhrerul SS Josef Spacil din anturajul lui Kaltenbrunner, a urcat la munte cu trei camioane încărcate cu aur. De altfel, nici Kaltenbrunner n-a venit în fortăreață doar cu actele cele mai secrete. Ce mai avea ? Iată : 5 lăzi cu briliante și pietre prețioase, inele însumînd 50 kg aur, 2 000 kg aur și diferite obiecte de valoare închise în 50 de lăzi, 2 milioane franci elvețieni, precum și o senzațională colecție de mărci poștale în valoare de peste 5 milioane mărci.

Dar cu aceste exemple n-am epuizat lista încărcăturilor depozite.

2. Din nou țăranul Hermann Steinegger din Gössl

26 februarie 1945.

Operațiunea Bernhard părăsește Berlinul. Ea este alcătuită din douăsprezece vagoane încărcate cu mașinile care au tipărit banii, un vagon plin cu bancnote false, precum și două vagoane sigilate în care se aflau 140 de deținuți și 16 soldați de pază.

Nimeni dintre ei nu știa unde se află, încotro se îndreaptă și cît va dura drumul. Cînd și-au dat seama erau la un pas de moarte : lagărul de concentrare de la Mathausen.

La 1 mai 1945 Operațiunea Bernhard trebuie să fabrice din nou bani falși, de data aceasta în comuna Redl-Zipf, în ținutul Salzburg la numai 57 km de Bad Aussee.

Apoi s-a răspîndit vestea că Hitler a căzut. SS-iștii erau îngroziți și-i transportară pe noii deținuți cuprinși în Operațiunea Bernhard în lagărul

de concentrare Ebensee pentru a fi lichidaţi. Mulţi dintre deţinuţi, folosindu-se de panica ce-i cuprinsese pe soldaţii germani, au evadat miraculos.

Dar ce se întîmplase cu vagonul încărcat cu bancnote false? Deţinuţii îl văzură pentru ultima dată la Redl Zepf în ziua de 29 aprilie. Aici „sturmbannfuhrerul SS a ordonat ca cele 60 de lăzi cîte se aflau în vagon să fie încărcate în două camioane iar acestea să dispară în munţi.

Şi mai departe?

Mai departe ar trebui să ne întoarcem la scena în care ţăranul Hermann Steingger din Gossl a fost trezit în puterea nopţii şi pus să înjuge boii pentru a face cele şapte drumuri pînă la lacul Toeplitz.

3. Adevărata identitate a domnului inginer Pischler

Printre criminalii căutaţi după terminarea războiului se afla şi Ernst Kaltenbrunner, şeful RSHA, care ascunsese în apropiere de Bad Aussee bogăţii inestimabile.

Patrioţii din mişcarea austriacă de rezistenţă au reuşit să afle locul în care acesta se ascundea. În noaptea de 12 mai, Willi Bucker, Karl Moser şi Josef Wimmer, toţi din rezistenţă, porniseră spre munţi pentru a-l aresta. Acestora li s-a adăugat şi Robert Mattson, din serviciul secret american. Comanda o preluă americanul.

La 12 mai, dimineaţa, grupul încercui casa în care se afla Kaltenbrunner. Mattson bătu la uşă şi apăsă pe clanţă.

— Ce doriţi? se auzi o voce din fereastra deschisă.

— Îl caut pe domnul Kaltenbrunner, am pentru el o scrisoare din partea contesei W., răspunse Mattson.

Contesa era iubita lui Kaltenbrunner.

Insul din fereastră dispăru. A revenit, ţinînd în mînă un pistol. Văzîndu-i însă şi pe cei trei şi-a dat seama că pierduse partida. Ieşi de bună voie din casă însoţit de soldaţii de gardă, îmbrăcaţi acum în uniforma Wermachtului.

Scena se petrecu la Wildenseehutte, exact în locul unde, în primăvara anului 1946, au fost găsite corpurile neînsufleţite ale inginerilor Mayr şi Pischler care — întîmplarea trebuie exclusă categoric! — proveneau ca şi Kaltenbrunner din Linz!

Mai este ceva.

În ultima perioadă a războiului, Kaltenbrunner făcea destul de des drumul de la Berlin la Bad Aussee, folosind de regulă un avion de tipul Fieseler Storch.

Şi încă ceva.

După război, dar şi după moartea lui Pischler, oamenii din Bad Aussee au declarat că inginerul fusese — ce credeţi? — nici mai mult nici mai puţin decît... pilotul lui Kaltenbrunner!!!

Comoara din ţinutul Salzburg a provocat multora nopţi albe. Unul dintre aceştia a fost Mattson cel care îl arestase pe Kaltenbrunner. În anii 1959–1960 el făcea parte din conducerea C.I.A., iar mai tîrziu a lucrat ca specialist C.I.A. în Vietnam. În anul 1975 el a vizitat Salzburgul.

Ce s-a întîmplat însă cu comorile? Unde se află munţii de bani şi aur aduşi aici în timpul cînd şefii „imperiului veşnic" al lui Hitler îşi căutau refugiu în „fortăreţele din Alpi"?

De pildă, unde se află conţinutul celor 22 lăzi cîntărind fiecare 46 kg aur şi conţinînd fiecare cîte 20 de lingouri aparţinînd nazistului Otto Skorzeny? Şi cum se face că acesta a trăit ani mulţi în chip de milionar, în Spania?

De asemenea, cum se explică faptul că Schwend, Kruger şi Hottl aveau în mînă, în numerar, în total, 30 milioane lire sterline autentice?

Se poate afirma cu certitudine că lăzile transportate şi scufundate în noaptea de 29-30 aprilie 1945 în lacul Toeplitz au fost pline cu bani falşi.

O... roabă de lire sterline false

Dar asta este suficient pentru a trage concluzia că misterul lacului Toeplitz a fost dezlegat? Că în afară de bani falşi şi aur pe fundul lacului nu se mai găseşte nimic?

În anul 1965 austriacul Wittig a lucrat cîtva timp la detonarea rachetelor scufundate şi neexplodate în lacul Toeplitz. Iată ce consemna el într-unul din procesele verbale:

„La sfîrşitul lunii aprilie 1945 cu puţin înainte de miezul nopţii, am fost treziţi de unul din conducătorii bazei, dr. ing. Keller. Am fost obligaţi să ne îmbarcăm şi sub ameninţarea pistolului duşi pînă la lacul Toeplitz. Aici aştepta un camion cu remorcă. Se vedea că venise de departe. Un ofiţer SS, ţin minte că avea numai o mînă, ne-a ordonat să ducem o barcă încărcată cu 50 lăzi pînă în mijlocul lacului şi acolo să le scufundăm. În noaptea aceea am făcut drumul de cîteva ori... Am reuşit să mă uit într-una din lăzi — era plină de hîrtii, de acte".

Acte? Hîrtii?

Bine-nţeles. Şi nu e de mirare că mulţi foşti nazişti, care azi ocupă funcţii importante în diferite ţări, dar mai ales în R.F.G. şi Austria, au tot interesul ca lăzile conţinînd acte doveditoare ale crimelor făptuite de ei să rămînă acolo unde sînt.

Altfel, ce s-ar face cu cariera, mai ales cu cea politică?

V. INTERVENȚIA SCAFANDRILOR

1. Scrisori de intimidare

O bună perioadă după război, în jurul lacului Toeplitz a domnit calmul și liniștea. Totul însă pînă la 13 iulie 1959, cînd un grup de oameni cu puști de vînătoare în mîini au încercuit împrejurimile lacului.

A doua zi, pe apele lacului apăru o mică ambarcațiune avînd următoarea lozincă: „STERN este curajos!". Revista „Stern" bine-nțeles. Șeful operațiunii era Wolfgang Lohde, unul dintre cei mai buni reporteri ai revistei vest-germane.

Stern-ul pregătise acțiunea timp de trei ani, iar autoritățile austriece nu au făcut nici un fel de obstrucție, înlesnind desfășurarea acțiunii. La 25 iulie 1959 Lohde cere autorităților austriece permisiunea de a „vîna" obiectele pe care le vor găsi pe fundul lacului.

Autorizația este înmînată abia peste patru zile, cu mențiunea ca obiectele „vînate" să fie predate de urgență poliției austriece. În ciuda acestei situații grupul condus de Lohde se pune pe treabă.

Căutările n-au durat prea mult și după numai cîteva zile a fost găsită prima ladă. Au urmat alte douăzeci. Prima ladă conținea 55 000 lire sterline în teancuri de 1 000 de bucăți. Data emiterii: 20 oct. 1935, 7 martie 1936, și 30 martie 1937.

Potrivit datelor furnizate de un ziar vienez, în anul 1959 multe dintre aceste bancnote false erau în circulație !!!

La 10 august 1959 scafandrii aduc la suprafață încă alte două lăzi. Toată lumea se aștepta ca ele să conțină tot lire sterline false. Surpriză însă, și încă una de mari proporții: lăzile erau pline de documente ale Statului Major al RSHA. „După cum se poate vedea, materialul adus la suprafață este mult mai important decît se credea", scria la 11 august 1959 cotidianul vienez **Kurier** iar toată lumea era convinsă că operațiunea Lohde merită să fie continuată.

N-a fost să fie așa.

Operațiunea era urmărită inclusiv de mulți indivizi al căror trecut putea fi completat în chip nedorit cu datele scoase de pe fundul lacului.

Grupul lui Lohde primea zilnic scrisori anonime, cele mai multe din R.F.G., ai căror autori cereau sistarea căutărilor. Unul dintre expeditori, preocupat nevoie mare de viitorul mediului înconjurător, scria aceste rînduri — și-mi vine să pun întrebarea: oare ce grad o fi avut în SS? cîți oameni nevinovați o fi avînd pe ceea ce ar fi trebuit să fie conștiință? — spunea nici mai mult nici mai puțin că în containerele aflate pe fundul lacului se află gaz otrăvitor, care ar putea distruge viața pe o mare suprafață!

Grupul lui Lohde și-a continuat activitatea. Dar nu prea mult. Mai precis, pînă în ziua cînd Lohde a primit următoarea telegramă: „Participarea dv. la acțiunea Toeplitz pe baza indicațiilor pe care le-ați primit este indezirabilă". Semnat: Nannen, redactorul șef al lui **Stern...**

Oamenii lui Lohde și-au strîns în grabă lucrurile și au plecat, iar lacul Toeplitz și-a reluat viața tihnită și misterioasă de mai înainte.

2. Oare ? !

În anul 1980, după 21 de ani de la acțiunea grupului Lohde, secretara lui Nannen a făcut presei următoarea declarație: „Acțiunea a fost întreruptă numai din motive financiare. N-a existat nici un alt motiv".

Așa să fi fost?

Nedumerirea noastră este întărită de faptul că Lohde primise 30 de mii de mărci pentru continuarea acțiunii, în preziua sosirii telegramei. Altul era, deci, motivul.

Dr. Wilhelm Hottl, fost nazist notoriu, azi om de vază în Bad Aussee

VI. „MESERIA" DOMNULUI HOTTL

Cei care au posibilitatea să consulte „Who's who in Austria" nu vor găsi în dreptul numelui dr. Wilhelm Hottl și faptul că a avut legătură cu serviciile secrete, de exemplu. De regulă, cei care îi caută numele știu mai multe despre el decît ar vrea Who's who să se știe.

În anul 1931, la 1 octombrie, domnul doctor Wilhelm Hottl a intrat în organizația nazistă de tineret a lui Hitler. La 1 martie 1933 era membru al organizației naziste studențești, iar un an mai tîrziu a intrat în rîndurile SS. Ca student însă, el a lucrat pentru SD cu care ocazie l-a cunoscut pe șeful RSHA Ernst Kaltenbrunner și pe cunoscutul criminal de război Adolf Eichmann, ambii de loc din Linz.

Începînd din anul 1940, el a lucrat la filiala din Viena a SD, fiind unul din colaboratorii de bază ai lui Adolf Eichmann. După aceea a fost avansat în funcția de șef al secției SD din Italia.

În anul 1944 el se afla în Ungaria, unde a condus operațiuni importante de arestare a cetățenilor unguri. De altfel, în anul 1962 autoritățile maghiare au cerut extrădarea lui Hottl pentru a fi judecat de un tribunal din R.P. Ungară.

Răspunsul autorităților austriece a fost însă negativ. Motivul a fost dintre cele mai bizare: în anul 1945 doctorul Hottl a apărut în Procesul de la Nurenberg dar nu pe banca acuzaților ci în calitate de martor al acuzării! Dacă ar fi fost vinovat, ar fi fost judecat și condamnat atunci!

Cîte anonime de amenințare a trimis domnul doctor Hottl celor care încercau să aducă la suprafață arhivele secrete ale RSHS aflate, încă,

pe fundul lacului Toeplitz ?
Deocamdată dr. Hottl tace mîlc în legătură cu trecutul său. Usturoi n-a mîncat, gura nu-i miroase!

Dar dacă...

Ar trebui să mai adăugăm că nazistul notoriu dr. Wilhelm Hottl este azi una din personalitățile de frunte ale vieții social-politice din regiunea Salzburg, fiind directorul unei importante școli generale din Bad Aussee.

Nici nu se putea un paznic mai bun la oi!

VII. AVERTISMENTE DIN SALZBURG

1. Ce a rămas sub apă?

Au trecut patruzeci de ani de la ultimele salve trase în timpul celui de al doilea război mondial. Crimele naziștilor sînt însă mai actuale ca oricînd și aceasta datorită faptului că multe din ele au rămas neelucidate.

Mai mult ca sigur că multe din ele ar putea fi dezlegate dacă, de exemplu, arhivele secrete aflate la Salzburg ar fi scoase la lumină. Încercări de acest gen au fost suficiente pînă acum, mulți dintre temerari plătind cu viața. Pe unii i-am cunoscut la începutul reportajului nostru.

Cea mai recentă încercare în anul 1980 au făcut-o reporterii vest-germani Jurgen Pomorin, Reinhard Junge, Georg Biemann și Hans Peter Bordien. Datele culese și rezultatul acțiunii lor le-au publicat în volumul **Blutige Spuren** apărut în editura Weltreise din Dortmund, R.F. Germania. Să nu credeți că nu au existat încercări de a-i opri să publice cartea. Una dintre ele este cît se poate de semnificativă.

După predarea manuscrisului la editură, autorii au primit o scrisoare expediată din Salzburg de la dr. Gerhard Bartsch.

„Am aflat, scrie el în scrisoarea datată 13 august 1980, că în luna septembrie a.c., urmează să apară cartea dv. **Blutige Spuren** (Drumuri însîngerate). Îndată ce am aflat acest lucru, m-am gîndit că veți avea mari greutăți din pricina ei. Am sentimentul că volumul dv., al cărui conținut îmi este aproape cunoscut, și evenimentele zugrăvite de dv. se deosebesc destul de mult de cele adevărate... Aș vrea să vă asigur că în lacul Toeplitz nu mai există nimic, el e complet golit și nu mai poate oferi o surpriză“.

Unul din autori a pus mîna pe telefon.

— Alo, directorul Bartsch?

— Da.

— Am primit din partea dv. o scrisoare prin care ne prevedeți niște mari greutăți. Cum trebuie să înțelegem acest lucru?

— Ceea ce apare în cartea dv. nu corespunde realității, așadar mă ridic împotriva unora dintre afirmațiile dv.

— Nu înțeleg de ce vreți să protestați. Cartea nu se ocupă de dv. și, după cîte știm, nici lacul Toeplitz nu vă aparține.

— Nu-i vorba despre asta, eu cred că a venit vremea să se spună adevărul despre lacul Toeplitz.

— Asta vrem și noi și tocmai de aceea am scris cartea.

— Mă îndoiesc că adevărul ar fi cel din cartea dv. Eu cunosc perfect cazul Toeplitz, am și scris despre el în cinci numere din **Bild.**

— Colaborarea cu revista **Bild** nu-i în favoarea dv.

— Dacă conținutul articolului este adevărat, caracterul (reacționar, în cazul de față, zicem noi) revistei care îl publică nu are prea mare importanță.

— Și ce credeți că nu-i adevărat în cartea noastră ?

— Chiar începutul, propoziținea: „Ce se găsește încă în lac“. E complet golit. Știu acest lucru la fel de bine, pe cît de bine știu și ce s-a găsit în el.

— Interesantă treabă. De asta știau doar cîțiva din conducătorii SS.

— Bine, dar nici eu n-am fost un nimeni.

— Ce-ați fost?

— Șeful cancelariei lui Goebbels. În afară de asta, m-am aflat în funcții înalte în cadrul NSDAP, aveam deci acces la cele mai secrete informații. Știu și eu ce anume a ascuns SS în Toeplitz. Am fost și eu standartenfuhrer... credeți că nu știu despre ce era vorba?

— Dar nu sînt prea mulți cei care știu ceea ce știți dv.

— Da, se păstra cel mai strict secret. Cel care știe însă mai multe decît mine este dr. Hottl.

— Vă întîlniți cu el?

— Acum nu, dar înainte aveam relații strînse.

— Dar în lăzile acelea nu se găseau numai bani falsi, ci și date secrete, printre care și o serie de conturi deschise la bănci din Elveția.

— Astea-s simple păreri.

— Ce-ați zice dacă cineva v-ar aduce dovezi?

— Nu. Astea-s simple păreri. Și nimeni n-o să reușească să demonstreze altceva.

...

— Totuși, care-i adevărul în legătură cu lacul Toeplitz?

— În lac nu se mai găsește nimic, toate nu sînt decît povești. Credeți-mă!

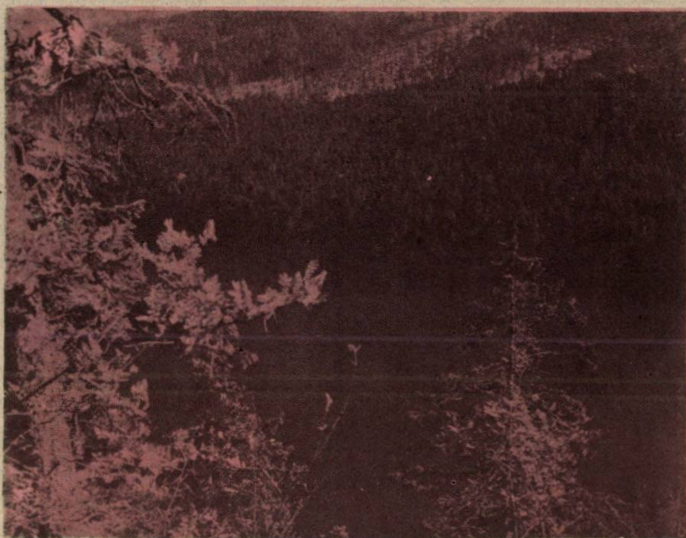
2. În loc de final

Se poate da crezare spuselor unuia din serviciul de propagandă al lui Goebbels ?

Misterul lacului Toeplitz va fi lămurit înainte de dispariția foștilor colaboratori ai lui Hitler?

Autorii **Drumurilor însîngerate** ne-au făcut o promisiune.

H. Borles

UN DOSAR DESCHIS

TERENTE *un*

Înainte de ultimul război mondial rubricile de senzaţie ale ziarelor erau pline de isprăvile spectaculoase ale unui personaj pînă atunci necunoscut. Este vorba de Terente un fel de haiduc modern, despre care s-a scris cu intensitate pînă cînd a fost prins de jandarmerie. După aceea harnicele pene au amuţit deşi poate că deabia de atunci înainte rolul lor ar fi trebuit să crească. Fixat în stufuri de baltă, Terente devenise un „vameş de drumul mare" : oprea trecătorii înstăriţi, negustori cu bani, folosea răpirile pentru a obţine răscumpărări. Un fior de emoţie a străbătut publicul feminin al timpului. Burghezia română avea la domiciliu, adică între hotarele propriei ţări, posibilităţile de aventură pe care pînă atunci le intîlnise doar în filmul american. Terente a fost o figură populară a timpului. I s-au închinat nu numai circulare poliţieneşti, ci şi reportaje de gazetă, relativ credibile, şi mai ales cîntece populare. Isprăvile acestui refugiat al bălţii Dunării au evocat brusc, celor ce nu le uitaseră, figurile vechilor haiduci. Marele public nu-l uitase încă pe Pantelimon. Deşi în plin secol 20, Pantelimon s-a ilustrat prin fapte de drumul mare aidoma celor ale lui Groza, Bujor, şi alţii. Scriitorul Mihai

«REGELE BĂLȚILOR» haiduc modern?

Stoian i-a închinat o carte: Pantelimon un haiduc al secolului 20. Cu Terente, ca și cu Pantelimon și toată ilustra lor suită de înaintași, se pune o întrebare inevitabilă: Au fost niște simpli bandiți sau au fost oameni care au dorit să facă dreptate sfidînd o societate nedreaptă? Dacă răspunsul s-a dat pentru majoritatea înaintașilor în chip pozitiv, despre Terente nu s-a mai scris nimic. Lumea l-a uitat. !

Terente era îndreptățit să iasă cu arma împotriva celor pe care-i considera dușmanii săi ori nu? Viața și isprăvile lui Terente nu-s elucidate. Neobositul călător care a fost Mihai Tican Rumano în drumurile lui dunărene a ținut să meargă în satul lui Terente, Carcaliu, să vorbească cu părinții lui, cu oamenii din sat, să afle unde-i este mormîntul și mai ales cum îl vedeau ai lui.

O expediție pe urmele lui de la care se poate pleca nu s-a întreprins încă

VERSIUNEA UNUI «DETECTIV PARTICULAR» MIHAI TICAN RUMANO

LA CASA LUI TERENTE

După plimbarea noastră la canalul Scurtu și Rușova plecai înapoi la punctul pescăresc Catarge, de unde trebuia să pornesc spre Carcaliu, un sat măricel, așezat pe malul sting al Dunării și devenit celebru, de cînd a fost cutreierat în lung și în lat de potere plecate în căutarea faimosului Terente.

Dealtminteri prin toate aceste locuri: Carcaliu, Măcin, Cotul Măcinului și în general regiunea bălților, trecerea faimosului bandit a lăsat urme neșterse, care fac ca amintirea lui să trăiască încă vie în mintea locuitorilor de prin acest ținut.

Am stat două zile în acest original sat, unde locuitorii se ocupă în general cu pescuitul. Sunt foarte puțini cei ce se îndeletnicesc cu agricultura și aceștia sunt numai românii, dar nici ei nu prea au mult pămînt de lucrat. Cînd am sosit prin ținut, era tocmai culesul productelor și pe acoperișul caselor se profilau dovleci în mare număr.

În cursul săptămînii fiecare își vede de treburi, bărbații ducîndu-se la pescuit, iar femeile văzînd de gospodărie și de numeroșii lor copii, căci nu e casă în care să nu fie cel puțin 5—6 copii, iar în unele sunt chiar și 12. Am remarcat că, pe cînd bărbații vorbesc toți mulțumitor românește, femeile nu știu nici un cuvînt din limba noastră.

În general o viață patriarhală, plăcută, căci oamenii aceștia n-au nici venituri, nici nevoi mari.

Străzile, deși largi, sunt acoperite de un strat de colb în care se afundă pe alocuri piciorul și pe cînd umblam cam anevoie prin el mă întrebam cu groază cum o fi în timpul ploilor, cînd acest praf se transformă în noroi? Noroc că locuitorii nu prea au așa încălțăminte de stricat. Mi s-a spus iarăși că n-o duc tocmai bine cu apa, în sat nefiind nici un puț și toți cară apă tocmai de la Dunăre.

Ținta mea, venind în acest sat, fusese să mă interesez de familia lui Terente și să aflu lucruri cît cu putință noi despre cel ce a terorizat vreo cîțiva ani pe toți care se aventurau prin bălți, ca și pe nefericiții jandarmi însărcinați cu urmărirea lui. Am avut norocul să pot vorbi cu bătrînul Terente, tatăl banditului, cu mama și rudele lui și cu alții, care l-au cunoscut de aproape sau au copilărit chiar cu acest soi de haiduc ajuns celebru pînă în străinătate, și am aflat lucruri precise și cu adevărat inedite pentru marele public.

Înainte de a pleca în bălți, îmi propusesem să vizitez, mai ales locurile pe unde a lăsat urme faimosul Terente, devenit la un moment dat un fel de rege al acestor regiuni pitorești, locuri ce nu pot să nu impresioneze adânc pe vizitatorul oricât de grăbit.

Ajuns la Carcaliu, după ce m-am interesat de tot ce era mai deosebit în acel sat cu caracterul său special, am căutat cu ajutorul autorităților locale, să pot vedea mai deaproape pe părinții lui Terente, dela cari eram sigur că voi afla lucruri interesante și noi. Pe la trei și jumătate după amiazi li se trimite vorbă dela jandarmerie, că un domn vrea să le vorbească. Intrarăm în curtea caselor tatălui lui Terente, care e un om înstărit și văzurăm pe prispa casei e femee cam de vreo 55 ani, grăsulie, ochii de un albastru șters, cu fața destul de regulată, dar plină de sbârcituri, îmbrăcată ca orice lipoveancă, desculță și ținînd în brațe un copilaș.

Văzându-ne, ea ne aruncă o privire bănuitoare, și fie instinctul, fie obișnuința acestor soi de vizite, o făcu să ghicească rostul venirii noastre. Atunci, fără să aștepte să-i adresăm noi cuvântul, ne spuse într'o românească stricată:

— „Bine ați venit, domnilor. Ce vă aduce pe aici? Veniți și dv. ca toți cei dela București?"

— „Nu, îi răspunsei eu repede, cu gândul să n-o sperii, am venit fiindcă mi s-a spus, că ați cules și aveți struguri și must". Femeia se sculă numai decât și ducându-se într'o magazie, se întoarse, aducând un coșuleț plin cu struguri.

— „Poftiți, zise ea, dacă mai vroiți, mai aduc"...

Alesei 2—3 ciorchini, de formă, și dând fetiței, care era nepoata babei, o monedă de 20 lei, începui, ne prea știind cum să ajung la cele ce mă interesau, fără a jigni pe biata femeie:

— „Dar, dv, cum o duceți pe aci, bătrâno? Am auzit și eu că ați avut pe vremuri o mare supărare cu un copil. Oare cum s-a întâmplat de ați rămas singuri?"

Aveam de gând ca sub aparența celor mai nevinovate intențiuni să fac pe femee să-mi vorbească de durerea ei ascunsă.

Femeia mă privi neîncrezătoare și îmi spuse:

— „Mi se pare, domnule, că ești și d-ta tot de pe la poliția secretă, sau vre-un domn plutonier de jandarmi îmbrăcat civil... Degeaba mă mai ispitiți dv., că Terente a murit, l-au omorit de mult"... Și ochii sărmanei femei părură că se împăienjenează de lacrimi. Mă silii s-o liniștesc, spunându-i că n-aveam nici un gând ascuns și că numai întâmplător întrebam... Mă prefăcui chiar că nici nu prea am auzit de un asemenea om, explicîndu-i că pe vremea aceia eram departe de țară și veștile până la mine sau nu sosiau de loc, sau erau cu totul schimbate. Jandarmul, care mă însoțea, confirmă și el spusele mele... Pe cînd vorbeam, iată că sosi și tatăl lui Terente, Vasile Ștefan, acesta din urmă fiind numele de familie al banditului. Jandarmul, cum îl văzu intrând în curte, îl luă cu gura:

— Bine ai venit, moș Vasile; ce mai faceți? Când ai venit dela vie?"

— „Ia, acuma, venii; uite și căruța cu butoaiele", răspunse el, trecînd pe lângă noi și intrînd în curtea alăturată. Profitai de ocazie, că eram singur cu bătrîna și fiindcă părea că nu mai avea atâta teamă de mine, căpătai mai multă siguranță și începui s-o iscodesc cu mare atenție de a nu deștepta vre-o susceptibilitate.

— „Ei femee, ia spune-mi și mie ceva despre băiatul dumitale".

— Păi mi s-a urât, aproape tot spunând pe la toţi boerii, tot aia şi iar aia... Nu ştii şi d-ta ?... L-au omorît şi mai bine... A scăpat şi el şi am scăpat şi noi de focul care ne pârjolea, căci altfel nu-mi vine să zic. Mare durere a fost pe capul nostru şi nu ştiu, zău, cum am mai putut ţine umbră pămîntului !"

Biata femee căuta să pară acum indiferentă dar din trămurătura glasului se cunoştea că o durea încă pierderea unui fiu, care, chiar dacă a fost bandit, rămăsese tot copilul ei.

— „Dar, oare de mic copilul apucase calea răului ?"

— „Da de unde, domnule; când era mic, era un copil bun, când s'a făcut mai mărişor l-am dat la şcoală, că era cuminte şi nu se deslipea de poalele mele ; era podoaba casei noastre şi nici n-am mai văzut copil aşa blând şi înţelegător".

Înţelesei că bătrîna exagera mult, timpul şi durerea o făcuse să uite tot ce era rău, iar părţile bune le mărise grozav.

— „Pe urmă, când era flăcău, era tot cuminte şi apoi se făcuse frumos, cu părul negru, nu ca noi lipovenii şi nici nu purta barbă ca ai noştri"... adăogă bătrâna, cu o vădită mândrie. „La horă juca toate fetele şi ele se prăpădeau după el, iar mie, biata, mi-era frică să nu-l scoată vreuna din minţi şi d-aia când n-avea încă 20 de ani, l-am însurat. Şi fata pe care a luat-o era şi ea frumoasă şi bună. Dumnezeu s-o ierte, c-a murit. Era fiica unui consilier comunal, de aci din satul nostru. O chema Ustinia Calistrat şi trăiau aşa de bine !... Au avut patru copilaşi, toţi frumoşi, dar şi ei au murit săracuţii. Tot muncind Terente, ajunsese căpitan de şlep ; dar într'o zi biata nevastă-sa se îmbolnăvi. I-au eşit nişte bube la mâna stângă, care încetul cu încetul s-au întins ca râia. Bietul bărbată-său nu ştia ce să mai facă. A umblat s-o tămăduiască cu tot felul de leacuri băbeşti şi doftoriceşti şi, dacă a văzut că nu răsbeşte nici într'un chip, a dus-o la spital în Giurgiu, dar nici acolo n-a avut ce să-i facă doctorii şi a murit săraca".

Povestea bietei bătrîne despre acest om, devenit deodată bandit, când la începutul vieţei fusese un om cumsecade, e tragică în simplicitatea ei. Cu două zile înainte de a muri nevasta lui Terente, doi din copilaşii soţilor Terente se jucau pe bordul şlepului şi căzând în apă s-au înecat, nefiind nimeni pe aproape, care să-i vadă şi să-i scape. Când se înapoie Terente dela treburi îşi găsi copiii morţi şi în acelaş timp veni şi vestea dela Giurgiu că nevastă-sa era pe moarte. El plecă în grabă şi, abia ajuns, Ustinia îşi dădu sufletul în braţele lui.

Bătrîna îmi povestea toate acestea cu lacrimi în ochi, şi deodată întrerupându-se din povestire o văzui că se repede în altă cameră. Peste câteva clipe ieşi, aducînd o fotografie. Era intr-adevăr un document ciudat şi regret că nu l-am putut reproduce : fotografia fusese luată chiar la spital şi în jurul coşciugului, în care se afla femeia moartă, se vedeau câteva îngrijitoare de-ale spitalului, Terente şi cei doi copilaşi rămaşi în viaţă.

Femeia, a cărei limbă se deslegase acum, povesti mai departe, parcă mulţumită de a-şi putea vărsa focul :

— „După câteva luni, au murit şi ceilalţi doi copii. Terente atunci s-a lăsat de tot de meseria lui de căpitan de şlep, a venit acasă şi a zăcut multă vreme de inimă rea. Pe urmă, când s-a însănătoşit, nu mai era acelaşi om ; se schimbase. Toată ziua bea şi se certa cu toată lumea, se ducea deseori la Brăila şi totdeauna se întorcea de acolo beat. Lipsea uneori cu săptămînile. În vremea asta îi venise ordin de concentrare şi el nu se prezenta. Jandarmii îl căutau zilnic pe acasă, iar când dădeau de el, îl aduceau la cazarmă şi... cum scăpa dela cazarmă, se ducea la Brăila, unde se înhăitase cu un pungaş, pe care-l chema Pavluşca Sofronie. S-a luat după capul ăstuia şi săvârşiră împreună o spargere la un magazin. Când i-au prins, i-au închis la puşcăria din Tulcea".

N-apucă femeia să termine, când veni şi tatăl lui Terente. Văzându-l îi spusei :

— „Ia stai şi d-ta moşule, că nevasta d-tale ne povesteşte ceva..."

— „Ştiu despre ce aţi vorbit până acum, răspunse moşul clătinind din cap cu un aer de resemnare. Numai de când s-a înhăitat cu pungaşul acela de Pavluşca, a luat-o pe drumuri rele. Blestematul ăla i-a mâncat capul. După ce l-a băgat la puşcărie, am primit într-o zi o scrisoare dela el, în care ne spunea : „Vindeţi ceva şi scăpaţi-mă de aci ; vă jur că am să mă fac iar om cumsecade".

Ce era să facem ? Am vândut o bucată de pămînt de vie şi ne pregăteam să ne ducem cu banii, dar după câteva zile am auzit că a fugit dela temniţă şi că s-a ascuns prin bălţi". Moş Vasile se opri o clipă, oftă adînc, apoi cu glas molcom, obosit par-că de a repeta o poveste atât de tristă, continuă tărăgănat :

— „Azi aşa, mîine aşa, jandarmii îl căutau mereu şi fiindcă nu-l găseau, veneau la noi şi ne tot iscodeau că doar le-om spune unde se ascunde. Dar noi de unde era să ştim ? Într'o zi, de dimineaţă, ne pomenirăm cu el. Era intr-un hal fără de hal.: zdrenţuit, neras, obosit, flămînd... ca vai de el. L-am găsit dormind în pat când am venit acasă. La început m-am gândit să mă duc să vestesc jandarmii, ca să-şi facă odată pedeapsa şi pe urmă să vie acasă să se apuce iar de muncă şi să se facă om cinstit. Dar de, nevasta, ca mamă, n-a răbdat-o inima şi i-a spus, şi când au venit jandarmii să-l ridice, ia-l de unde nu-l, că o sbughise... Zadarnic l-au mai căutat peste tot că nu i-au dat de urmă, şi noi bieţii am suferit amar din pricina lui, că nu mai aveam răgaz de jandarmi, toată ziua ne hărţuiau să le spunem locul unde e ascuns. În timpul ista se îndrăgise de fata unei femei văduve, uite colea de peste uliţă, — îmi arată bătrînul cu degetul, — şi se ducea la ea când venea în sat, fără ca noi să ştim nimic.

Aci a săvârşit el prima crimă, când a omorît pe şeful postului de jandarmi venit să petreacă în casa ibovnicei lui Terente. Când am aflat de asta, am gândit că degeaba mai trag nădejde să-l scap, de acum l-am pierdut pentru totdeauna, a apucat el pe calea nelegiuirilor, pe calea asta are să-şi dea sufletul".

Acum moşul făcu o lungă pauză şi din respect pentru durerea lui pe care i-o amintisem, n-am îndrăsnit s-o întrerup cu o nouă întrebare şi numai intr-un târziu prinse curaj de vorbă şi reîncepu :

— „Şi-apoi aşa, domnule, Terente avea de ibovnică pe fata văduvei şi noaptea se ducea la ea pe furiş, când venea din bălţi, fără ca noi să ştim nimic. Dar dragostea asta i-a adus blestem pe capul lui, că l-a făcut să omoare un om"...

„Într-o noapte, venind ca deobicei la ea, se opri înainte de a intra în casă, căci auzise mai multe glasuri, râsete şi cântece, şi uitîndu-se pe fereastră, văzu acolo o mulţime de bărbaţi şi de femei şi în capul mesei pe plutonierul de jandarmi, care se ţinea şi el după fata văduvei. Era, chipurile, ziua plutonierului şi venise s-o sărbătorească la fată acasă. Terente, când l-a

zărit, nici n-a mai stat le gânduri ; a luat puşca la ochi şi a tras prin geam un glonte, care l-a răpus pe loc. După aceia a fugit şi s-a dus de s-a ascuns în bălţi, unde era ca la el acasă, mai ales pe la Cotul Măcinului.

După omorul acela, noi n-am mai avut zi bună, jandarmii îl tot căutau şi la noi veneau când unul când altul, să ne spuie ce isprăvi a mai făcut Terente, aşa că stam mereu cu frica în sân...

— „Dar vreun sătean a omorît, moş Vasile ?"

— „Nu, că era bun şi milos cu cei săraci, dar câteodată o păţeau lipovenii noştri cu el, când nu aveau sau nu vroiau să-i dea de-ale mâncării, şi mai ales când afla că vreunul a încercat să-l dea pe mâna poterilor. Atunci era vai de ei. Pe care-l prindea, îl lega de un pom, unde şedea câte 2—3 zile nemâncat, până ce-l găseau alţii şi-l deslegau. Uite, dacă vreţi să vă încredinţaţi, n'aveţi decât să vă duceţi în sat şi să întrebaţi pe învăţători, să vă spună ei, cum le-a scris Terente să n-aibă teamă că n-are nimic cu dânşii. Pe jandarmi însă avea mare necaz şi pe cârciumari şi mai mare"...

„Şi ei tremurau de groaza lui, când îl vedeau intrând în prăvălie, că ştiau ce îi aşteaptă. Se aşeza să bea şi pe urmă chema pe cârciumar la plată. Dacă omul îndrăsnea să-i spună cât costă, îl lua la rost : cum de îndrăsnea să-i ceară lui bani ? Şi atâta era de ajuns ca să se aleagă praful de toate lucrurile din jur. Iar dacă bietul cârciumar, ca să-i facă pe voie, îi spune că nu costă nimic, se prefăcea că se supără şi îi striga:

— „Da ce, eu sunt pomanagiu, să-mi dai de degeaba ? Hai ! Şi, după ce-i arăta cu degetul uşa pe unde să iasă, îi distrugea cârciuma".

Într-o noapte a venit în sat tocmai când postul de jandarmi fusese întărit, dar credeţi că i-a păsat ?

A !... A luat mai întâiu cârciumile la rînd de a băgat spaima în bieţii cârciumari, apoi s'a dus la postul de jandarmi şi a tras de la uşă vre-o două focuri de armă.

Un glonţ a şuerat chiar pe la urechile şefului de jandarmi, care crăpase niţel uşa. De frică toţi jandarmii s-au ascuns într-o pecică (sobă) unde au stat pînă dimineaţa. De acolo Terente s-a dus la primărie, unde a răturnat toate birourile şi dulapurile cu hârtii şi văzând că un biet funcţionar, adormit acolo cu capul pe masă, fugise de frica lui şi se ascunsese în buruieni, în dosul primăriei, l-a strigat şi i-a spus să n-aibă teamă, că doar nu-i face nimic".

Bătrânul se opri o clipă din povestire, ca şi când i-ar fi fost greu să mai continue ; apoi cu glasul pe jumătate reîncepu :

— „Într'o zi a făcut o năsdrăvănie, de mi-e ruşine să v-o mai spun, dar care a mâniat tot satul de au început toţi în toate părţile să spuie că trebuie să fie dat pe mâna poterilor".

Curios să aflu ce năzdrăvănie mai făcuse Terente, în cât bietului moş îi erea ruşine să vorbească, am căutat să aflu dela alţii şi îmi spuseră despre ce era vorba :

Terente avea necaz pe popa satului şi într-o zi de Paşti, pe când toţi erau la biserică, a intrat în casa preotului, unde n-a găsit decât pe preoteasă, i-a cerut mai întâi bani şi apoi a luat hainele unui fecior al ei. Nemulţumit ci atât a încercat să-şi bată joc de ea. La ţipetele desperate ale femeei au alergat vecinii şi Terente s-a făcut nevăzut. Isprava însă avea să-i fie fatală, căci preotul chemă pe toţi sătenii şi le spuse, indignat, că trebue să se sfârşească odată cu acest bandit. De atunci poterile începură să fie însoţite de câte un lipovean...

— „Într-o dimineaţă, îşi continuă moş Vasile povestirea, Terente era în bărcuţa lui încărcată

cu provizii şi muniţii pe la cotul Măcinului, când se întâlni în cale cu o barcă în care erau doi jandarmi şi un lipovean, chiar cumnatul popii. Acesta cum zări barca spuse unui jandarm :

— „Trage, că e Terente ! Jandarmul care luase arma la ochi se opri, când văzu pe Terente că se scoală în picioare şi îi strigă :"

— „Nu trage, că sunt şef de patrulă îmbrăcat civil !"...

— „Trage, ţipă lipoveanul, jandarmului nedumerit. Trage mai repede că dacă nu, trage el in noi !".

Jandarmul trase şi glonţul lui se înfipse drept în gâtul lui Terente, şi îi eşi apoi prin gură. Terente, deşi greu rănit, se asvârli în apă şi dispăru în adânc. Bărcile cu jandarmi se luară după dâra de sânge, care înroşea apele şi intrară astfel în canalul Măcinului.

Peste puţin timp însă, Terente, istovit de pierderea sângelui ieşi pe mal şi se ascunse în nişte tufişuri, unde fu curând descoperit de jandarmi...

L-au adus apoi în sat la postul de jandarmi. Pe noi ne-au dus cu sila ca să-l vedem. Şi l-am văzut, domnule, pe Terente al nostru, — aci glasul bătrânului se frânse într-un suspin, — slab, plin de sânge ; de vorbit nu putea, că-i găurise gâtlejul, dar îi curgeau lacrămile pe obraz şi fiindcă vroia să ne spue ceva, ne scrise rugându-ne să-l iertăm pentru tot ce făcuse. Şi pe urmă se ruga de jandarmi să nu-l omoare"...

Aceasta a fost ultima oară, când l-am mai văzut viu.

Întrebam mereu pe jandarmi ce fac cu el de îl ţin la jandarmerie, şi ei ne răspundeau că-l ţin până s-o face actele şi pe urmă l-or duce la Bucureşti ca să-l judece. Dar, într-o noapte, l-au ucis"...

Interesîndu-mă mai de aproape de modul cum a fost ucis Terente unii mi-au spus că într-o seară banditul a primit ordin să iasă în grădină şi acolo l-au împuşcat.

— „Moşule, întrebai eu, ai auzit bubuituri în noaptea când l-au împuşcat ?" Moş Vasile răs-

punse cu un glas, care se căsnea să fie natural, dar care se simţea bine că vibrează sub lovirea emoţiei :

— „Cum să n-auzim, ne culcasem şi noi, dar când au răsunat pocniturile de puşcă, ne-a trecut un fior ars prin inimă şi ne-am gândit numai decât la el".

„A doua zi de dimineaţă am aflat că era adevărat. Ne-am dus să-l vedem. Zăcea pe pămintul gol, cu faţa spre cer, dar fără cap...

Tot satul înfiorat se strânsese în jur, dar când li se spuse să-l ia cineva să-l îngroape, nimeni nu îndrăsni. La noi în sat nu era decât un ovrei şi numai el s'a îndurat să-l ia de acolo. A venit cu o cărucioară, l-a luat ca pe un lemn de l-a aşezat pe cărucior, şi pe urmă l-a dus la răspântia Lupului, unde l-a îngropat".

Povestirea moşului devenea din ce în ce mai greoaie, se simţea că povara gândurilor era prea dureroasă, era obosit ca după un drum lung. Multe amintiri poate că îl răscoleau în clipa aceia ; anii din copilărie ai băiatului cuminte îi spuneau de fapte de mult trăite şi suferinţele de mai târziu ale celui rătăcit îi zdruncinau puţinii ani ce-i mai avea de trăit.

— „Dar dumneata de ce nu te-ai dus, moşule să vezi de mormînt ?" îl întrebai eu.

— „Nu m-am dus şi nici nu mă duc domnule, răspunse moş Vasile, că şi aşa oamenii vorbesc că aş fi avut de gînd să-l fur de acolo. Nu mai vreau să am de furcă cu jandarmii, că numai cînd mă gândesc câte am îndurat mi se face părul măciucă. Şi apoi de ce m'aş mai duce ? Mi-au spus mulţi că groapa nu fusese mai adâncă de două palme şi că peste 3—4 zile ar fi văzut pe acolo nişte câini întinzînd de nişte ciosvârte de carne".

Moşul se opri brusc, înghiţi un sughiţ de plâns ce i se urcase în gât, apoi cu un Dumnezeu să-l ierte, în care se simţea o durere cu greu înăbuşită, îşi sfârşi povestirea.

Când văzui doi bătrîni plângând pe cel care poate le fusese drag întotdeauna, îmi păru rău că am căutat să mai răscolesc un trecut ce trebuia uitat de toţi. Dar o curiozitate firească pentru oameni ne face să scormonim adâncurile, chiar şi atunci când raţiunea ne spune că vom suferi şi noi.

Ori cât ar fi fost Terente din Carcaliu un bandit, povestea acestui om avea în ea ceva cu adevărat sfâşietor. Spre sfârşit când sub năvala amintirilor, durerea devenea mai vie, obrazul lui brăzdat de cute adânci se contracta într'o supremă sforţare de a părea nepăsător. Şi cu ultimele cuvinte două lacrimi scăpate de sub pleoapele arse se prelinseră pe degetele crăpate ale bietului moşneag, ce căuta zadarnic să le şteargă pe furiş...

Apoi văzând că tăceam vădit impresionat, moş Vasile murmură cu un oftat :

— „De putea să mai trăiască, putea să se facă om cumsecade, că aveam doar ce mânca ; am pămînt, am vite ; nădejdea ne era în el, că numai el ne mai rămăsese. Am mai avut un fecior mai mic, dar şi pe el l-au luat Ruşii în răsboiu".

Tot timpul cât vorbise bătrînul, mama lui Terente urmărise vorbele bărbatului ei ca şi când ar fi fost ceva nou, pe care-l auzea pentru prima oară. Când termină, o văzui apropiindu-se de mine şi căutând să-şi ascundă lăcrămile, mă întrebă cu o nădejde în glas, care îmi făcu nespusă milă :

— „Ce crezi, domnule, poate d-ta ştii ceva, nu cumva nu era Terente ăla de a fost îngropat ? Poate c-o mai fi trăind şi acum, ascuns pe undeva ?".

Cu toată părerea de rău fusei nevoit să curm nădejdea bietei femei, spunându-i că nu ştiu nimic şi căutând s-o mângîi cu vorbe banale.

Plecai cu sufletul stingherit din faţa unor dureri ce nu pot fi împărtăşite şi fără voie, paşii mă îndreptară spre locul unde era mormântul lui Terente. În adevăr, la o răspântie, 2 km. departe de sat, numită „Răspântia lupului", văzui un loc însemnat cu o cruce de lemn, pe care erau scrise cu litere arse aceste cuvinte :

„Aici e mort banditul Terente. Cine o mai face ca el, ca el să păţească".

În faţa mormîntului lui Terente, mii de gânduri m'au năpădit. Îmi veneau în minte născocirile auzite, mulţimea faptelor năsdrăvane puse în socoteala banditului, care nu peste multă vreme, cred că va deveni un personagiu legendar, un monarch dispărut al bălţilor, născut din aprinsa imaginaţie a poporului, împletindu-se dintr-un mic sâmbure de adevăr şi o parte enormă de fantastic.

După ce m-am întors în sat, ispita mă îndemna să-mi stric proiectul de plecare şi să mai rămân încă o zi în mijlocul lipovenilor ; ştiam că oricare din partea locului ar fi fost gata să-mi povestească câte două, trei episoade din viaţa romantică a banditului.

Credincios scopului pentru care rămăsesem, am plecat puţin prin sat să mai aud câteva „date" asupra lui Terente. Lucrul n-a fost de loc greu. Primul moşneguţ, care mi s-a părut mai sfătos l-am oprit să-l mai întreb câte ceva. Atât a fost destul ca în mai puţin de zece minute să se facă în jurul meu un cerc format din bărbaţi, unii mai tineri, alţii mai bătrâni, toţi ascultând cu interes povestea celuilalt, pregătindu-şi în acelaşi timp fiecare povestea lui, pe care, cu siguranţă o credea mult mai interesantă decât cealaltă.

Şi aşa, până seara târziu, am ascultat glasul dulce şi vorba mieroasă a Lipovenilor. În lumina palidă de seară, gândul mi s-a desprins dintre cei cari vorbeau şi mi-a fugit departe spre poveştile naive din copilărie.

Dintre toţi, doi mi-au spus fapte chiar interesante, unul arătând curajul obraznic al lui Terente, celălalt spiritul lui de glumă şi mai ales desăvârşita lui „cinste". E drept, gluma lui a fost cam amară şi a costat cam mult, dar cu oarecare bunăvoinţă îşi merită numele.

Unul dintre convorbitorii mei îşi potrivi glasul, ca pentru un discurs şi începu :

— „Hei, domnule, Terente era un om căruia îi plăcea viaţa. Într-o zi trecând cu barca lui prin deltă, întâlni două fete ce eşiau din satul Jijiţa, şi cum făcu, cum le momi el, nu ştiu, dar le sui în barca lui şi dispăru cu ele prin stufişul bălţilor".

— „Bine moşule, dar în timpul acela nu l-a văzut nimeni ca să poată scăpa fetele din mâna banditului ?" — îl întrebai eu, cu gândul să-l observ dacă nu cumva se încurcă în răspunsuri. Dar moşul continua fără nici un fel de stingherire :

— „Cum nu, eram destui împrejur, dar cine avea curajul să se apropie de el şi să-i smulgă fetele din ghiare, că nu numai că nu reuşea, dar ar fi fost sigur de moartea lui, că vulturul dacă nu-l sfâşia, apoi şi-l însemna în minte şi când nici n-ar fi gândit bietul om, el venea să se răsbune, şi răsbunarea lui era crudă, cum nici nu s-a mai pomenit. Şi aşa cum spun, luă fetele sărmanele şi dispăru cu ele prin stufiş cât ai clipi din ochi".

— Dar ce fel de fete erau, mai mici sau femei măritate ? îl întrebai pe moş, a cărui povestire începea să mă intereseze. Simţeam aci un suflu romantic, răpiri ca din vremuri trecute.

— Nu domnule, erau fete mari, una de 18 ani și alta de 20 de ani. Cea mai mică era în vorbă cu un băiat din acel sat și norocul nu i-a ajutat să se mărite cu cine-i drag, că bun înțeles ginerele n-a mai vrut s-o ia, după ce fusese, cum zicea el, țiitoarea lui Terente.

Acest mic incident mă făcu să gândesc la simțul de cinste al țăranului, care nu s-a simțit deloc măgulit să ia fata plăcută și omului cel mai popular din acel colț de țară. Cum moșul care-mi povestea părea că vrea să facă o mică pauză, ca pentru a-și împrospăta amintirile, am simțit nevoia să-l antrenez.

— Ei și ce s-a făcut cu fetele ? Le-a răpus sau a cerut bani familiei pentru răscumpărare, cum am auzit că a mai făcut și cu alte două fete din Brăila ?

— Nu, domnule, s-a purtat frumos cu ele, n-a cerut bani familiei și dacă cerea tot degeaba, că erau oameni nu tocmai cu dare de mână ; sau dacă le omora, el tot nu câștiga nimic, vărsa sânge nevinovat și ar fi infuriat pe toți lipovenii în contra lui ; Terente era băiat priceput, știa ce trebuie să facă.

— Și când le-a trimis acasă ?

— Le-a ținut vreo săptămână prin stufișul bălților, pe unde se odihnea el, până într-o zi când a socotit să le trimită la casa lor. Le-a suit în duba (barca) lui și a eșit cu ele în Dunănea veche spre Măcin. Pe acolo trecea un vaporaș, care făcea cursele prin acele părți. Vaporașul îmi pare că se numea D. Ene. Când l-a văzut că trece, la câteva sute de metri mai înainte, a pus mâna pe pușcă și făcu semn căpitanului să oprească. Cum în timpul acela Terente era în toiul năsbâtiilor, bietul căpitan, după ce opri vaporul, a ridicat și mâinile. Terente ordonă ca toată lumea de pe covertă să facă la fel ; cine va ține mâinile în jos, îl va lua din rândul viilor și cu toate aceste măsuri de siguranță luate, s-a apropiat de vapor, lăsând fetele să se urce. Apoi strigă căpitanului să pornească și fetele să le lase la mal, dar nu cumva să îndrăznească să le ia vro plată, bun înțeles că fetele nu aveau bani la ele, că dacă află așa ceva, când o mai trece a doua oară pe acolo, îl curăță.

Un altul, lângă acest bătrân care îmi povestea, abea aștepta plin de nervi, ca moșul să termine ce avea de spus. Era un lipovean cam între 35—40 de ani, înalt și blond cum sunt toți lipovenii, cu barba lungă și tăiată ascuțit și numai decât înlocuește pe moș începând să-mi povestească vibrând de bucurie, că în sfârșit are și el rândul la vorbă.

— Ascultă-mă și pe mine, domnule, a făcut el altele și mai mari. Uită-te dumneata, colea, la balta de lângă sat, (numită ghiolul Măcinului). Trecea într-o Sâmbătă după-amiază un domn inginer de la carierele de piatră din Turcoaia. Se ducea omul la vânătoare cu pușca pe umăr și fluerând a singurătate, când ce să vezi, se trezi în față cu Terente. El nu cunoștea pe bandit, așa că n-a avut grije să se ferească și deodată se pomenește că necunoscutul strigă la el și-l întreabă dacă are permis de vânătoare. Terente își luase de la sine dreptul de a face pe inspectorul. Bine înțeles omul îi răspunde că da, dar faimosul inspector a cerut să i-l arate. Cind inginerul bägă mâna în buzunar ca să scoată permisul, Terente, ca un băiat bine crescut și foarte gentil, avu grijă ca nu cumva să cadă pușca inginerului și ceru s-o țină el. Omul neștiutor și mișcat de bunătatea necunoscutului, i-o întinse, recomandîndu-i în același timp să fie cu băgare de seamă că este încărcată. Și până să se mai scotocească inginerul prin buzunare pentru a găsi permisul, Terente se dădu un pas, doi, înapoi și îi porunci pe negândite :

— „Jos boerule, jos hainele și scoate banii. Eu sînt Terente, nu sta mult la gânduri, dacă ții la viață".

Bietul inginer nu mai așteptă să fie invitat încă o dată pe acest ton și începu să se desbrace dându-i și un plic cu bani. Tremurând de spaimă, sărmana victimă se hotărî să spună banditului adevărul asupra banilor ce-i avea la el. Erau banii statului pentru plata lucrătorilor dela carierele de piatră. Terente s-a făcut că nici nu aude ai cui sunt banii și pentru cine, puțin îi păsa lui că rămîn o sumă de lucrători fără bani de mâncare o săptămână ; avea și el tot atât de mare nevoie.

Și așa, după ce a lăsat omul numai în cămașe și indispensabili, îi arată drumul la vale, pe unde s-o rupă la fugă și sfătuindu-l în același timp :

— „Să fugi, să fugi cât vei putea și dacă te mai uiți înapoi te-am mântuit după fața pământului". E inutil să mai spun că inginerul a ținut să satisfacă întocmai și ultima dorință a lui Terente. În popor se zice de câte unul care a sărăcit, ca a rămas gol pușcă. De data asta zicătoarea trebuie schimbată, păgubașul a rămas și gol și fără pușcă.

După ce se asigură că s'a depărtat destul de mult, Terente dispăru și el în bălțile nepătrunse. Inginerul cum ajunse la Turcoaia re-